

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KIRIM KRİZİ VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN KRİZE
YAKLAŞIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilal EKİCİ

**EYLÜL 2015
TRABZON**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KIRIM KRİZİ VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN KRİZE
YAKLAŞIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hilal EKİCİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

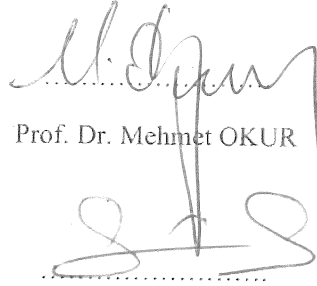
**EYLÜL 2015
TRABZON**

ONAY

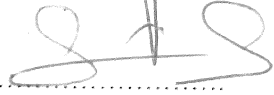
Hilal EKİCİ tarafından hazırlanan “Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları” adlı bu çalışma 14/10/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet OKUR

Doç. Dr. Mehmet Sait DİLEK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Hilal EKİCİ

15/09/2015

ÖNSÖZ

Soğuk Savaşın sona ermesiyle iki kutuplu sistemden çıkıp Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde tek kutuplu sisteme geçen uluslararası sistemde, bu geçişin etkisiyle ülkeler arasında doğrudan çatışma alanları azalmıştır. Devletlerarası doğrudan çatışma riski azalırken bölgesel krizler oluşmaya başlamış ve yeni rekabet alanları ortaya çıkmıştır. Devletlerin doğrudan birbirileri ile çatışma içine girmek istemedikleri bu rekabet alanları, onları çıkarlarının çatıştığı coğrafyalarda dolaylı olarak karşı karşıya getirmiştir ve yerel nitelikli başlayan krizler uluslararası sistemin ve devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde asli unsur olmuştur.

Bölgesel krizler uluslararası aktörleri karşı karşıya getirebilen yeni rekabet alanlarını oluştururken bu krizlerin ortaya çıkması da çıkarları çatışan aktörlerin bölgeye çeşitli müdahaleleri sonucunda gerçekleşmektedir. Bu krizlerin nasıl şekillendiğini, aktörlerin krizlerin oluşumuna etkisini, krizin sonuçlarını ve aktörlerin krizler karşısındaki tutumlarını incelemek Soğuk Savaş sonrası dönemin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmamızda bölgesel krizlerin sonuncusu ve uluslararası sistemi derinden etkileyen, yeniden Soğuk Savaş rüzgârlarının esmesine sebep olan Kırım krizi değerlendirilmiştir. Kırım'ın tarihinin anlatılmasıyla başlayan çalışmamızda krizin ortaya çıkması, gelişimi, referandum süreci ve Rusya tarafından başlatılan ilhak girişimi anlatılmıştır. Özellikle uluslararası aktörlerin sürece bakış açısı, krizde oynadıkları rol ve kriz sonrasına yaklaşımları değerlendirilmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 2014 KRİZİNE KADAR KIRIM'IN TARİHİ.....	5-27
1.1. Hanlık Öncesinde Kırım	5
1.2. Kırım Hanlığı.....	6
1.3. Osmanlı Hakimiyetinde Kırım Hanlığı.....	7
1.4. Rus Hakimiyetinde Kırım Hanlığı.....	11
1.4.1. Savaş Öncesinde Avrupa'daki Durum ve Osmanlı-Rus İlişkileri	13
1.4.2. 1853-1856 Kırım Savaşı	15
1.4.3. Paris Antlaşması ve Savaş Sonrası Uluslararası Düzen	17
1.5. Sovyetler Döneminde Kırım.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIRIM KRİZİ VE RUSYA'NIN KRİZE YAKLAŞIMI	28-48
2.1. Kırım Krizi.....	28
2.1.1. Krizin Gelişimi	28
2.1.2. Krizin Kırım'a Sıçraması.....	30
2.1.3. Referandum süreci ve Bağımsızlık Bildirisi.....	31
2.2. Rusya'nın Kırım Krizindeki Rolü ve Tutumu	33
2.2.1. Bölgenin Rusya İçin Önemi ve Kriz öncesi Rusya-Ukrayna İlişkileri.....	33

2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Uluslararası Konjonktürdeki Yeri.....	35
2.2.3. 2008 Gürcistan Savaşı ve Kırım Krizi ile Karşılaştırılması	37
2.2.4. Rusya'nın Kırım Krizi'ndeki Rolü	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABD, AB, NATO VE BM'İN KIRIM KRİZİNE YAKLAŞIMLARI.....	49-101
3.1. ABD'nin Kırım Krizine Yaklaşımı.....	49
3.1.1. Bölgenin ABD İçin Önemi ve ABD-Rusya İlişkileri	49
3.1.2. ABD'nin Krizdeki Rolü ve Tutumu	51
3.2. Avrupa Birliği'nin Kırım Krizine Yaklaşımı.....	57
3.2.1. Bölgenin AB için Önemi ve AB-Rusya İlişkileri	57
3.2.1.1. Enerji Bağlamında AB-Rusya İlişkileri	58
3.2.1.2. Doğalgaz bağlamında AB-Rusya İlişkileri	60
3.2.1.3. Enerji bağlamındaki Ukrayna krizleri ve İlişkilere Etkisi	62
3.2.2. AB'nin Krizdeki Rolü ve Tutumu	65
3.3. NATO'nun Kırım Krizine Yaklaşımı	71
3.3.1. Bölgenin NATO için Önemi ve NATO-Rusya İlişkileri.....	71
3.3.2. NATO'nun Krizdeki Rolü ve Tutumu.....	75
3.4. BM'nin Kırım Krizine Yaklaşımı.....	80
3.4.1. BM'nin Kuruluş Amacı	80
3.4.1.1. 1244 sayılı Kosova Kararı ve Kırım'ın Bağımsızlık Bildirisi ile İlişkisi	80
3.4.2. BM'nin Krizdeki Rolü ve Tutumu	83
3.5. Rusya'nın İhlal Ettiği Uluslararası Antlaşmalar	86
3.5.1. Minsk Protokolleri	92
3.5.2. Ukrayna Anayasası'nın İhlal Edilen Hükümleri.....	95
3.6. Rusya'nın Hukuki Gerekçeleri	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'NİN KIRIM SİYASETİ VE KRİZE YAKLAŞIMI	100-118
4.1. Kırım'ın Türkiye için Önemi ve Kırım Tekelinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri.....	100
4.2. Türkiye'nin Karadeniz'deki Rolü	102

4.3. Türkiye'nin Krize Yaklaşımı	106
4.4. Türk Basınında Kırım Krizi	110
SONUÇ	118
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	122
ÖZGEÇMİŞ	143

ÖZET

Bölgesel krizler, Soğuk Savaşın bitmesinin ardından Amerika'nın liderliğine soyunduğu tek kutuplu sistemde uluslararası aktörlerin yeni çatışma alanları olmuştur. Bu çatışmalar devletlerarasında doğrudan savaş niteliğinde olmayıp, ya bir devletin ekonomik veya diplomatik yaptırım uygulamasıyla gerçekleşmekte ya da bir uluslararası örgütün şemsiyesi altında verilen mücadeleler olmaktadır. Çalışmamızda da yerelliğinden sıyrılıp bölgeselleşen hatta uluslararası sistemi tümüyle etkileyen Kırım krizi değerlendirilmiştir.

Kırım'ın uluslararası aktörler için önemi, aktörlerin neden ve nasıl bu sürece dahil oldukları, kriz sırasında ve sonrasındaki tutumları, uygulamaya koyabildikleri yaptırımları ayrıntılı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün savunulması çerçevesinde bireysel çıkarların düşünülerek uluslararası aktörlerce uygulanabilen ve uygulanamayan yaptırım kararları, genel olarak sürece bakış açıları anlatılmıştır.

Krizin baş aktörü Rusya, Ukrayna'daki kaostan yararlanıp, uluslararası hukuku ihlal ederek kendi toprağı olduğunu düşündüğü Kırım'ın ilhak sürecini başlatmıştır. Bu süreç Kırım'ın referanduma gitmesi yoluyla başlatıldığı için, Rusya bu durumun Kırım'ın kendi kararı olduğunu savunarak başlattığı ilhak sürecini bitirmek isterken, hemen hemen tüm uluslararası aktörlerin büyük tepkileriyle karşılaşmıştır. Başta ABD, NATO, AB olmak üzere birçok uluslararası aktör Rusya'ya karşı sert söylemlerde bulunmuş, bazı ekonomik yaptırımlar uygulamaya koymuşlardır.

NATO, AB, BM ise çeşitli toplantılar yaparak Rusya'ya karşı yaptırım kararları almışlar, Kırım'daki referandumu tanımayacaklarını ve ilhakı yasal bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Tüm aktörlerin ortak paydası bu ilhakin tanınmaması olmuş fakat Rusya'yı durdurmak adına hiçbir örgüt, hiçbir devlet askeri bir operasyona girişmemiştir.

Anahtar Sözcükler: Kırım krizi, Uluslararası aktör, Rusya, Batı, ABD.

ABSTRACT

Regional crises have been new conflict areas of international agents in the monopole system where United States plays first chair following the cold war. These conflicts are non-belligerent; they are either economic or diplomatic sanctions of a government or struggles that are made under an international organization. Crimean crisis, which regionalized and even completely affected the international system, is evaluated in our study.

The importance of Crimea for international agents, why and how these agents got involved in this process, their attitude during and after the crisis, the sanctions they managed to apply are tried to be explained in detail. Taking self-interests into consideration within the scope of defending Ukraine's sovereignty and territorial integrity, applied or not, all the sanction decisions of international agents and their general overviews are expressed.

The leading agent of the crisis, Russia took the advantage of the chaos in Ukraine and by violating the international laws, started the annexation of Crimea, which it thought as its own land. Since this process began through Crimea's holding a referendum, by arguing that this was Crimea's own decision, Russia wanted to end this annexation process which it started. During this process, Russia met with reaction of almost all international agents. Many international agents, notably USA, NATO and EU reacted too strongly and applied economic sanctions.

NATO, EU and UN on the other hand held several meetings and took sanction decisions. They stated that they would derecognize the referendum in Crimea and the annexation was not legal. The common ground of all agents has been derecognizing this annexation but none of the organizations nor states attempted to start a military operation to stop Russia.

Key Words: Crimea crisis, International actor, Russia, West, USA.

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BLACKSEAFOR	: Blacksea Force-Karadeniz Gücü
BLACKSEAHARMONY	: Karadeniz Uyum Hareketi
BM	: Birleşmiş Milletler
Ed.	: Editör
G-7	: Gelişmiş yedi ülke (Almanya, ABD, Fransa, Kanada, İtalya, İngiltere, Japonya.)
G-8	: Gelişmiş sekiz ülke (G-7 ülkeleri, Rusya Federasyonu)
KEİT	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
NATO	: North Atlantik Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
UNMIK	: United Nations İnterim Administration Mission İn Kosova-Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş yıllarını geride bırakan uluslararası sistem tüm parçalarıyla birlikte bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sistemi Rusya'yı geride bırakarak, Amerika öncülüğünde tek kutuplu sisteme dönüşmüş, Rusya nüfuz alanını kaybettiği coğrafyada farklı yöntemlerle yeniden etkin olmaya başlamış, çıkar ve çatışma kavramları şekil değiştirmiştir. 1990'lı yıllar Rusya için öncelikli olarak iç politikada gücünü sağlamaya, NATO ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı bir toparlanma evresi olmuş ve eski gücünü hissettiği andan itibaren de tekrar eski nüfuz alanlarına doğru yayılmaya başlamıştır.

Rusya için Sovyetlerin mirası olan Avrasya coğrafyası her zaman etkisinde bulundurması gereken bir alan olmuştur. Fakat bölgenin sahip olduğu kaynaklar sebebiyle tek ilgi alanına girdiği ülke Rusya değildir artık. Özellikle Batı dünyası da gözünü bu coğrafyaya çevirmiş ve Rusya ile Batı arasındaki yeni rekabet alanı Avrasya coğrafyası olmaya başlamıştır. Batının özellikle de ABD'nin renkli devrimlerle etki etmek istediği bu coğrafya bölgesel krizlerin oluşumuna çok uygun bir altyapıya sahiptir. Tarihten gelen etnik bir karmaşayla dolu olan bu coğrafya dış etkilerle çok çabuk karışabilecek bir yapıdadır. Bu yapısıyla da hem Batının hem de Rusya'nın işini kolaylaştırmaktadır. Bu bölgede Rusya'nın politikalarını şekillendiren en önemli etkenlerden birisi ve hem Gürcistan krizine hem de Kırım krizine sebep gösterilebilecek faktörlerin başında NATO genişlemesi gelmektedir. NATO 1990'ların ikinci yarısıyla birlikte bir dönüşüm içerisine girmiş ve yayılma alanını genişletmeye başlamıştır. 12 Mart 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya resmen NATO üyesi olmuştur. Bunu 29 Mart 2004 tarihinde Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın NATO üyeliğine kabulü ve 1 Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyeliği izlemiştir. Soğuk Savaşı 16 üyeye bitiren NATO, 60. yılını kutladığı 2009'da 28 üyeye ulaşmıştır. Bu süreçte pek çok gözlemciye göre sadece coğrafi olarak değil, gerek ideolojik ve gerekse

işlevsel olarak da kendini yeniden tanımlamıştır.¹ NATO'nun bu genişleme politikasını Rusya hem gereksiz bulmuş hem de kendisi için bir tehdit olarak algılamıştır. Rusya'nın eski Sovyet topraklarındaki politikası ile NATO'nun doğuya doğru genişleme politikası Avrasya coğrafyasında çakışmış ve bu çakışmanın sonuçları da yaşanan bölgesel krizler olmuştur. Gürcistan krizi ve krize Batının nasıl dâhil olduğu ve sonrasında yaşanan Kırım krizi başlangıç şekilleri ve bitimindeki etkileriyle uluslararası aktörlerin o coğrafyadaki politikalarını göstermesi açısından önemli iki örnektir. Özellikle son bölgesel kriz olan Kırım krizi Soğuk Savaş rüzgârlarının yeniden esmesine sebep olmuştur.

Kırım'da yaşanan kriz, referandum süreci ve sonrasında Rusya'ya katılım kararının alınmasının uluslararası aktörler tarafından nasıl değerlendirildiği ve nasıl bir karşı tutum sergilendiği tez çalışmamızın genel konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda uluslararası aktör kavramına değinmek gerekmektedir. Oran Young uluslararası aktörü, “en azından dolaylı olarak insanların oluşturduğu ve dünya sistemi içerisinde yer alan bir başka aktöre tamamen tabi olmayan ve de diğer aktörlerle güç ilişkilerine katılan organize bir varlık” olarak tanımlamaktadır.² James Dougherty'e göre uluslararası aktör, “...uluslararası arenada az veya çok bağımsız eylemler geliştirme yeteneğine sahip organize bir varlık” tır. Hopkins-Mansbach ikilisi de aktörü, “diğer otonom aktörlerin davranışları üzerinde etki uygulayan nispi olarak otonom bir birim” olarak tanımlamaktadır.³ Uluslararası ilişkilerde aktör kavramının karşılığında baktığımızda karşımıza devlet, uluslararası örgütler, hükümet dışı kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri, çok uluslu şirketler, etnik gruplar, bireyler, baskı grupları ve lobicilik çıkmaktadır.⁴ Bir uluslararası aktörün temel özellikleri arasında otonomi (özerklik) kavramı birincil öneme sahiptir. Bu bağlamda otonomiye, “uluslararası politikada sonuçlar doğuran ve tamamen diğer aktör veya aktörler aracılığı ile tahmin edilemeyen türden davranma yeteneği”⁵ olarak tanımlamak mümkündür.

Bu bağlamda Kırım krizini değerlendirecek olursak; aktör tanımına uygun olarak uluslararası arenada özellikle de krizin yaşandığı coğrafyada söz sahibi olan ve hem

¹ Şener Aktürk, “NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti”, **Uluslararası İlişkiler**, 9(34) (Yaz 2012), s. 75. s. 73-97.

² Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005. s.19

³ Sönmezoğlu, a.g.e., s.19-20.

⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için, Haydar Çakmak (Editör), “**Uluslararası ilişkiler- Giriş, Kavram ve Teoriler**”, Ankara: Platin Yayınları. s.85-135.

⁵ Sönmezoğlu, a.g.e., s.20.

doğrudan hem de dolaylı olarak devlet politikalarını etkileyebilen Rusya, AB, ABD, BM, NATO ve Türkiye krizin temel aktörleridir.

Bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Kırım'ın tarihsel süreci anlatılacaktır. Kırım'ın tarihi 2014 krizine kadar belirli aralıklarla krizlere sahne olmuştur. Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında Kırım sebebiyle yaşanan savaşlara değinilecek ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kırım'da 2014 yılının Mart ayında yaşanan kriz ve referandum süreciyle Rusya'ya bağlanması tüm ayrıntılarıyla anlatılacaktır. Rusya'nın krizin yaşanmasına olan etkisi, süreç içerisindeki ve sonrasındaki tutumu Gürcistan krizi ile de karşılaştırılarak yorumlanacaktır.

Üçüncü bölümde ABD, AB, NATO ve BM'nin kriz sürecinde oynadıkları rol, kriz sonrasındaki tutumları ve Rusya'ya yaptırımları anlatılacaktır. Uluslararası hukuku ihlal etmekle suçladıkları Rusya'ya karşı tutumları, bu suçlamaların gerekçeleri ortaya konarak yorumlanacaktır.

Dördüncü bölümde ise Kırım Tatarlarının varlığı nedeniyle bölgeye daha hassas yaklaşan Türkiye ele alınacak ve Kırım'ın Rusya'ya katılmasına bakışı Rusya ile ilişkileri göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

Bu çalışmada; bilimsel makaleler ve kitaplardan yararlanıldığı gibi AB'nin, BM'nin ve NATO'nun yayınladığı raporlardan da yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmanın son dönemdeki gelişmeleri kapsamı nedeniyle; gazete haberlerinden, üst düzey yetkililerin (Hükümet Liderleri, Dışişleri Bakanları, Uluslararası Örgütlerin Genel Sekreterleri) demeçlerinden de yararlanılmıştır. Elde edilen veriler tezin bölümlerine uygun olarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Kırım krizini tarihsel bir süreç içerisinde ele alarak krizin baş aktörü Rusya'nın uluslararası hukukun ilgili mekanizmalarını çiğneyerek bu ilhaka nasıl sebep olduğunu anlatmaktır. Ayrıca uluslararası aktörlerin bu ilhak karşısındaki tutumu, yaptırımları ve krizin diğer aktörü olan Ukrayna'nın yanında yer alarak Rusya'ya karşı

uyguladıkları yaptırımları ve bu yaptırımların gerekçelerini ortaya koymaktır. Uluslararası hukukun kurallarına ve uluslararası antlaşmaların şartlarına bakılarak Kırım'ın Rusya'ya katılmasının bir ilhak mı yoksa haklı bir toprak kazanımı mı olduğunu ortaya koymak tezimizin başlıca amacını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 2014 KRİZİNE KADAR KIRIM'IN TARİHİ

1.1. Hanlık Öncesinde Kırım

Kırım, Karadeniz coğrafyası üzerinde önemli bir kilit noktası olması ve Karadeniz ticaret yollarıyla doğrudan bağlantılı olması sebebiyle stratejik ve jeopolitik olarak büyük öneme sahiptir. Kırım'ın sahip olduğu bu stratejik önem, tarih boyunca bölge üzerinde uluslararası aktörlerin hâkimiyet mücadelesi sürdürmesine sebep olmuştur.

M.Ö. VII. Yüzyılda, göçebe topluluklardan İskitler daha sonra da Kimmerler bu bölgeye yerleşmiştir. Buradaki ilk Yunan kolonileri ise MÖ VI. yüzyılda kurulmuştur. MS IV. Yüzyılda Roma hâkimiyetindeki Kırım'da, İskitler gibi göçebe olan ve çeşitli grupları bünyesinde barındıran Sarmatlar bulunuyordu. Bu dönemde Hun hakimiyeti altına giren Kırım; daha sonraları Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler ve Kıpçakların yerleştiği bölge olmuştur.⁶ Kırım'ın Hun hakimiyeti altına girmesi, bölgenin Türk kültürüyle tanışmasına sebep olmuştur ve fakat Hunlar bölgede yerleşik yaşam sürdüremeden dağılmıştır. Hun hakimiyeti ile ilk Türk izlerine rastlanan bölgeye daha sonra yine bir Türk kavmi olan Hazarlar tesir etmiştir. Hazarların dini toleransı sayesinde bölgede Müslüman oluşumlar görülmüş ve bu dönemde bölgenin bazı kesimleri etnik olarak Türkleşmiştir. Hazarların dağılmasıyla oluşan boşluğu Peçenekler doldurmuştur. Kırım'ın etnik ve kültürel yapısında en derin tesiri yapan ve en güçlü mirası bırakan Türk kavmi ise Peçenekleri mağlup ederek stepleri ve Kırım'ı ele geçiren ve iki yüz yılı aşkın süre hüküm süren Kıpçaklardır.⁷

Anadolu Selçuklu Devleti'nin önemli liman kentlerinden Suğdak'ı ticaret amacıyla ele geçirmesi, devletin dolaylı olarak bölgeye etki etmesine sebep olmuş ve bölgenin

⁶ Ömer Bıyık, **Kırım'ın İdari ve Sosyo Ekonomik Tarihi (1660-1774)**, İstanbul: Ötüken, 2014, s. 23

⁷ Metin Hülagü, "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus İlişkilerindeki Yeri (1441-1783)", I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, TİKA, 31 Mayıs-4 Haziran 2004, s. 321

Anadolu ile bağlarını güçlendirmiştir. Cengiz Han'ın Orta Asya'da güçlenmesi ve yayılmasıyla bölge Moğol hâkimiyetine girmiştir. Özellikle Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci Han'ın soyundan gelenlerin başında buldukları Altın Orda Devleti, Kırım ile Kuzey Kafkasya'yı doğrudan yönetmiş, Güney Kafkasya ile de yakından alakadar olmuştur.⁸

1.2. Kırım Hanlığı

Altın Orda Devleti'nin XV. yüzyılda zayıflamasıyla Kırım Hanlığı, Kazan Hanlığı ve Astrahan Hanlığı aralarında taht mücadelesine girişmiş ve Hacı Giray önderliğindeki Kırım Hanlığı bölgede üstünlük elde etmiştir. O dönemde Kırım'da etkili olan Cenevizliler ile Moskova Knezliği'ne karşı çeşitli mücadeleler içerisinde olan Hanlık, İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet Han'ın Karadeniz'e hakim olma siyasetinin neticesinde 1474'te Osmanlı himayesi altına girmiştir.⁹ Hacı Giray'ın ölümünden sonra tahta çıkan Mengli Giray Osmanlı Devleti tarafından atanan ilk Kırım Hanıdır.¹⁰ Kırım Hanlığı Mengli Girayın tahta çıkışına kadar büyük siyasi çalkantılara ve taht kavgalarına sahne olmuştur. Kırım sahip olduğu stratejik konum ve Karadeniz ticareti üzerindeki önemli etkisi sebebiyle Osmanlı Devleti'nin etki etmek istediği bir coğrafya olmuştur. Bu dönemde hanlığın önde gelen beyleri, bu karışıklıklara son vermek amacıyla Osmanlı Devleti'ne başvurarak yardım istemiştir. Kırım'ın ileri gelenleri tarafından yapılan bu müracaat, Karadeniz'in kontrol altına alınması için zaten muayyen faaliyetler içerisinde olan Fatih Sultan Mehmet için kaçırılmaması gereken bir fırsat olmuştur. Zira Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) o tarihlerde, öncelikle Karadeniz'in güney sahillerinin elde edilmesi için harekete geçmiş, bu yöndeki seferlerini 1462'de Trabzon'un fethiyle tamamlamıştır.¹¹ 1502 yılında Mengli Giray'ın Altın Orda Devleti'ne son darbeyi vurmasıyla Moskova ile siyaseti sona ermiş, Osmanlı Devleti'nin hanlık üzerindeki etkisinin de atmasına sebep olmuştur. Ancak bu etkinin daha fazla artması ve bağlılık şekline dönüşmesi Osmanlı padişahının desteğiyle tahta çıkan Sahib Giray zamanında cereyan etmiştir.¹²

⁸ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 25

⁹ Kemal Özcan, **Vatana Dönüş: Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1991)**, İstanbul: Tatav Yayınları, 2002, s. 1.

¹⁰ Bıyık, a.g.e., s. 24.

¹¹ Zübeyde Güneş Yağcı, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Karadeniz Politikası**, Ankara: Türkler 12, 2002, s.554.

¹² Bıyık, a.g.e., s.24-25.

Kazan Hanlığı 1552, Astrahan Hanlığı (Hacı Tarhan Hanlığı) ise 1556 yılında Rusya tarafından ele geçirilmiştir. Bu durum hem Osmanlı Devleti hem de Kırım Hanlığı için kuzeyden ciddi bir tehdit oluşturmuştur.¹³ Bu dönemde Osmanlı Devleti, Orta Asya'daki Türkleri Rusya'ya karşı desteklemek ve münasebet kurmak için Don-Volga kanal projesine başlayarak Esterhan seferine başlamışlardır. Bu seferle Osmanlı hâkimiyetinin Don ve Volga havzasını içine alması ve hanlığın bir Osmanlı eyaleti haline getirilmesi ihtimali I. Devlet Giray'ın (1551-1577) padişahı bu seferden vazgeçirmeye çalışmasının sebebi olarak gösterilir.¹⁴ Don-Volga kanal projesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kırım Hanlığı'nın parlak dönemi sona ermiştir ve Osmanlı Devleti'ne bağımlılığı artmıştır. Rusların güneye inmesinin önlenmesinin ve Kırım Hanlığı'nın varlığını koruyabilmesinin ancak Osmanlı himayesi ile mümkün olacağı düşünülmüştür.¹⁵

1.3.Osmanlı Hakimiyetinde Kırım Hanlığı

16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Kırım'da her alanda Osmanlı etkisi güçlenmiştir. II.Gazi Giray Han dönemi, Osmanlı Devleti'nin tüm seferlerine Kırım Hanının da katıldığı bir dönem olmuştur. II. Gazi Giray Han'ın ölümünden sonra hanlık içerisinde taht kavgaları başlamış ve yıkılış tarihi olan 1792'ye kadar sürmüştür. İstanbul'dan atanan hanlara karşı rakipleri, Nogay kabilelerinin ve Rus kazaklarının da desteğini alarak taht için mücadele etmişlerdir. XVII. yüzyıl ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklarla uğraştığı bir dönemde Kırım Hanlığı'nda görülen ayrılıkçı hareketler, devletin hanlık üzerindeki otoritesini sarsmıştır. III. İslam Giray'ın hanlığı zamanında, Ruslar ve Kazaklar ile Lehistan'a karşı seferler düzenlenmiş ve bu seferlerde Osmanlı Devleti ile hanlık arasında sıkı bir iş birliği yapılmıştır. Bu dönemde Lehistan'daki Kazaklar önce Osmanlı Devleti ile iş birliği içinde olmuş, daha sonra Rusya ile iş birliğine gitmişlerdir. Osmanlı Devleti Lehistan'dan Polonya'yı aldıktan sonra Kazaklar üzerinde hakimiyet kurmak istemiş ve Ukrayna'ya doğru yayılma göstermiştir. Bu durum 1678 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya'yı büyük bir savaşta karşı karşıya getirmiştir. Bu büyük savaştan galip gelen Osmanlı ordusu Kazakları egemenliği altına

¹³ Bıyık, a.g.e., s. 25

¹⁴ Hüseyin Çınar, "Hacı Selim Giray Han ve Çiftlik Vakıfları", **Karadeniz Araştırmaları**, 11, 2006, s.20

¹⁵ Bıyık, a.g.e., s. 26

almıştır. Fakat 1683 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana'yı kuşatmasıyla başlayan ve 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla son bulan 16 yıllık süreçte, Avrupa'da Osmanlı Devleti aleyhine oluşan ittifaka katılan Ruslar, Kırım ve Kafkasya üzerindeki etkilerini arttırmışlardır. Kırım bu dönemde oluşan Rus baskısına karşı sağlam bir duruş sergilemiş ve bu dönemde de Osmanlı Devleti'nin güvenini bir kez daha kazanarak Osmanlı'ya olan bağlılığını arttırmıştır.¹⁶

Karlofça Antlaşması dengelerin değişmeye başlaması açısından büyük önem taşımaktadır. İmzalanan bu antlaşma, her ne kadar Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında yürütülen diplomasinin sonucunda imzalanan bir barış antlaşması niteliğinde olsa da Osmanlı Devleti artık gerileme dönemine girmiş ve Avrupa devletleri Osmanlı'ya karşı çok ciddi bir başarı elde etmişlerdir. Antlaşma şartlarının Osmanlı Devleti açısından önemi ne kadar büyükse Kırım açısından da önemi o kadar büyüktür. Antlaşmaya göre, Tatarlar, Rusya ve Polonya topraklarına köle elde etmek amacıyla yağma vs. türden akınlar yapmayacaktır. Bu durum aynı zamanda Kırım Hanlığı'nı ekonomik yönden ciddi bunalımlarla da karşı karşıya bırakmaktaydı. Böylece hanlığın en önemli gelir kaynaklarından biri kurutulmuş oluyordu. Osmanlı padişahı, Kırım hanına gönderdiği fermanla antlaşma şartlarına uyulmasını emrediyordu.¹⁷

Osmanlı Devleti Viyana bozgunu sırasında büyük kayıplar vermiş, bunlardan bir tanesi de Azak Kalesi olmuştur. Ruslara karşı fazla dayanamayan Karadeniz'in kilidi sayılan bu Osmanlı kalesi, Temmuz 1696'da Rusların eline geçmiştir. Böylelikle Rusya tarafından Karadeniz'e çıkmak için ilk adım atılmıştır.¹⁸ Rusya'nın varoluşundan itibaren uyguladığı dış politikası olan kara devleti olmaktan çıkıp deniz gücü olma stratejisi Viyana bozgunu sonrasında Rus politikasında kendini daha fazla göstermiştir. Rusya bu dönemde Ukrayna'yı kendine bağlamış ve Lehistan, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı arasında oluşan dengeleri de kendi lehine çevirmeye başlamıştır. Elde etmiş olduğu bu başarı neticesindedir ki, Rusya iç denizlere inme imkanına kavuşmuş, Osmanlı Devleti'nin kuzeydoğu ve kuzeybatı Kafkasya ile olan irtibatını kesmiş, ayrıca doğrudan Kırım'ı tehdit eder hale gelmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin Azak'ı kaybetmesi, Kırım'dan

¹⁶ Bıyık, a.g.e., s. 26-27.

¹⁷ Bıyık, a.g.e., s. 28

¹⁸ A. Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya- XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990, s.253

Astrahan'a kadar uzanan alanda yaşayan ve Kırım Hanlığı'nın asker kaynağını teşkil eden kabilelerin Osmanlı Devleti'ne karşı duymuş oldukları güveni yitirerek siyasi açıdan Rusya'ya yönelmelerine neden olmuş, Kırım'da başlayıp bitmek bilmeyen dahili kabile mücadelelerinin de altyapısını oluşturmuştur.¹⁹

1760'ta Rus Kazaklarının saldırısı ve Kabartay'da Ruslar tarafından yeni kalelerin yapılması, Kırım'ın yeniden tehdit edilmesine yol açmıştır. Bu dönemde kuzeydeki sınır bölgelerinde Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı arasındaki askeri bağ da zayıflamıştır. Rusların Polonya'ya (Lehistan) yerleşmesi ve Kırım Hanlığı'nın kontrolünde olan Balta şehrine girip yağmalaması, yeni bir savaş sebebi olmuştur. 1768 yılı Ekim ayında Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmişlerdir.²⁰

Savaşın seyrinin daha baştan itibaren Osmanlı kuvvetlerinin aleyhine cereyan etmesi Osmanlı hükümetini Rusya lehine barış yapmaya mecbur bırakmıştır.²¹ Bu tarihlerde Avrupa'da güçler dengesinin, Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya ile yaklaşık aynı politikayı izlediği; İngiltere'nin Amerika'daki sömürgelerini korumakla uğraştığı; Fransa'nın ise İngilizleri kendi kolonisinde çıkan isyanlarla vurmaya çalıştığı; Polonya'nın 1772'de ki ilk taksimiyle Doğu Avrupa'da ki dengelerin Rusların lehine değişmeye başladığı bir devletlerarası ortamda Osmanlı Devleti için barış yapmaktan başka bir çıkış yolu da kalmamıştır.²²

Osmanlı Devleti'nin çıkış yolu olarak görüp barış antlaşması olarak imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin özellikle hukuk ve diplomasi alanında büyük kayıplar vermesine sebep olmuştur.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın en mühim maddesi ikincisi olup: Kırım Hanlığı'nın bundan böyle müstakil olacağı, yani Osmanlı Devletinin himayesinden çıkacağına aitti. Bununla Kırım Hanlığı'nın 1475'ten beri devam edip gelen Osmanlı padişahına bağlılığına son verilmiş oluyordu. Bundan böyle Kırım Hanlığı'na giren bütün Tatarlar (Kırım, Bucak, Kuban, Yedisan, Canboyluk, Yediçkul Tatarları), hiçbir yabancı

¹⁹ Hülagü, a.g.e. s.13

²⁰ Bıyık, a.g.e., 29

²¹ Hülagü, a.g.e. s. 14

²² Hülagü, a.g.e. s. 14

devlete tabi olmayacaklar ve Tatar tayifesi kendi reyleriyle Cengiz sülalesinden olmak üzere kendilerine bir han seçmek suretiyle eski kanun ve adetleri üzere müstakil bir devlet olarak yaşayacaklardı. Aynı maddeye göre Osmanlı Devleti'ne ait olan Kerç ve Yenikale kaleleri Rusların elinde kalacak, Kırım'da ve Aksu nehri ağzında Ruslar tarafından işgal edilmiş olan kaleler iade edilecekti. Ruslar bu suretle Kırım'ı ve Kerç Boğazı'nı kontrolleri altında tutmak imkanını elde etmişlerdi.²³ Antlaşmanın bu maddeleri Rusya'nın Kırım ile ilgili planını gerçekleştirmek için en büyük adımı attığını göstermekteydi.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki süreçte hanlık üzerindeki Osmanlı Devleti-Rusya mücadelesi giderek artmıştır. Bu mücadeleye doğrudan bağlı olarak kısa sürede Kırım hanları değişmiş ve bu siyasal istikrarsızlık 1778'den sonra Müslüman Kırım halkının kitleler halinde Anadolu'ya göç etmelerine sebep olmuştur. Göçlerle boşalan yerlere II. Katerina, Osmanlı İmparatorluğu'ndan göç eden Rum ve Slav halkı yerleştirmiştir. Hanlık üzerindeki mücadelenin giderek artması Osmanlı Devleti ile Rusya'yı bir kez daha karşı karşıya getirmiş ve yapılan müzakereler sonucunda 1779 yılında Aynalıkavak Antlaşması imzalanmıştır. Tenkihname gereğince Kırım'ın müstakil kalması, Rus askerlerinin geri çekilmesi, Babıali'nin Şahin Giray'ı hayat boyunca han olarak ataması ve padişahın halifelik sıfatının geçerlilik kazanması kararlaştırılmıştır.²⁴ Bu antlaşma, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakına zemin hazırlamış ve Osmanlı hâkimiyetinin tamamen sona erdiğini göstermiştir. O zamana kadar yağmacılık yapan Tatarlar, 1770'ten sonra kurban durumuna düşmüşlerdir. 1770-1784 yılları arasındaki 18. yüzyılın belki de en büyük göç dalgasında 200.000 kadar Tatar, Rusların erişemeyeceği yerlere göç etmiştir; pek çoğu Karadeniz'in batı kıyısındaki Dobruca eyaletine kadar gelmiştir. Kırım'ın kaybedilmesiyle bağlantılı olarak 1778'den itibaren (muhtemelen çoğu Rum ve Slavlardan oluşan) büyük bir Hristiyan kalabalığı Ruslar tarafından Azak'a doğru sürülmüştür. Bir zamanlar Moskova için ciddi bir tehlike olan Tatar ulusu, sonunda ancak yurdundan sürülüp dört bir yana dağılarak varlığını sürdürebilmiştir.²⁵

²³ Kurat, a.g.e., s. 28

²⁴ Hülagü, a.g.e., s. 16

²⁵ Halil İncalcık ve Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914**, Cilt 2, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2001, s.773

1.4. Rus Hakimiyetinde Kırım Hanlığı

Kırım'ın 1778-1783 yılları arasında geçen bağımsızlık süreci üç dönemde değerlendirilir. Birincisi, 1774-1776 yılları arasında Kırımlıların, Osmanlı Devleti'nin ve Rusya'nın baskısı altında ne derece bağımsız olduklarını anlamaya çalıştıkları dönemdir. İkincisi, 1776-1778 yılları arasında Çariçe Büyük Katerina'nın vesayeti altında Rusların yardımıyla Şahin Giray'ın nüfuz ve itibarını arttırdığı dönemdir. Üçüncüsü ise Şahin Giray'ın 1778-1783 yıllarında Kırım'da geleneksel yapıyı değiştirmek için yok ettiği kurumsal yapının yerine yenisini yerleştiremediği dönemdir. Bu son dönemin ardından II. Katerina tarafınan Kırım'ın bağımsızlığına son verilmiştir.²⁶

Rusya Kırım'ın ilhakı doğrultusunda önce Şahin Giray'ı hanlığın başına getirmiştir. Hanlığın başına geçen Şahin Giray, Rus nüfusun Kırım'a yerleşmesinde büyük rol oynamıştır. Kırım'ı Ruslaştırma politikası, Kırım halkının Şahin Giray'a isyan etmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin olaylara karışması üzerine Ruslar harekete geçerek Kırım'ı ilhak etmişlerdir. Kırım'ı kurtarmak için giriştiği bu savaşta Rusya karşısındaki askerî geriliğini gören ve Avrupa'daki bütün dengelerin Rusya lehine döndüğünün farkında olan Osmanlı Devleti, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını 9 Ocak 1784 tarihli antlaşma ile resmen tanımak zorunda kalmıştır.²⁷

Kırım Hanlığı'nın bu şekilde Rusların eline geçmesi, Osmanlı Devleti'nin bütün topraklarını başta da Boğazlar ve İstanbul olmak üzere Rus tehdidine maruz bırakmıştır.²⁸

Rus Devleti Kırım'ın “vahşi bir kavim” olduğunu iddia ettiği Kırım Türklerinden temizlenmesi ve yerine “asil bir ırkın (Slavların)” yerleştirilmesini arzuluyordu. Bunun tahakkuk edeceği zaman ise kutsal olarak kabul ediliyordu. Bu arzunun arkasında da daha büyük hedefler yatıyordu. Nitekim, II. Katherina'nın hayali olan “ Kırım-bez kımskib Tatar yani Türksüz Kırım'ın gerçekleşmesi, Karadeniz'in bir Rus gölü haline gelmesi ve “Çargorod (İstanbul)”un Rusya'nın üçüncü başkenti olması anlamını taşıyordu.²⁹

²⁶ Alan Fisher, **Kırım Tatarları**, İstanbul: Selenge, 2009, s. 28

²⁷ İ. Hakki Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, IV. C. Ankara:1978, s. 450.

²⁸ Saydam, a.g.e., s. 34

²⁹ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996, s. 9.

Ruslar bu doğrultuda, bölgede demografik, ekonomik, askeri ve kültürel kolonizasyon faaliyetlerine girişmişlerdir. Rus Çarlığı, Kırım'ı işgal ettikten sonra Kırım'ın demografik yapısını değiştirmeye yönelik çift yönlü bir politika izlemeye başlamıştır. Ruslar ilk aşamada Kırım'dan Müslüman Tatar nüfusunu göç ettirmiş; ikinci aşama da Kırım'a dışarıdan Rus, Kazak, Alman gibi çeşitli toplulukları getirerek iskan etmiştir.³⁰ Rusya'nın en büyük amacı bölgeyi tamamen Türklerden temizleyip, bölge halkını Ruslaştırmaktı. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle Türklerin ekonomik kaynaklarına el konulmuş ve kaynaklar (özellikle tatar köylülerinin toprakları) hazineye devredilmiştir. Halk yıldırma politikalarıyla göçe zorlanmış, bölgede Türk nüfusu hızla azalmaya başlamıştır. Çarlık Rusya'sının Kırım'ı Türklerden temizleme politikası doğrultusunda Kırım Türklerine karşı eşi görülmemiş bir katliama başlamasıyla birlikte, Kırım Türklerinin büyük bir kısmı "Ak Topraklar" dediği Osmanlı Türkiye'sine göç etmek zorunda kalmışlardır.³¹

Ekonomik baskı ve yıldırma politikasının yanı sıra uzun vadede Türk nüfusun asimile edilebilmesi için kültürel propagandaya ağırlık verilmiştir. Rus olmayan halklara Rus kültürü Ortodoks Kilisesi aracılığıyla benimsetilmeye çalışılmıştır. Birçok cami kiliseye çevrilmiş, din adamları üzerindeki tazyik arttırılmıştır.³²

Tatarlar, ilk büyük göç dalgasını Rusların baskı ve entrikaları ile salgın hastalıklar yüzünden 1785-1788 yıllarından hemen sonra gerçekleştirmiştir. On binlerce Kırım Tatarı mülklerini çok ucuza satarak Osmanlı Devleti'ne, özellikle Anadolu ve Rumeli bölgelerine göç etmiş; Kırım'ın işgalinden sonraki yirmi yılda üç yüz bin kişilik bir nüfus kaybetmiştir.³³

Bu göç dalgaları neticesinde Kırım Tatarları kitleler halinde topraklarında ayrılmak zorunda kalırken, diğer bir kısmı da kendi topraklarında zoraki kiracı haline gelmiştir. Kendi topraklarında kiracı haline gelen Kırım Tatarlarına topraklarının yeni sahipleri ve devlet tarafından ağır ekonomik yükümlülükler getirilmiş, bu ağır ekonomik

³⁰ Alper Başer, "Kırım'da Rus Kolonizasyonu", **Karadeniz Araştırmaları**, 6(24), Kış 2010, s.30

³¹ Özcan, a.g.e., s. 2

³² Saydam, a.g.e., s. 67

³³ Başer, a.g.e., s.31

yükümlülükler Tatarların çok fazla sömürülmesine sebep olmuştur. Kırım'ın kırsal kesimindeki Müslüman halk zamanla toprağından olmuş ve askeri ileri gelenlerin mülklerinde serfliğı kabul etmek zorunda kalmıştır. Toplumsal ve ekonomik bakımdan bastırılmış olan Müslüman nüfus, zaman zaman isyana yeltenmiş ve sürekli olarak ekonomik güçlüklerden, dini ve kültürel zulümden kurtulmanın yollarını aramıştır.³⁴

1.4.1. Savaş Öncesinde Avrupa'daki Durum ve Osmanlı-Rus İlişkileri

Osmanlı Devleti için fırtınalı geçen 19. yüzyıl Avrupa için de dengelerin değıştiğı zor bir dönem olmuştur. Fransız Devrimi sonrasındaki çalkantılar Avrupa'daki kıta devletlerini zayıf düşürmüş ve Avrupa dengesini iki devletin birbirine yaklaşımına bağı kılmıştır: İngiltere ve Rusya.³⁵ Kıta Avrupa'sı Fransız İhtilali sebebiyle büyük değışimlere sahne olurken, Rusya durdurulması gitgide zorlaşan bir ilerleme kaydetmiştir. Rusya'nın bu ilerleyişi ile eş zamanlı olarak Avusturya siyaseti değışmiş, 200 yıl boyunca karşı karşıya geldiğı Osmanlı algısı değışmeye başlamıştır. Avrupa siyasetinde başat aktör Rusya olmaya başlamıştır. Monarşinin meşruiyetinin yeniden canlandırılması ve düzenin zorla değıştirilmesinin engellenmesi fikirlerine dayalı ve güçler dengesini esas alan Metternich Sistemi³⁶ Avrupa'da 1848 yılında yıkılırken yönetimleri de derinden sarsmıştır. Özellikle Macar Ayaklanması, Avusturya'yı zor durumda bırakmış fakat Rusya'yı da gücünün zirvesine çıkarmıştır.³⁷ Rus tehdidi altında bulunan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kendi çıkarları gereğı ikiyüz yıllık stratejisini değıştirerek Osmanlı Devleti'nin korunmasını ve desteklenmesini öncelikli dış politikası haline getirmişti.

19. yüzyıl Avrupa'sının en önemli aktörlerinden olan İngiltere'ye baktığımızda Rus tehdidinin İngiltere politikalarını da derinden etkilediğini görüyoruz. Rusya'nın güç dengesini kendi lehine kullanarak Osmanlı Devleti'ni himaye altına alması ve böylece Hindistan'a kadar uzanan ticaret yollarını, Yakın Doğı ticaretini ve Akdeniz'deki deniz

³⁴ Kemal K. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s.206

³⁵ Mahir Aydın, "**Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)**", İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2007. s. 2.

³⁶ Hayrettin Pınar, "Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Metternich'in Osmanlı Siyaseti", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11(2), 2011, s. 158 (157-178)

³⁷ Aydın, a.g.e., s. 2

güçlerini tehdit etmesi³⁸ düşüncesi İngiltere'nin Osmanlı topraklarını kendi çıkarları doğrultusunda koruması gerektiğini ortaya koyuyordu. Aynı şekilde, İngiltere'nin, Mısır üzerinde kurulacak Fransa himayesine de tahammülü olamayacağı³⁹ için Osmanlı'nın toprak bütünlüğü İngiltere'nin hayati çıkarları için ekstra önem arz ediyordu.

Avrupa'nın diğer önemli aktörü Fransa'nın da Osmanlı Devleti'ne bakışı İngiltere'den farklı değildi. Fransa yönetimleri açısından Suriye, İstanbul ve Boğazlar çok büyük bir siyasi önem arz ediyordu. Çıkarlarının muhafazası, Boğazların barış zamanlarında bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulması ilkesinin yürürlükte kalmasına ve Akdeniz'deki mevcut deniz gücü dağılımının korunmasıyla doğrudan bağlantılıydı. Bu sayede, Yakındoğu'da elde ettiği ticari pazarlar sayesinde gittikçe önemini artırmakta olan ekonomik çıkarlarını muhafaza edebilirdi. Böyle bir konjonktürde Osmanlı'nın ömrünün uzatılması, kendi ülkesinin çıkarlarına uygundu.⁴⁰

Avrupa'nın iç karışıklıkları ile ilgilendiği dönemde Osmanlı-Rus ilişkilerine bakacak olursak, Osmanlı-Rus ilişkilerinin genel olarak Rusya'nın dünya devleti olma uğrunda Osmanlı Devleti'nin topraklarına göz dikmesi ve iç işlerine karışması nedeniyle bozulduğunu görüyoruz.⁴¹ Rusya'nın son dönem Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikanın asıl amacı, Osmanlı toprağından aslan payını almaktı.⁴² Rusya'nın Osmanlı topraklarına göz dikmesinin birçok sebebi bulunmaktaydı lakin özellikle Rusya'nın bulunduğu coğrafi konum Osmanlı topraklarına, boğazlarına Rusya'yı mecbur kılıyordu. Rusya, coğrafi olarak sıcak denizlere çıkışı olmayan bir ülkedir. Çünkü Kuzeyinde buzlarla kaplı denizler ve güneyinde ise İstanbul ile Çanakkale boğazlarının sahibi ve bu özelliği nedeniyle Karadeniz'in tek hâkimi olan Osmanlı Devleti'nin kuşatması halindedir. Rusya'nın sıcak denizlere çıkabilmek için sahip olması gereken en kısa yol ise İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçmektedir. Fakat her iki boğazın da mutlak hâkimi olan Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca, boğazların kapalılığı ilkesini benimseyerek sulh zamanında hiçbir devletin harp gemilerinin geçişine müsaade etmemiştir. Bu durum 18.

³⁸ Hüner Tuncer, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2000, s.45-46

³⁹ Tuncer, a.g.e., s. 47

⁴⁰ Mehmet Yıldız, “**Kırım Savaşında Yapılan Baskıların Müteazzir, Garip ve Müstesna Eseri: 1856 Islahat Fermanı**”, s. 201

⁴¹ Özgür Yıldız ve Canan Karaçağıl, “Kırım Savaşı Üzerine Bir Değerlendirme”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 5(1), 2012, s. 147

⁴² Aydın, a.g.e., s. 2.

yüzyılın son çeyreğine kadar aynen devam etmiştir. Çar I. Petro (1689-1725), ticaretin gelişmesi ve devletin dünyaya hâkim olabilmeleri için mutlaka sıcak denizlere sahip olmaları gerektiğini ilk defa ortaya koymuştur. Bunun için de Osmanlı Devleti'nin yıkılarak boğazların Rusların eline geçmesi yönünde bir politika takip etmiştir.⁴³

Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ni yok ederek sıcak denizlere ulaşma politikası bu dönemden sonra temel dış politikası haline gelmiştir. Uluslararası sistemde dengeleri değiştiren ve hem iki ülke açısından hem de Avrupa açısından önemli sonuçlar doğuran Kırım Savaşı'nın da diğer tüm Osmanlı-Rus savaşları gibi temel sebebini bu durum teşkil etmiştir. Avrupa'da Fransız Devrimi'nin ve Metternich sisteminin yıkılmasının ardından gelişen karışıklık dinince Rusya 1774 yılından beri Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikanın öncelikli ilkesi olan Ortodoks koruyuculuğunu genişletmek istemiştir. Bu genişleme ile Osmanlı Devleti'nin içişlerine daha fazla müdahale imkânı bulacak olan Rusya amacı doğrultusunda büyük bir adım atmak istemiştir. Diğer bir politika ise Panislavizm'dir. Kırım Harbi öncesinde Rusya'nın dış politikası Panislavizm etrafında şekillenmiştir. Panislavizm'in genel amacı, bütün Slavları Rusya'nın hâkimiyeti altında birleştirmek ve İstanbul'u ele geçirmektir.⁴⁴

1.4.2. 1853-1856 Kırım Savaşı

1853-1856 yılları arasında gerçekleşen ve ilk modern dünya savaşı olarak adlandırılan Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlamış ve fakat bir süre sonra Avrupa-Rusya savaşına dönüşmüştür. Savaşın görünürdeki sebepleri; Rusya'nın Ortodoks Koruyuculuğunu genişletmek istemesi, Kudüs ve çevresindeki kutsal yerlerin sorun haline gelişi, Katolik-Ortodoks, yani Fransa-Rusya çekişmesi ve konunun Osmanlı Rus sorunu haline getirilmesi, İngiltere'nin bu durum üzerine Osmanlı Devleti'ne verdiği destek.⁴⁵

Rusya'nın asıl amacı, kendi payına düştüğüne inandığı Osmanlı topraklarından payını almaktı. Bu amacın farkında olan İngiltere de Rusya ile aynı amaç doğrultusunda

⁴³ Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 23, 2008, s. 150

⁴⁴ Hans Kohn, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, Ankara: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını, 1991, s.5

⁴⁵ Aydın, a.g.e., s. 2

hareket etmiş fakat Rusya gibi düşmanca bir politika yerine dostane bir tavır takınarak Osmanlı Devleti'nin yanında ince bir politika izlemiştir.

19. yüzyıl Avrupa dengesini İngiltere ve Rusya'nın birbirlerine karşı yürüttükleri politikalar kurmaktaydı ve Kırım Savaşı'ndaki esas taraflar bu iki ülkenin çıkarlarıydı. Çünkü Rusya'nın amaçları doğrultusunda yarattığı tehlike Avrupa'nın büyük devletlerinin de çıkarlarına dokunmuştur. Bu nedenle bu devletler Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya'ya karşı bir Avrupa bloğu oluşturmuşlardır.⁴⁶

Savaşın temel nedeni Rusya'nın o tarihe kadar takip ettiği zayıf bir Osmanlı Devleti üzerine etki alanı kurma politikasından vazgeçip, bu devleti yıkmaya politikası izlemeye başlamasıydı. Bu hedefini gerçekleştirmek için kutsal yerler sorununu kullanan Çarlık Rusyası, Osmanlı Devleti'nin Hıristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve çevresinde Katolik ve Ortodokslara çeşitli ayrıcalıklar tanınmasının ardından bir adım daha ileri atarak ayrıcalıklar konusunda dünya çapında Katoliklerin savunuculuğunu yapan Fransa ile çatışmaya başlamış ve bir anlamda cephe genişletmişti. Ardından, "Hasta Adam" gözüyle baktığı Osmanlı Devleti'ne ve onun bekasına son vermek isteyen Rusya, İngiltere'ye mirasın paylaşılması teklifinde bulunmuş, ancak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün muhafazasından yana olan İngiltere bu teklifi kabul etmemişti. Bunun üzerine Rusya, tek başına harekete geçerek, Osmanlı Devleti'ne bir ittifak teklifinde bulunmuş ve bu devletin sınırları içinde yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunun Rusya'ya bırakılmasını önermişti. Osmanlı Devleti İngilizlerin de desteğine güvenerek Rus isteklerini reddetmiş ve bu ret cevabı ile de Osmanlı-Rus savaşı da başlamıştı.⁴⁷

Savaşın başlamasından bir yıl sonra Osmanlı Devleti'nin yanında İngiltere, Fransa ve Sardinya Krallığı da Rusya'ya karşı savaşa girmiştir. Bunda Rus donanmasının ani bir baskınla Sinop'ta bulunan Osmanlı donanmasını önemli ölçüde tahrip etmesinin büyük etkisi vardır. Zira Türk donanmasının neredeyse tamamının mahvolmasının ardından Karadeniz Boğazı savunmasız kalmış ve İstanbul Rus işgaline açık hale gelmiştir. Bunun üzerine menfaatleri gereği kaygılanan İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'nin müttefiki

⁴⁶ Ali İhsan Gencer, "Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması" <http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf> (05.10.2014)

⁴⁷ M. Seyfettin Erol, "Kırım Krizi" ya da "İkinci Yalta Süreci", **Karadeniz Araştırmaları**, 41, Bahar 2014, S.6

olmuşlardır.⁴⁸ Osmanlı topraklarında Rus çıkarları ile Avrupa devletlerinin çıkarları çatışmış ve bu çatışma Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nden taraf olma zorunluluğunu getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa giren hiçbir devletin savaşa girme sebepleri arasında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne saygı yer almamış, bu toprakları Rusya'ya kaptırmamak ve bu topraklardaki çıkarlarını korumak esas sebebi olmuştur.

İngiltere, Fransa ve Piyemonte-Sardinya'nın Osmanlı tarafında savaşa dahil olmasıyla birlikte savaş, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz dışında tutmak amacıyla verdiği bir savaşa dönüştü. Savaş, müttefik güçlerin zaferiyle sonuçlandı ve Çarlık Rusyası bu yenilgi sonrası uzun yıllar Batıya dönük ilerlemesine ara vermek zorunda kaldı ve yönünü doğuya doğru çevirerek, sömürge faaliyetlerine burada devam etti.⁴⁹

1.4.3. Paris Antlaşması ve Savaş Sonrası Uluslararası Düzen

1856 Paris Antlaşması 1815 Viyana Kongresi'nden sonra bozulan Avrupa güçler dengesini yeni baştan düzenleyen bir belgedir. Avrupa devletleri bu anlaşma ile Rusya'nın daha önceki tarihlerde kendi lehine bozmaya çalıştığı Avrupa güçler dengesini, Osmanlı Devleti'ni de yanlarına alarak, kurmayı amaçlamışlardı.⁵⁰ Anlaşmanın görüşüldüğü Paris Kongresi'ne Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Piyemonte, Avusturya ve Prusya katılmıştır. Paris Barış Konferansı'yla birlikte, Osmanlı Devleti tarihinde ilk olarak, devletlerarası bir kongreye Avrupa devletleriyle eşit statüde katılmış oluyordu. Paris Antlaşması'nın hükümleri genel olarak incelendiğinde ilk bakışta Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına hizmet ettiği düşünülebilir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmayla beraber Avrupa devletler hukukundan yararlanması ve Avrupa sistemine girmesi kabul edilmiştir. Artık Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki anlaşmazlıklar, barışçı çözümler bulunması için öncelikle diğer devletlerin önüne getirilecekti. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin Avrupa sistemine kabul edilerek Avrupa devletlerinden biri sayılması ve bu

⁴⁸ Ömer Çakır, "Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Kaynaklarından Biri Olarak Harpler I: Kırım Harbi (1853-1856)", *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(I-II), Winter 2009, s. 1829. (1823-1869)

⁴⁹ Erol, a.g.e., s.7

⁵⁰ Gencer, a.g.e., s.1

sayede Avrupa hukukundan yararlanması maddesi uygulamada büyük bir önem taşımayan sadece şekil değişikliğinden ibaret bir maddeydi.⁵¹

Taraflar savaş sırasında işgal ettikleri toprakları geri vermelerini gerektiren antlaşma maddesi sebebiyle Sivastopol'ün Rusya'ya verilmesi ve Karadeniz'in tarafsız hale getirilmesiyle Osmanlı Devleti galip geldiği savaştan mağlup ayrılan Rusya ile aynı duruma düşmüş oluyordu. Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya sokacak diğer bir durum ise antlaşmanın Islahat Fermanı'nı doğurmasıdır. Bu fermanın antlaşmada yer alması Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir durumdur. Avrupa devletleri bu madde ile Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmamayı garanti altına alıyor gibi görünse de aslında Islahat Fermanı'nın uygulanmasından doğacak olan sorunlar sayesinde Osmanlı Devleti'nin daima iç işlerine müdahale edebilecekleri bir fırsat yakalamış oluyordular. Osmanlı Devleti için diğer bir ağır sonuç, ilk defa yabancı devletlerden borç alınmasıdır. Rusya için bu antlaşmanın en ağır hükmü ise Karadeniz ile ilgiliydi. Rusya'nın Karadeniz'de deniz üssü ya da donanma bulundurmasının yasaklanması, Rusya'nın Karadeniz ile ilgili en büyük hedeflerine engel olacaktı. Artık Karadeniz sularında ve kıyılarında deniz gücü ve ticareti üstünlüğü sona ermiş; Akdeniz'e doğrudan çıkış yolu bulma umudu sekteye uğramış ve Hristiyan uyruklu Osmanlı vatandaşlarının hamisi olduğu iddiası suya düşmüştü.⁵²

Paris Antlaşmasının kazançlı kesimi büyük Avrupa devletleri olmuş; Karadeniz'in tarafsızlaştırılması bir müddet için de olsa Rusya'nın gücünün azaltılmasıyla Akdeniz ve Karadeniz'deki ticari güvenliklerini sağlama almışlardır. Böylece, Rusya'nın ağırlığı altına girmeye başlayan Avrupa dengesini yeniden ve isteklerine uygun olarak düzenlemişlerdir.⁵³

Osmanlı Devleti için olumlu sayılabilecek gelişme ise; Paris Antlaşması ile savaştan önceki eski topraklarına kavuşmuş olmasıdır. Rusya'nın XVIII. yüzyılın başlarından itibaren kendisinden sağladığı ayrıcalıklardan ve bunlardan doğan iç işlerine

⁵¹ Gencer, a.g.e., s.1-2

⁵² Tuncer, a.g.e., s. 53.

⁵³ Yıldız, a.g.e., s. 231-232.

karişmalarından, Rusya'nın güneye inme politikasından, dolayısıyla Rus tehlikesinden bir müddet de olsa kurtulmuştur.⁵⁴

Kırım savaşı öncesinde ve sonrasında, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğün korunmasından yana olan Avrupa devletleri, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün Avrupa'nın denetimi altında tutulmasıyla sağlamaya çalışmışlardır.

Kağıt üzerinde, savaşın galiplerinden olan Osmanlı Devleti, aslında savaştan çok büyük zarar alarak çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nı finanse etmek ihtiyacı ile ilk dış borca sebebiyet vermiştir. İhracatın ve refahın keskin olarak arttığı bir çağda borç üstüne borç alınmış, bu durum 1870'lerde Osmanlı Devleti'ni borcunu ödeyememek durumuna düşürmüştür. Bu düşülen durum ise Osmanlı İmparatorluğu'na 1881'de Duyunu Umumiye İdaresini kurdurtmuştur. Bu idareyle Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödemeye sadık kalacağı ve dünya mali piyasasında bir borçlu devlet olarak tanınılacağı garanti edilmekteydi.⁵⁵ Duyunu Umumiye idaresinin kurulmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı devletlerin mali denetimi altına girip, yarı sömürge haline gelmesini kolaylaştırılmıştır.

Kırım Savaşı'nın sona ermesi ve yarımada bulunan Osmanlı ve müttefik kuvvetlerinin geri çekilmesiyle birlikte Kırım'da yaşanan göç hareketleri daha büyük dalgalar halinde yaşanmaya başlamıştır. Gerek Kırımlıların, gerekse Kafkasyalıların memleketlerini terk ederek Osmanlı Devleti'ne iltica ettikleri bu zaman zarfında, göçün yoğunluğu hep aynı ölçülerde olmamıştır. Özellikle 1856-1857, 1860-1862, 1864-1865 yılları arasında büyük ivme kazanan göç hareketi diğer zamanlarda inişli çıkışlı seyretmiştir. Bunun sebebi de, siyasi ve askeri hadiselerin sonuçlarının insanların kararlarında etkili olmasıdır.⁵⁶ İlk göç dalgasında etkili olan husus, Kırım Savaşı'nın sona ermesi ve yarımada bulunan Osmanlı ve müttefik kuvvetlerinin, geri çekileceğinin hissedilmesi olmuştur.⁵⁷ Osmanlı hükümeti göç hareketlerinin başlangıcından itibaren göç etmek isteyenlere yardım etme kararı almıştır. Nakil ve iskan işini ele alacak olan bir kurul, Paris barışı onaylanmadan önce kurulmuştu. Osmanlı topraklarına göç, "milliyetlerinden

⁵⁴ Gencer, a.g.e., s. 1.

⁵⁵ İnalçık ve Quataert, a.g.e., s.898

⁵⁶ Saydam, a.g.e., s. 81

⁵⁷ Saydam, a.g.e., s. 81

bağımsız” olarak herkese açılan Babıali, yeni gelenlere bedava toprak, yük hayvanı, tohum ve tarım aletleri sağlayacağına söz vermişti.⁵⁸

1859 yılında hem Kırım’dan hem de Kafkasya’dan yoğun şekilde göç meydana gelmiştir.⁵⁹ Göçün başlangıcında Rus Hükümeti’nin tavrı pek net olmamıştır. Fakat göç hareketinin gittikçe daha büyük kitlelere sirayet ettiği görülünce mahalli yetkililer, pasaport alma işlemini birtakım formalitelere (yani vergi borcunun olup olmadığı ya da bir suçtan aranıp aranmadığı gibi), bağlayınca hareket yavaşlamıştır.⁶⁰ Yapılan toplantılar sonucunda, Kırım’ın Ruslaştırılabilmesi için göçün teşvik edilmesi fikri benimsemiştir ve yeniden göçe izin verilmiştir. Bir taraftan göç etmek ümidiyle her şeyini satan insanların içine düştükleri durum, diğer taraftan akrabaları Türkiye’ye göç edenlerin sebep oldukları karışıklıklar göçün 1860 yılı sonlarında tekrar serbest bırakılmasında etkili olmuştur.⁶¹ 1863-1864 kışından itibaren göç hareketi tam anlamıyla bir çığ gibi büyümüş, 1865’ten sonra genel olarak kitle göçü durmakla birlikte, yine de bazen dört bin haneye varan sayıda göçmenin geldiği görülmüştür.⁶²

1856-1876 yılları arasında gelen göçmenlerin miktarını tespit etmek oldukça güçtür. Muhtelif araştırmalarda verilen rakamlar 600.000-2.000.000 arasında göçmenin Rusya’dan ayrıldığı şeklindedir.⁶³

Tatarların Kırım’ı terk etmeleri sadece göçlerle olmamıştır. Çarlık hükümetinin uygulamalarına karşı gelen aristokratlar (mirzalar) ve din adamları sürgünle cezalandırılarak, Rusya’nın başka bölgelerine sürülmüşlerdir. Böylece, Çarlık iktidarının uygulamalarını kabullenmeyen, toplumun önde gelen kişileri tasfiye edilmişlerdir.⁶⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında da Rusların Kırım ile ilgili politikaları aynı şekilde devam etmiş ve savaş sonrasında göçler kaldığı yerden devam etmiştir. Hatta

⁵⁸ Karpat, a.g.e., s. 207

⁵⁹ Saydam, a.g.e., s. 85

⁶⁰ Saydam, a.g.e., s. 85

⁶¹ Saydam, a.g.e., s. 86

⁶² Saydam, a.g.e., s. 89

⁶³ Saydam, a.g.e., s. 90

⁶⁴ Hayri Çapraz, “XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyasının Kırım Politikası”, **Karadeniz Araştırmaları**, 11, Güz 2006, S.62

savaş sırasında Kafkas halklarının tutumları Rusların göç politikasına devam etmesi için bir sebep daha oluşturmuştur. Yenilgiyle sonuçlanan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında dikkat çeken en önemli hususlardan birisi, savaş esnasında, gerek Rusya sınırları içerisinde, gerekse Osmanlı topraklarında yaşayan Kafkas topluluklarının Osmanlı Devleti lehine gösterdikleri ilgidir. Bu ilgi içindir ki, savaş sonunda, Rusya onları bu tutumlarından dolayı cezalandıracak ve göçe zorlayacaktır.⁶⁵ Savaş sonucunda imzalanan Yeşilköy Antlaşması'nın 21. Maddesi de, Rusya'ya terk edilen topraklardaki ahalinin geleceği ile ilgili idi. Buna göre, "Rusya'ya bırakılan yerlerin halkı başka yere gidip oturmak istedikleri takdirde, mülklerini satıp çekilmekte serbest olacaklardır. Bu hususta kendilerine bu sözleşmenin tasdiki tarihinden itibaren üç sene mühlet verilmiştir. Söz konusu mühletin bitiminde, mülklerini satıp memleketten çıkmamış olanlar, Rus tabiiyetinde kalacaklardır." Görüldüğü gibi, Rusya Osmanlı Devleti'ne göç edecekleri geniş bir kapı açmış bulunmaktadır. Göç etmek isteyenlere üç yıl gibi oldukça uzun sayılabilecek bir sürenin tanınmış olması, Rusya'nın bu toplulukları ele geçirdiği topraklarda tutma niyetinde olmadığını göstermektedir.⁶⁶

Rusya, Kırım'ı ele geçirdiği zamandan itibaren sürdürmekte olduğu baskı politikasına 1877-1878 savaşından sonra da aynı şekilde devam etmiştir. 1890, 1891 ve 1893 yıllarında toprak sahibi olan ve olmayan dahil 18-20 bin Tatar daha bölgeden göç etmiştir. Kırım'dan göçenlerin bazıları vardıkları yerlerde tutunmayıp Kırım'a geri dönmüşlerdir. Ancak bırakıp gittikleri topraklara ve evlere Rus ve yabancı göçmenler yerleşmiş olduğundan, geri dönen Tatarlar çiftlik sahiplerinin ortakçıları veya ırgatları olarak çalışmak zorunda kalmışlardır.⁶⁷

IX. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Çarlık yönetimi, Tatarların sürülmesinin ardından Ruslaştırma politikasına, bölgeye Rus nüfusunu yerleştirerek devam etmiştir. XX. Yüzyıl ise hem Rus siyasetinde hem de dünya siyasetinde büyük değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Hem I. Dünya Savaşı hem de II. Dünya Savaşı Kırım için büyük sınavların yaşanmasına sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Bolşevik Devrimi, İkinci

⁶⁵ Süleyman Erkan, **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1877-1878)**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1996, s. 17.

⁶⁶ Erkan, a.g.e., s. 23.

⁶⁷ Çapraz, a.g.e., s.62

Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Stalin sürgünü Kırım'ı siyasi ve toplumsal yönden derinden etkilemiştir.

1.5. Sovyetler Döneminde Kırım

I. Dünya Savaşı yıllarında Bolşevik Devrimi sonrasında Çarlık Rusyası dağılmış ve Kırım 1917 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. 1918'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından işgal edilen Kırım, Sovyetlere bağlanarak Sovyet Sosyalist Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüştür.⁶⁸

134 yıl boyunca devam eden Çarlık Rusyasının bu uygulamaları, 1917 Bolşevik İhtilali ile geçici bir kesintiye uğramıştır. İhtilalden sonra Lenin, Rusya İmparatorluğunun bütünlüğünü sağlamak amacıyla milli azınlıklara bazı tavizler verilmesinin gerekliliğine inanmıştı. Bu doğrultuda “kendi geleceğini kendin tayin et” sloganıyla sözde bağımsız veya özerk cumhuriyetlerin kurulmalarına taraftar görünmüştü. 18 Ekim 1921'de yapılacak sosyal reformlara halkın tepkisini çekmemek amacıyla, Rusya Federal Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu Kırım Türkleri için bir umut ışığı olmuştu. Çünkü kurulan bu cumhuriyetin idaresi ağırlıklı olarak Kırım Türklerinin eline geçmiş, Kırım Türkçesi de Rusça ile birlikte resmi dil olarak kabul edilmişti.⁶⁹ Kırım, Stalin'in 1927 yılında iktidara geçmesiyle birlikte tekrar Ruslaştırma faaliyetine maruz kalmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği içerisinde yer alan Müslüman cumhuriyetler üzerinde yoğunlaştırılan devlet adamları ile milli aydınların tasfiye edilerek ortadan kaldırılması Kırım'da büyük bir etki meydana getirmiştir. 1930'lu yılların başlarında uygulamaya konulan kolektifleştirme çabaları sonucu 40-50 bin Kırımlı Ural veya Sibiryaya sürülmüştür. Bunların akabinde, 1936-38 yıllarında Sovyetler Birliği'nin genelinde özellikle aydınlara yönelik kitlesel imha hareketi yine Kırım'da şiddetli bir şekilde hissedilmiştir.⁷⁰

Kırım, Çarlık döneminde olduğu gibi Sovyetler için de Azak Denizi ve Karadeniz üzerinden açık denizlere açılmasına imkan tanıyan bir stratejik bölge olma konumunu

⁶⁸ Orhan Gafarlı, “**Kırım Krizi ve Türkiye**” <http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.VGCSqfmsU3Q> (26.03.2014)

⁶⁹ Özcan, a.g.e., s. 3.

⁷⁰ Özcan, a.g.e., s. 3-4.

sürdürmüştür. Kırım Özerk Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ve Sovyetler arasında önemli bir çatışma alanı olmuştur. Almanların Kırım üzerinde özellikle Stalin dönemindeki Sovyetlerin politikalarını aratmayacak planlara sahip olduğu görülmektedir. Almanya'nın planlarında bağımsız bir Kırım'dan söz edilmemekle birlikte Alman idaresi altında bulunacak bir Ukrayna'ya bağlı Kırım'dan da söz edilmekteydi. Alman emellerinin Stalin politikasıyla olan en belirgin benzerliği Kırım'da yaşayan ve Alman planlarına uygun olmayan hakların sürülmesiydi. Bu halkların başında Ruslar, Ukraynalılar ve Tatar Türkleri geliyordu. Almanya'nın II. Dünya Savaşı sırasında Kırım'a gösterdiği yoğun ilginin en büyük sebeplerinden biri de Kırım Türkleri ve Türkiye arasındaki tarihsel bağdır. Yüzyıllardan beri bu topraklarda üzerinde yaşayan Kırım Türkleri ile Türkiye arasında yakın bir bağın bulunması, Alman devlet adamlarınca Türkiye'yi kendi saflarınca savaşa sokabilmeleri için bir koz olarak telakki edilmişti. Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'nda Almanların yanında yer almış olması da bu umutları arttırmıştı.⁷¹

Savaşın başlamasından iki yıl sonra Alman ordularının Sovyet topraklarını işgal etmesi neticesinde Sovyetler Kırım'ı Almanlara terk etmek zorunda kalmışlardır. Kırım'dan ayrılışları sessiz şekilde olmayan Sovyetler, katliamlar yaparak bölgeyi terk etmişlerdir. Kırım Türkleri, Sovyet baskısından kurtulma umuduyla Almanların bölgeye gelişine sıcak bakmışlardır. Kırım Türklerinin gayesi; hangi şartlar altında olursa olsun, Rus hakimiyetinden kurtulmak, bağımsız bir devlet kurarak hür dünya insanlığının sahip olduğu bütün maddi ve manevi hak ve hürriyetlere kavuşmaktır. Bunu kazanabilmek için Almanların kendilerine ne dereceye kadar hak tanıyacağını hesaba katamayan Kırım Türkleri, son varlığını da ortaya atarak mücadelede Almanların safında yer aldı.⁷²

Kırım'ın bu düşüncelerle Almanya'nın yanında yer alması onları daha büyük bir sıkıntının altına sokmuş ve bu yanılgı 1944 sürgününün en belirgin sebebi olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, Almanya'nın, Kırım'a beklediği hak ve hürriyetleri sağlamayacağı çok geçmeden anlaşılmıştır. Nitekim, Almanlar, işgal edilen bölgelerde, bilhassa Ukrayna ve Kırım'da çalışabilir durumda olan kadın-erkek binlerce genci esir olarak Almanya'ya göndermişlerdir. Bunları “doğu işçileri” adı altında sanayi tesislerinde

⁷¹ Özcan, a.g.e., s. 12.

⁷² Necip Hablemitoğlu, **Kırım'da Türk Soykırımı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s. 44.

çalıştırmışlardır. Bunun yanında yüzlerce insan ya “komünist” suçlamasıyla kurşuna dizilmiş ya da binlercesi değişik suçlardan Nikolayev ve Akmesid (Simferepol) şehirleri dışına kurulan esir kamplarına yollanmışlardır.⁷³ Kırım’ın başlarda kurtarıcı olarak gördüğü Alman gücü uyguladığı politika ile Sovyet baskısı aratmayacak nitelikte olmaya başlamıştı.

II. Dünya Savaşı esnasında Alman ordusu bünyesinde bazı Kırım Türklerinin de yer aldığı bilinmektedir. Fakat Kırım Türklerinin ne oranda bu saflarda yer aldığıyla ilgili net bir bulguya rastlanmamaktadır. Sovyetlere karşı Almanların yanında “gönüllü” olarak yer alan Kırım Türklerinin ne kadar gönüllü olduğu da üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Savaş sırasında esir oldukları ve çatışmak zorunda oldukları kamplarda hayatta kalma istekleri onları bu gönüllülüğe itmiştir. En büyük sebep ise hem Çarlık döneminin hem Sovyet dönemiminin Kırım üzerinde sürdürdüğü baskı ve sürgün politikasıdır. Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesinden beri maruz kaldığı baskı ve sıkıntılar ile Sovyet döneminde özellikle de Stalin döneminin şiddet olayları Kırım halkını bu durumdan kurtarabilecek her umuda sarılmasına ve bu umut doğrultusunda hareket etmeye yöneltmişti.

1943 Kasımına gelindiğinde dengeler değişmiş ve Stalingrad’da Alman ordusuna karşı ezici bir galibiyet alan Kızıl Ordu birlikleri 1944 yılında Kırım’a yeniden hakim olmuştur. Alman kuvvetlerinin çekilip Sovyetlerin Kırım’a tamamen hakim olmasından sonra, 20 Nisan 1944’te Kırım KP Bölge Komitesi’nin, bir “Olağanüstü Devlet Komisyonu”nun teşkil edilmesini içeren bir kararname yayınladığı görülmektedir. Bu kararnameye istinaden oluşturulan komisyonun görevleri arasında, Almanların yapmış oldukları ve Sovyet kanunlarınca suç telakki edilen faaliyetleri tespit ederek, onlarla her konuda işbirliği yapanların belirlenmesi gibi hususların yer alması dikkati çekmektedir.⁷⁴ Bu komisyondaki dikkat çeken hususun Kırım halkını nasıl bir yükümlülüğün ve baskı politikasının beklediğini göstermesi açısından önemlidir.

Bölgenin yeniden ele geçirilmesinden sonra, Sovyetlere karşı Almanlarla işbirliği yapanları sürgün faaliyetlerine hemen girişilmiştir. Tatarlar, Nazilerle işbirliği yaptıkları

⁷³ Özcan, a.g.e., s. 14.

⁷⁴ Özcan, a.g.e., s. 42.

iddiasıyla Stalin yönetimi tarafından önce Sibiryaya'ya sonrasında Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Tatarların dışında, Kırım'da yaşayan Alman vatandaşlar, Alman asıllı Sovyet vatandaşlar, Türkiye sınırında yaşayan Ahıska Türkleri de bu sürgün de yer almıştır. Sovyetler Birliği'nde II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında toplam olarak 3.332.580 kişi yaşadığı topraklardan çıkartılarak ülkenin diğer bölgelerine yerleştirilmiş, 1948-1949 yıllarında bu sayı ölüm, sürgünlükten serbest bırakılma gibi çeşitli sebeplerle 2.275.900 kişiye inmiştir.⁷⁵ Bundan sonra Kırım'da ve genel olarak SSCB çapında Kırım Tatar kimliği ile ilgili bütün izler silinmiş, hatta kütüphanede bulunan Kırım Tatar Türkçesi ile yazılmış kitaplar dahi yakılmıştır. Bu sürgün esnasında Kırım Tatarlarının yaklaşık %40'ı yollarda hayatını kaybetmiştir.⁷⁶ Böylece II. Katherina döneminden beri Kırım'da gerçekleştirilmek istenen Kırım'ı Ruslaştırma politikasına bölgedeki nüfus dengesinin Ruslar lehine çevrilmesiyle ulaşılmıştır.

Sovyetler Birliği'nde Stalin'in ölümünden sonra Nikita Kruşçev'in devlet başkanı olmasıyla dengeler değişmiş ve daha ılıman bir ortam oluşmaya başlamıştır. Bölge, 1954 yılında, Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın 300. Yıldönümü hediyesi olarak Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne verilmiştir.⁷⁷ Ukrayna'ya karşı böyle bir jestin nedeni "Ukrayna-Rusya anlaşması" olduğu resmen açıklandığı halde, gerçek neden bundan sonra Ukrayna'nın Rusya'ya problem çıkarmamasını güvence altına almak ve bu yolda biçimsel bir ödün vermek olduğu kabul edilmelidir.⁷⁸

Kendisi de Ukraynalı olan Nikita Kruşçev'in, 1954 yılında Kırım'ı Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden ayırarak Sovyet Sosyalist Ukrayna ile birleştirmesiyle, Kırım'ın Karadeniz'deki Slav dünyasının parçası haline gelmesi amaçlanmıştır.⁷⁹ Kırım Ukrayna'ya bağlanırken, bu sıcak verimli toprakların sahipleri olan Tatarların kendi ülkelerinden sürüldükleri dikkate alındığında on binlerce Ukraynalı için çok daha iyi bir

⁷⁵ Özcan, a.g.e.,s 47

⁷⁶ Alaeddin Yalçınkaya, "Rus Realpolitığının Ertelelediği Sorun: Kırım", **Karadeniz Araştırmaları**, 8, Kış 2005, s.104

⁷⁷ A.g.e., s.104

⁷⁸ Yalçınkaya, a.g.e., s.105

⁷⁹ Gafarlı, a.g.e.

yaşama alanı ortaya çıkmıştır. Gerçekten de Kırım'dan çıkarılan Tatarların mülkleri buraya yerleştirilen Ruslara ve Ukraynalılara verilmiştir.⁸⁰

Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesiyle başlayan süreçte sürgün edilen halkın yavaş yavaş geri dönüşlerine imkan sağlanmaya başlanmıştır. 1967 yılında Kırım Tatarlarına itibarları geri verilmiş ancak Kırım'a geri dönüş izni verilmemiştir. Sürgüne gönderilen değişik halkların önemli bir kısmının ülkesine dönüşüne Kruşçev döneminde izin verildiği halde Kırım Tatarları bunun dışında tutulmuştur. Kırımlılar her zeminde mücadeleye devam etmişler ve 1987 yılında Kızıl Meydan'da yapılan gösterilerden sonra Kırım Tatarlarının şartlı olarak ülkelerine dönmelerine izin verilmiştir.⁸¹ 1989 yılında, Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu liderliğindeki Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı'nın kurulmasıyla Tatarların Kırım'a dönüşü başlamıştır.⁸²

Soğuk Savaş yıllarında ise Sovyetler, bünyesinde tuttuğu Kırım'ı bölgedeki askeri varlığı sayesinde NATO'ya karşı bir denge unsuru olarak kullanmıştır. 1991 yılına gelindiğinde Ruslar, Kırım'ı SSCB'nin Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsüne getirmek için bir referandum düzenlediler. Referandum sonucu beklenildiği gibi "evet" idi ve Tatarlar ile Ukrayna yönetimi buna itiraz ettilerse de Ukrayna Yüksek Sovyeti, Kırım Özerk Cumhuriyeti statüsünü referandumun öngördüğü şekilde onayladı. Ancak 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesi⁸³ aşamasında başta Karadeniz Filosu konusundaki anlaşmazlık olmak üzere Rusya'nın gerginliklerden daha fazla zarar göreceği hesaba katılarak Kırım'ın yeniden Ukrayna'nın parçası olduğunu belirten anayasa kabul edilmiştir. Bununla beraber Kırım'daki Rus nüfusu, Kırım'ın yeniden Ukrayna'ya bağlanması kararına şiddetle tepki göstermiş, ancak bir sonuç alınamamıştır.⁸⁴

⁸⁰ Yalçınkaya, a.g.e., s. 105.

⁸¹ Yalçınkaya, a.g.e., s.105

⁸² Yalçınkaya, a.g.e., s.106

⁸³ Ukrayna'da 1 Aralık 1991 tarihinde Bağımsızlık Deklarasyonu oylanmıştır. Ülke genelinde %84,2 oranında katılımın sağlandığı referandumda halkın %90,3'ü bağımsızlığı desteklemiştir. Bu oylamada bağımsızlık lehinde oyların en az olduğu bölge Kırım olmuştur. Kırım'da referanduma katılım %67,5 oranında olmuş ve evet diyenlerin oranı %54,2 olmuştur.

⁸⁴ Yalçınkaya, a.g.e., s. 106.

Kırım, 1992 yılında kendi anayasasını oluşturup kabul ederek özerk bir statüye kavuşmuştur. Fakat Ukrayna merkezi yönetimi bu anayasayı tanımayarak bölgenin özerkliğine kısıtlamalar getirmiştir. Kırım ve Kiev yönetimi arasında anayasa konusunda siyasi gerginlikler yaşanmıştır. 1998 devam eden gerginliklerin ardından Kırım, merkezi yönetimle yaptığı görüşmeler sonucunda yeni bir anayasa hazırlamış ve kabul etmiştir. Dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma'nın, anayasayı onaylamasıyla Kırım yeni statüsüne kavuşmuş, bölgenin siyasi özerkliği sınırlanırken iktisadi özerkliği muhafaza edilmiştir.⁸⁵

Kırım 2014 Mart ayında yapılan referandumdan öncesine kadar Kırım anayasası tarafından yönetilen özerk bir cumhuriyetti. Karadeniz ve Azak Denizi arasında yer alan Kırım Özerk Cumhuriyeti, 26.140 km²'lik bir alana sahiptir. Başkenti Akmescit (Simferepol)'dir. Para birimi Ukrayna para birimi olan Grivnya'dır.⁸⁶

⁸⁵ Gafarlı, a.g.e.

⁸⁶ Kemal Çapraz, "Sürgün Yemiş Bir Vatan: Kırım", **Türk Dünyası Kültür Dergisi**, 2003/04-196, s.25

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIRIM KRİZİ VE RUSYA'NIN KRİZE YAKLAŞIMI

2.1. Kırım Krizi

2.1.1. Krizin Gelişimi

2004 yılının Kasım ayında Ukrayna'da Turuncu Devrimin yaşanmasının ardından iktidara gelen Viktor Yuşçenko 2010 yılına kadar Batı yanlısı politikalar izlemiştir. Yuşçenko'nun seçim sonrası yaptığı açıklamada, "Denge politikası kelimesinden hoşlanmıyorum. Bu politika, Kuçma dönemi ile özdeşleşmiş; doğuda problemler yaratan ve batıda Ukrayna'yı muğlak pozisyona düşüren bir politikadır."⁸⁷ diyerek 2010 yılına kadar izlenecek politikayı ortaya koymuştur. AB'nin Turuncu Devrim ve Yuşçenko'yu desteklemesi, Turuncu Devrim süresi sonrasına yansımış ve AB-Ukrayna ilişkileri büyük bir ivme kazanmıştır.⁸⁸ 2010 yılında yapılan seçimlerle Rus yanlısı Viktor Yanukoviç'in başa gelmesiyle Ukrayna siyaseti kabuk değiştirmeye başlamış ve Ukrayna için yeni bir süreç başlamıştır. Ukrayna'daki hükümetlerin Batı-Rusya yanlısı şeklinde bir ayrıma gitmesi ve bu yönde politikalar izlemesi siyasal sistemin kırılmasını arttırmıştır. Siyasal sistemin kırılma eğilimi, oligark yapılanması, ülkedeki yolsuzlukların devam etmesi ve sistemin şeffaflaşmaması halkın sosyo-politik ihtiyaç ve taleplerinin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Siyasi gelgitler içerisinde istikrarın sağlanamaması, ülke ekonomisinin bir türlü sağlıklı bir gelişme kaydedememesi, ayrıca borç yükünün gittikçe artması iş başına gelen yönetimler ile halk arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Şubat 2010- Şubat 2014 arasında Yanukoviç yönetiminde siyasal ve ekonomik baskıların da artması siyasi muhalefetin güçlenmesine yol açmıştır.⁸⁹

⁸⁷ Gözde Sarı, **AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası Ve AB - Ukrayna İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.67

⁸⁸ Sarı, a.g.e., s.69.

⁸⁹ Vügar İmanbeyli, "Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna-Ukrayna-Kırım Meselesi", **SETA Perspektif**, Mart 2014, 36, s. 4.

Moskova ile olan ilişkilere daha sıcak bakan yeni hükümet AB ile olan ilişkilere mesafeli yaklaşarak 2013 Kasım'ında AB ile imzalanması beklenen Ortaklık Anlaşması'nı imzalamaktan vazgeçmiştir. Aslında Ukrayna yönetimi son ana kadar AB ve Rusya karşısında bir seçim yapmaya zorlanmıştır. Her ne kadar Yanukoviç yönetime geldiği günden itibaren Moskova yanlısı bir tutum sergilemişse de AB ile entegrasyon amaçlı ortaklık anlaşmasını son ana kadar müzakere etmiştir. Fakat tercihi Rusya'dan yana olmuştur. Bu duruma sebep olarak, Başkan Yanukoviç'in AB'den 20 milyar Euro kredi ve hibe talebinde bulunması ve AB'nin bu talebe karşılık 610 milyon Euroyla sınırlı bir teklifte bulunması gösterilmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın 2013 Ağustosunda gümrükleri kapatarak ülke bütünlüğüne yönelik tehditlerin olabileceği yönünde Ukrayna'ya mesaj vermesi daha sonra maddi destek sözü verip doğalgaz fiyatında indirim yapması da⁹⁰ seçimin sebepleri arasında yer almış olabilir. Bu durum muhalefetin ve AB yanlılarının yanı sıra ülkedeki Rusya karşıtı her kesimi isyana götürmüştür. Ülke tarihin en sert siyasi bölünmesiyle karşı karşıya kalmış, büyük bir Rus karşıtlığına sahne olmuştur. Bu isyanın temel sebebi Avrupa ile entegrasyonun olmaması gibi görünse de kendini gösteren diğer bir sebep ise Rusya ile entegrasyonun bir üst aşamaya taşınması ihtimali olmuştur.

Ukrayna, Batı ile Rusya arasında sıkışmış ve halk Avrupa Birliği ile Avrasya Birliği çatışmasının mücadelesini vermiştir. İsyanın boyutlarının büyümesiyle Almanya, Polonya ve Rusya Dışişleri bakanları bir çıkış yolu bulunmasına yardımcı olmak üzere Kiev'e gitmişlerdir. Dışişleri bakanlarının da çabalarıyla, Cumhurbaşkanı Yanukoviç ile muhalefet, 21 Şubat'ta bir milli birlik hükümeti kurulmasını, anayasa da değişiklik yapılmasını, cumhurbaşkanının yetkilerinin kısıtlanmasını ve 2014 sonuna kadar cumhurbaşkanlığı seçimlerinin düzenlenmesini öngören bir uzlaşmaya varmıştır. Fakat bu uzlaşma hayata geçirilemeden halk resmi binaları işgal etmiş ve muhalefetin çoğunlukta olduğu parlamento kendisini görevden alarak yeni seçimin tarihini 25 Mayıs olarak belirlemiştir.⁹¹

Ukrayna'da Viktor Yanukoviç iktidarının Rusya ile ilişkileri Avrupa Birliği ile entegrasyona tercih etmesiyle başlayan protestolar neticesinde Yanukoviç iktidardan ayrılmak zorunda kalmış ve Batılı ülkelerle yakın ilişkileri destekleyen Arseniy Yatsenyuk

⁹⁰ İmanbeyli, a.g.e., s.4

⁹¹ Ali Tuygan, "Ukrayna Krizi", <http://diplomatikorum.com/2014/03/05/ukrayna-krizi/> (27.08.2014)

iktidara gelmiştir.⁹² Başlangıçta hem Rusya kanadı hem de Batı daha temkinli ve soğukkanlı bir tutum sergilemeyi yeğlemekte ve krizin “aktif” bir parçası olmaktan uzak durmaya gayret etmekteydi. NATO, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’nin ülkedeki şiddet olaylarını sadece kınaması ve taraflara diyalog çağrısında bulunması da bu kapsamda değerlendirilmekteydi.⁹³ Fakat Rusya’ya yönelen tepkilerin artması ve Yanukoviç’in iktidardan ayrılmasıyla Rusya’nın bölge üzerindeki soğukkanlı tutum sergileyen politikası değişmiş ve Rusya yerel başlayan krizi uluslararası krize dönüştürecek aktif bir siyaset izlemeye başlamıştır.

2.1.2. Krizin Kırım’a Sıçraması

Rusya bu bağlamda hareket alanı olarak Kırım’ı seçmiştir. Kendisi açısından stratejik ve jeopolitik olarak büyük öneme sahip ve aynı zamanda tarihsel bağları bulunan Kırım’ın kendi etkisinden çıkarak batılı güçlerin etkisinde kalmasına tepki göstererek harekete geçmiştir. Ukrayna’nın AB’nin etki alanına girmesini engellemeye ve Sivastopol’deki deniz üssünü muhafaza etmeye çalışan Rusya, Yanukoviç iktidarının devrilmesine tepki göstererek Kırım üzerinde hak iddia etmeye başlamış, Kırım’ın geleceği kısa süre içinde uluslararası bir krize dönüşmüştür. Kremlin, AB yanlısı gösterilere karşı Ukrayna’nın doğu ve güney bölgelerinde Rusya yanlısı gösteriler düzenlenmesini sağlamış, Rus askeri birlikleri Sivastopol hava alanını, devlet televizyon binasını ve bakanlar kurulu binalarını işgal etmiştir.⁹⁴

Ruslar 1997 yılında Ukrayna ile aralarında imzaladıkları bir anlaşma ile Sivastopol’de hatırı sayılır derecede kuvvet bulundurma hakkı elde etmişler ve Kırım’ın işgaline de buradaki kuvvetlerle başlamışlardır. Bu anlaşmayla, Rusya ve Ukrayna daha önce SSCB’nin deniz kuvvetlerinin bayrağını taşımış olan, askeri gemileri, malzeme ve gemileri paylaşarak, ayrı bağımsız birer donanma kurmuşlardır. Ancak Rusya Sivastopol deniz üssünden hemen vazgeçemediği için burayı Ukrayna’dan 2017 yılına kadar kiralamıştır. Bu anlaşma, Nisan 2010’da Cumhurbaşkanı Medvedev ve Yanukoviç tarafından 2042’ye kadar uzatılmıştır. Rusya bunun karşılığında Ukrayna’ya sattığı

⁹² Gafarlı, a.g.e.

⁹³ Erol, a.g.e., s.5

⁹⁴ Gafarlı, a.g.e.

doğalgazın fiyatında indirim gitmiştir. Rusya'nın bu anlaşmalar çerçevesinde Sivastopol'de hatırı sayılır derecede kuvvet bulundurma hakkı bulunmaktadır.⁹⁵

Rusya işgali meşrulaştırmak için Ukrayna toplam nüfusunun %17'sini, Kırım'da ki nüfusun %58'ini oluşturan “Rus etnik kimliğini” gündeme getirmiştir. Rusya bu yönde de net bir adım atarak Kırım'daki Rus etnik kökenli kişilere pasaport dağıtmıştır. Pasaport dağıtımıyla ulaşılmak istenen hedefin, Güney Osetya'da olduğu gibi Rusya'nın kendi vatandaşlarını korumak için müdahale ettiği yönünde haklı bir hukuki sebep oluşturma arayışı olduğu söylenebilir.⁹⁶ Bu arayış çerçevesinde; Rusya devlet başkanı Putin 1 Mart 2014'te, Ukrayna'da yaşanan olağanüstü gelişmeler ve Rus vatandaşları ile Özerk Kırım Cumhuriyeti başta olmak üzere ülkede bulunan Rus Silahlı Kuvvetlerine bağlı askeri birliklerine yönelik tehdit doğrultusunda silahlı kuvvet kullanılmasına izin verilmesi talebinde bulunmuştur. Aynı gün kabul edilen bu talep, Rusya'nın Kırım'a yönelik askeri müdahalesini meşru müdafaa ve davet üzerine müdahale temelinde meşrulaştıracağı şeklinde yorumlanabilmektedir.⁹⁷

2.1.3. Referandum süreci ve Bağımsızlık Bildirisi

1 Mart tarihinde Putin Ukrayna'yı işgal etmek için parlamentodan yetki istemiş ve Kiev'deki yeni hükümet bu durum karşısında NATO'dan yardım talep etmiştir.⁹⁸ ABD, AB ve NATO başta olmak üzere çeşitli uluslararası aktörler, parlamentodan Ukrayna'yı işgal etmek için yetki alan, Ukrayna sınırında askeri tatbikata başlayan Rus yönetimine karşı geri çekilme çağrısında bulunmuştur. Rusya bu çağrılara cevap vermediği gibi Kırım meclisinin bağımsızlığını ilan etmesi ve Rusya'ya katılması yönünde irade göstermesi için gerekli ortamı hazırlamıştır. Çok geçmeden, Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi, Kırım'ın kendi kaderini tayin etmesini öngören referandum yapılması yönünde bir karar aldı. Kararın ardından Kırım Meclisi de almış olduğu bir kararla bağımsızlık bildirisini kabul etti.⁹⁹ Kırım parlamentosu, topraklarının Rusya Federasyonu'nun bir

⁹⁵ Tuygan, a.g.e.

⁹⁶ Ahmet Hamdi Topal, “Kırım İşgali ve Uluslararası Hukuk Krizi”, Aynur Erdoğan (Ed.), **DÜBAM** (Dünya Bülteni Araştırmalar Masası), İstanbul: DÜBAM Yayınları., 2014 Mart, s. 29

⁹⁷ Topal, a.g.e. s. 29

⁹⁸ “Timeline: Political crisis in Ukraine and Russia's occupation of Crimea”, **Reuters**, <http://www.reuters.com/article/2014/03/08/us-ukraine-crisis-timeline-idUSBREA270PO20140308>, (03.07.2015)

⁹⁹ Topal, a.g.e. s. 29

parçası olmayı kabul eden yasayı oy birliği ile kabul etmiştir. Oylamada 78 milletvekili Kırım'ı Rusya'ya bırakma yönünde oy kullanmıştır.¹⁰⁰ Bu durum Kırım Tatarları ile yerli Rusların arasında gerginliklerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kırım Tatarları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından günümüze kadar her konuda Ukrayna'dan yana bir tavır sergilemişlerdir. Kırım krizinde de bu tutumları devam etmiş, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanmasına karşı çıkararak, referandumu boykot etmişlerdir. Bu tutum karşısında Sergey Aksenov Tatarları kazanmak amacıyla bazı haklar vaat etmiştir. Aksenov, kurulacak yeni hükümette Tatarlara önemli pozisyonların verileceğini söylemiştir. Tatarlara tüm devlet organlarında aktif görev üstlenme önerisinde bulunan Aksenov, "Bir baş bakan yardımcılığı ve iki bakanlık görevlerinin yanı sıra tüm bakanlıklarda birer bakan yardımcılığı ve geriye kalan bütün devlet kurumlarında da bazı üst düzey görevlerin Kırım Tatarları için ayrılmasına karar verdik" demiştir. Tatarcaya resmi dil statüsü de vaat eden Aksenov "Günlük hayatta iki dil kullanıyoruz: Rusça ve Kırım Tatarcası. Elbette cumhuriyetin de iki resmi dili olacak" ifadelerini kullanmıştır. Kırım Parlamentosu Başkanı Vladimir Konstantinov da bölgede yaşayan halkların tüm haklarına saygılı bir yönetim olacaklarını; Rusça, Ukraynaca ve Tatarcanın gelişimi için çalışacaklarını kaydederek, referandumda Rusya ile birleşme kararına yüzde 80 civarında destek çıkmasını beklediklerini ifade etmiştir.¹⁰¹ Fakat tüm bu vaatler Kırım Tatarlarının tutumunu değiştirmemiş ve referandumu boykot etmeye devam etmişlerdir.

Kırım Rusları, bölgenin Rusya ile birleşmesini desteklerken bölgedeki Tatarlar bölgenin Moskova'ya bağlanmasına itiraz etmiş, 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandumu büyük ölçüde boykot etmiştir. Kırım'ın basına yaptığı açıklamada, Kırım Tatarlarının yüzde 99'unun referandumu boykot ettiğini ve oylamaya katılmadığını kaydederek Kırım Tatar Milli Meclisi'nin bu referandumu boykot etme çağrısına Kırım Tatarlarının büyük ölçüde uyduğunu ve referandumda oy kullanmadığını ifade etmiştir.¹⁰² Kırım Referandum Komisyonu Başkanı Mihail Malışev yaptığı açıklamada Rusya Federasyonu'na bağlanmak için yapılan referandumda halkın yüzde 96,6'sinin Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'na bağlanması yönünde oy kullandığını

¹⁰⁰ "Ukraine crisis: Crimean MPs' vote to join Russian Federation sparks outrage", **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/ukraine-crisis-crimea-vote-russia-kiev> (02.07.2015)

¹⁰¹ "Tatarlara Rus Sözü", **Radikal**, http://www.radikal.com.tr/dunya/tatarlara_rus_sozu-1180557, (02.07.2015)

¹⁰² "Kırım'daki referandumda Rusya ile birleşme çıktı", <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/kirimdaki-referandumda-rusya-ile-birlesme-cikti> (01.07.2015)

belirtmiştir.¹⁰³ Kırım Tatar Milli Meclisi Dış İdaresi Başkanı Ali Hamzin'in yaptığı açıklamada, referandumun ne Ukrayna ve Kırım Özerk Cumhuriyeti yasalarına ne de uluslararası normlara uygun olduğunu kaydederek referandumun meşru olmadığını ve bundan dolayı Kırım Tatarlarının boykot ettiğini ifade etmiştir. Hamzin Budapeşte Memorandumu çerçevesinde ABD ve İngiltere'nin yanı sıra Rusya'nın da nükleer silahlarını teslim eden Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin garantörleri arasında yer aldığına vurgu yapmıştır.¹⁰⁴

16 Mart'ta Kırım'ın, Rusya'ya bağlanması için referandum düzenlenmesinin ardından Rusya'ya bağlanmak için başvuruda bulunmuş ve 18 Mart'ta Putin, Kırım ve Sivastopol'ü Rusya'ya bağlayan anlaşmayı imzalayarak yürürlüğe girmesini sağlamıştır.¹⁰⁵

Referandumun yapılmasının ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanmıştır. Referandumu yasadışı ilan eden karar tasarısına Konseyden büyük oranda destek gelmiş fakat Rusya kararı veto etmiştir. Rusya gibi veto hakkına sahip beş daimi üyeden biri olan Çin ise oylamada çekimser kalmıştır.¹⁰⁶

2.2. Rusya'nın Kırım Krizindeki Rolü ve Tutumu

2.2.1. Bölgenin Rusya İçin Önemi ve Kriz öncesi Rusya-Ukrayna İlişkileri

Kırım, işgal ettiği coğrafya açısından önemli bir kavşak konumunda olması, kara sularında büyük miktarda doğalgaz ve petrol rezervlerinin bulunması, Kafkaslar, Orta Asya ve Doğu Akdeniz'deki eski ve yeni çatışma bölgelerinin merkez hattı olmasından dolayı küresel ölçekte büyük bir stratejik öneme sahiptir. Avrasya coğrafyasında etkin bir güç olmak isteyen Rusya için, Doğu-Batı, Kuzey-Güney yönleri arasında kilit noktası olan Kırım, özellikle Karadeniz'deki askeri varlığı sürdürme hedefi çerçevesinde tarihten

¹⁰³ "Kırım bağımsızlığını ilan edip Rusya'ya başvurdu", **Cumhuriyet**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/51463/Kirim_bagimsizligini_ilan_edip_Rusya_ya_basvurdu.html (17.03.2014)

¹⁰⁴ "Kırımoglu: Kırım Tatarları referandumu boykot etti", <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1524547-kirimoglu-kirim-tatarlari-referandumu-boykot-etti>, (04.04.2015)

¹⁰⁵ "Putin'in ağzından Kırım'ın eve dönüşü: Nükleer silaha başvurabilirdik", <http://tr.sputniknews.com/rusya/20150316/1014441193.html>, (06.07.2015)

¹⁰⁶ "Kırım referandumuda Rusya'ya evet", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140316_kirim_sonuc, (05.07.2015)

bugüne çok önemli olmuştur. Rusya'nın tarihte Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri günümüzde ise Ukrayna ile olan ilişkileri bu yarımada temelinde şekillenmiştir.

Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra Sivastopol'de kendi donanmasını oluşturmak istemiştir. Bu durum Rusya'nın hoşuna gitmemiş ve Kırım'da otonomi isteyen bölücü grupların ortaya çıkmasını desteklemiştir. Ortaya çıkan bu gerilimi azaltmak için Ukrayna ve Rusya anlaşma yaparak Karadeniz Donanması'nı iki başlı hale getirmişlerdir. 1997 yılında iki ülke arasında yeni bir anlaşma yapılarak donanma ve askeri üsler ayrılmıştır. Yapılan anlaşma ile donanmanın %83'ü Ruslara bırakılmış ve 2017'ye kadar Rus donanmasının Sivastopol'de kalması, liman kirası olarak Ukrayna'ya yılda 98 milyon dolar vermesi kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra Ukrayna'nın Rusya'ya olan doğalgaz borcuna karşılık Sivastopol kiralanmıştır.¹⁰⁷ Rusya'ya bağlı Karadeniz filosunun Sivastopol'de konuşlandırılması Kırım ile tarihi bağları da bulunan Rusya açısından bölgenin önemini arttırmaktadır.

21 Nisan 2010'da yapılan anlaşma ile Rus deniz filosunun Sivastopol'de kalışı 2017'den itibaren 25 yıl daha uzatılırken, 2042-2047 için 5 yıllık bir opsiyon tanınmıştır. Rusya ile yapılan bu anlaşma karşılığında Rusya, Ukrayna'ya yaptığı doğalgaz satışında %30 indirimine gitmiştir. Yapılan bu anlaşma ile 2042'ye kadar Ukrayna'nın NATO üyeliğinin de ertelendiği sonucunu çıkarabiliriz. Böylece Rusya, bölgeye üçüncü bir birliğin girmesini engellemiştir.¹⁰⁸

2000-2008 döneminde Ukrayna'nın önemi Rusya açısından daha da artmıştır. Bu dönemde Rusya-Ukrayna ilişkilerinde farklı alanlarda anlaşmazlıklar görmek mümkün olmuştur. Örneğin enerji alanında Ukrayna'nın Rusya'nın gazına ödediği tutar geçen on yıl içerisinde neredeyse altı kat artmıştır. Ukrayna'nın içerisinde bulunduğu enerji sektöründeki yolsuzluk ve Ukrayna siyasi eliti içindeki bölünmüşlük Rusya ile ilişkilerinde Ukrayna'nın pozisyonunu zayıflatmıştır. Buna karşılık Ukrayna'nın üç önemli avantajı bulunmaktaydı. Rus gazının %80'ini Avrupa'ya taşıyan boru hatlarının Ukrayna üzerinden geçmesi, Ukrayna'daki depolama tesisleri ve Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü üyelik

¹⁰⁷ Sait Yılmaz, "Karadeniz'in Güvenliği ve Rusya-Ukrayna-Türkiye Üçgeni", **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, 75, 2010, s.23.

¹⁰⁸ Yılmaz, a.g.e. s.23.

süreci.¹⁰⁹ 2008 yılından sonraki süreçte iki ülke arasındaki en önemli konular; enerji, Karadeniz filosu ve Bağımsız Devletler Topluluğu içindeki ekonomik işbirliği olmuştur.

Kerç Boğazı da Rusya açısından oldukça önemlidir. Çünkü Azak Denizi'ne geçişi de sağlayan bu boğaz, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney enerji koridorlarının merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla enerji koridorları açısından son derece önemlidir. Boğaz, Kırım ile Taman yarımadaları arasında olup Rusya'nın Karadeniz'e çıkış noktalarında birini oluşturmaktadır.¹¹⁰

Kerç Boğazı'nın kendisi için öneminin farkında olan Rusya, Kerç Boğazı'nın sadece Ukrayna'nın değil kendisinin de kullanımına açık olan bir boğaz olduğunu ileri sürmektedir. Ukrayna ise Rusya'nın bu söylemini kabul etmemekte ve SSCB dönemindeki sınırları geçerliliğini savunmaktadır. Rusya'nın bunda ısrar etmesinin sebebi ise boğazdan askeri gemilerin geçişi konusunda karar alma hakkına sahip olmak istemesidir. Aksi takdirde Rusya, Azak denizindeki limanlarını koruma altına almak zorunda kalacaktır.¹¹¹

2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Uluslararası Konjonktürdeki Yeri

Rusya-Ukrayna ilişkileri, 2014 Ukrayna Krizi ve krizin Kırım'a sıçramasıyla ortaya çıkan referandum süreci ile Kırım'ın Rusya'ya ilhakıyla tamamlanmasına kadar belli bir seyirde gitmiştir. Kırım'ın ilhakıyla neticelenen Ukrayna krizine giden süreci tanımlayabilmek için Rusya'nın son dönem uluslararası konjonktürdeki rolünü özellikle de Kafkasya politikasını iyi çözümlenebilmek gerekmektedir.

Soğuk savaş yıllarının ardından dünya iki kutuplu düzenden Amerika Birleşik Devletleri'nin egemen olduğu tek kutuplu sisteme geçmiş, Rusya Sovyetlerin dağılmasıyla iç siyasal istikrarı sağlama mücadelesine girişmiştir. 2000'li yılların başlangıcında Rusya, iç siyasi sorunlarla uğraşırken uluslararası siyasi arenada oyun dışı kalmıştır. Bu dönem, ABD'nin güç gösterilerinde bulunduğu aynı zamanda NATO ve AB'nin genişleme

¹⁰⁹ Habibe Özdal ve diğerleri (2011), "Türkiye-Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj", **USAK Analiz**, 16, s.22.

¹¹⁰ Yusuf Yıldırım, **Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 82

¹¹¹ İlyas Kamalov, "Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar", **Karadeniz Araştırmaları**, 6(21), Bahar 2009, s.19

sürecine girdiği döneme denk gelmektedir. Putin Rusyası, dış politikada Sovyetlerin dağılmasının ardından Kuzey Kafkasya’da oluşan isyanlarla mücadele ederken, ülke içinde de ekonomiyi düzeltmeye çalışmaktaydı. Buna karşılık NATO ve AB Rus sınırlarına yaklaşan genişlemesini sürdürmekteydi. 2007 yılına kadar eski Doğu Bloğu ve SSCB alanından 10 ülke NATO ve AB’ye üye olmuştur. (1999 yılında Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti NATO üyesi olmuştur. 2004 yılında ise NATO tarihin en büyük genişlemesini göstererek Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya Bulgaristan, Slovakya ve Slovenya’yı üyeliğe kabul etmiştir.)¹¹²

Dünya, bu dönemde Rusya’nın yakın çevresinde oluşan renkli devrimlere sahne olmuştur. 2003’te Gürcistan’da Gül, 2004’te Ukrayna’da Turuncu ve 2005’te Kırgızistan’da Lale Devrimi gerçekleşmiş ve bu renkli devrimlerin bir sonucu olarak Rusya’ya daha mesafeli ve batı yanlısı hükümetler görev başına gelmiştir. Rusya, yakın çevresindeki renkli devrimlerden doğrudan etkilenirken bir yandan da ülke yönetiminin merkezileşmesini sağlamıştır. Aynı şekilde ekonomide de merkezileşme sağlanmış, Kuzey Kafkasya’daki ayrılıkçı hareketler bastırılmaya çalışılmıştır. İç siyasetteki iyileşmeler Putin’in gözünü dış politikaya çevirmesine sebep olmuştur. Soğuk Savaş döneminde belli alanlarda tırmanan ABD-Sovyet rekabeti, Rusya’nın iç siyasette yaşadığı iyileşmelerle dış politikaya yönelmesi sonucunu doğurmuş ve rekabet kaldığı yerden devam etmeye başlamıştır. Birer kıta devleti olarak her iki ülkenin önce bölgelerinde üstün ve hakim duruma geçmeleri, arkasından bölge dışına açılarak küresel düzeyde kendilerine rakip olan ya da olabilecek diğer güçlerle doğrudan çatışmaları bu tür kıta devletlerinin bir özelliğidir ve bu gerçeklik ABD ve Rusya arasında öteden beri var olan rekabet, çekişme ve çatışmayı bir dereceye kadar açıklayabilmektedir.¹¹³

Rusya’nın Kırım’ı ilhakıyla sonuçlanan süreci daha iyi kavrayabilmek için etkin olduğu bölgedeki politikalarını da incelemek gerekmektedir. Rusya eski Sovyet coğrafyası üzerindeki hâkimiyetini sürdürmek için bu bölgelerdeki etnik ayrılıkçı unsurları desteklemiş, toprak bütünlüğü tehlikeye giren devletler üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Moskova, Güney Kafkasya’da Yukarı Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya,

¹¹² Elnur İsmayılov, “Kırım Krizi Sonrası NATO-Rusya Gerilimi”, <http://www.bilgesam.org/incele/1728/-kirim-krizi-sonrasi-nato-rusya-gerilimi/#.VGC1pPmsU3Q> (03.08.2014)

¹¹³ Oral Sander, *Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918’e*, İstanbul: İmge Yayınevi, 2014, s. 200

Doğu Avrupa’da Transdinyester bölgelerindeki ayrılıkçı unsurları destekleyerek çatışmaların devamını sağlamıştır. Kremlin bu strateji ile eski Sovyet coğrafyasındaki sorunların ancak Rusya’ya müracaatla çözülebileceği çatışma süreçleri meydana getirmiş, yakın çevresindeki ülkeleri nüfuz altında tutmayı nispeten başarmıştır. Rusya, bu stratejiyi çatışma olmasa da etnik gerilimin belirli dönemlerde tırmandığı Kırım bölgesinde de tatbik etmiştir.¹¹⁴

Rusya, tatbik ettiği bu politikayla arka bahçesi olarak gördüğü eski Sovyet topraklarına önemli ölçüde tesir etmiştir. Rusya’nın bu bölgeye dokunuşları kimi zaman etnik karışıklık yaratmak suretiyle gerçekleşmiş kimi zamanda doğrudan müdahale şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu müdahalelerin ilki, Karabağ savaşı olmuştur. Karabağ savaşında Azerbaycan’a karşı Ermenistan’a verdiği açık destekle kazanan tarafın Ermenistan olmasını sağlamıştır. Savaşın sonucunda Azerbaycan topraklarının %20’ye yakını Ermenistan kontrolüne geçmiştir. Rusya Karabağ Savaşı ile birlikte Azerbaycan’ı önemli ölçüde kaybetmiştir. Ermenilere verilen açık destekten sonra Azerbaycan’da Rusya yanlısı politikalar gütmek çok zorlaşmıştır.¹¹⁵

Rusya’nın ikinci müdahalesi Gürcistan’a olmuştur ki bu müdahale Kırım kriziyle karşılaştırılması açısından da büyük önem taşımaktadır.

2.2.3. 2008 Gürcistan Savaşı ve Kırım Krizi ile Karşılaştırılması

Gürcistan, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanmış ve bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte büyük etnik sorunlarla mücadele etmeye başlamıştır. Yaşanan etnik sorunlar, Azerbaycan da etkisi azalan Rusya’nın gözünü Gürcistan’a çevirmesine yol açmıştır. Gürcistan’daki etnik sorunların temelini Güney Osetya sorunu oluşturmuştur. Sovyetlerin dağılmasından hemen önce Güney Osetya Demokratik Cumhuriyeti adıyla bağımsızlık ilan edilmiş ve aynı yıl Gürcistan’da yapılan seçimler de boykot edilerek kendi seçimlerini yapmışlardır. Fakat Gürcü yönetimi bu otonom yapıyı

¹¹⁴ Gafarlı, a.g.e.

¹¹⁵ Sedat Laçiner ve diğerleri., **Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu**, USAK Yayınları, 2008, S. 5

lağvetmiştir. İki kesim arasında 1992 yılının sonlarına kadar sıcak çatışmalar yaşanmış ve çatışmaların sonucunda bölgeye Rus, Gürcü ve Osetlerden oluşan bir barış gücü gönderilmiştir. Bu barış gücü Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın gözetiminde gönderilmiştir.¹¹⁶

Gül Devriminin ardından başa gelen Saakaşvili'nin dış politika önceliği NATO'ya üyelik olmuştur. NATO'ya üyeliğin Gürcistan'ın en önemli dış politika önceliği haline gelmesinin en büyük sebebi, Rusya ile ilişkileri ve bağları güçlü olan Güney Osetya ve Abhazya'yı tam anlamıyla Tiflis kontrolüne almak ve Gürcistan'ı üniter bir yapıya taşımaktı. Bu politikanın en büyük destekçileri ise Batı olmuştur. Saakaşvili'nin bu Batı yanlısı ve milliyetçi politikaları sonuçta Rusya'yı bölgeye daha çok çekmiş, bu da bölge de 1992'den bu yana görece olarak yaşanmakta olan sükûnetin yerini, artan gerilim, çatışma ve istikrarsızlığa bırakmasına, hatta Osetyalılarla Gürcüler arasında 2004 yılı yaz aylarında meydana gelen ve daha sonraki yıllarda devam eden sıcak çatışmaların yolunun açılmasına sebep olmuştur. Krizin ve çatışmaların seyri içinde 2004 yazındaki savaş Rusya için aslında bir dönüm noktası oldu ve Rusya bu tarihten itibaren bölgede statüko yanlısı bir politikanın daha fazla faydası olmayacağına ve artık bu çatışmada açıkça bir taraf olmanın zamanının geldiğine karar vermiştir.¹¹⁷

Ukrayna'nın Turuncu devrim sonrası Batı yanlısı politikalar izlemesi, Gül devrimi sonrası Rusya'ya daha mesafeli politikalar izleyen Gürcistan örneğinden farksızdır. Sovyetlerin dağılmasıyla hakim oldukları topraklardaki Rus nüfuzunu Batı yanlısı politikalar izleyerek kırmak isteyen Gürcistan'a ve daha sonra da Ukrayna'ya Rusya'nın müdahalesi de benzer ölçekte olmuştur.

Rus müdahalesinin ilk olarak Gürcistan örneğinde ardından da Ukrayna'da kendini göstermesinin ve krizin çatışmaya dönüşmesinin Rusya açısından temel sebeplerinden ilki; NATO genişlemesidir. Son olarak Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya katılımı ile birlikte Karadeniz'in güneyi ve batısı NATO toprağı olmuştur. 2008 yılında Gürcistan ve Ukrayna'nın da üyeliklerinin gündeme gelmesi Rusya açısından kabul edilemez bir tehdit

¹¹⁶ Ahmet Öztürk, "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, USAK Yayınları, 4(7), s.7

¹¹⁷ Öztürk, a.g.e., s.7-8

oluşturmuştur. Eğer Gürcistan ve Ukrayna'da NATO üyesi olursa Karadeniz'de NATO toprağı olmayan sadece Rusya kıyıları kalacaktı. Batının eski Sovyet topraklarını tamamen etkisi altına alması Rusya için büyük güç kaybı anlamına gelmekteydi. Rusya NATO'nun doğuya doğru genişlemesi konusunda özellikle Gürcistan ile Ukrayna'nın üyelik süreçleri ile yapılmak istenenin Soğuk Savaş yıllarından beri Batı tarafından izlenen Rusya'yı çevreleme ve yalnızlaştırma politikasının bir devamı olarak gördüğünü ve genişlemenin Rusya tarafından kabul edilemeyeceğini net bir şekilde ortaya koymuştur.¹¹⁸ Ayrıca Rusya, Amerika'nın İran için geliştirdiğini savunduğu füze programlarını doğrudan kendisini hedef aldığını düşünmekteydi. Bu durum da Rusya'yı güç kullanarak güç gösterisi yapmaya itiyordu.¹¹⁹

Rus müdahalesinin gerekçelerinden bir diğeri ise Gürcistan'da artan Amerikan askeri varlığıdır. ABD'nin Gürcistan'a silah ve eğitim ile destek vermesi, Gürcistan'ın bu destek ile Güney Osetya ve Abhazya'da Rusya'yı bir an evvel harekete geçirmeye itmiştir.¹²⁰

Bu sırada Balkanlarda cereyan eden başka bir olay da Rusya'nın harekete geçmesini hızlandırmıştır. ABD ve AB'nin desteğiyle Kosova 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan'ın itirazlarına rağmen batının desteğiyle gerçekleşen bu bağımsızlığı Türkiye'de dahil 110¹²¹ ülke tanımış, Rusya ise hem bağımsızlığı tanımamış hem de kararı yasadışı ilan etmiştir. Putin tanımadığı Kosova'nın bağımsızlığı sonrası yaptığı açıklamada, bu kararın küresel bir ayrılıkçı dalgayı tetikleyeceğini ifade etmiştir. Bu olay sonrasında Rus milliyetçiler Rusya'nın arka bahçesi olarak görülen komşu ülkelerde uluslararası hukuku izlemek için hiçbir mecburiyetin kalmadığını savundular ve aslında kendilerinin tetiklediği ayrılıkçı hareketlere ve sonrasında gerçekleşen müdahalelere bir kılıf bulmuş oldular. Güney Osetya ve Abhazya'da yaşananlar ile günümüzdeki en büyük uluslararası kriz olan Kırım da yaşananlar bu durumun en net göstergesidir. Rus dış politika danışmanı Aleksandr Dugin'in Ukrayna'daki Rusların dahi kendi devletlerini kurmaları için harekete geçme

¹¹⁸ "Medvedev Warns Georgia and Ukraine against Joining NATO", **Russia Today**, (http://www.russiatoday.ru/Top_News/2008-06-06/Medvedev_warns_Georgia_and_Ukraine_aga, (24.08.2014)

¹¹⁹ Öztürk, a.g.e. s.17

¹²⁰ Laçiner, a.g.e., s.24

¹²¹ Kosova, <http://eukostr.eu/kosova/>, (08.06.2015)

haklarının doğduğunu açıklaması Rus müdahalesinin Gürcistan örneği ile yeterli kalmayacağını göstermekteydi.¹²²

Gürcistan için Güney Osetya'ya müdahale etmenin gerekçelerinden ilki ise Rusya açısından tehdit olarak görülen NATO'ya üyeliği hızlandırmak için gerilimi arttırmanın fayda sağlayacağını düşünülmesi olmuştur. Diğer önemli sebep ise ABD ve Türkiye'den alınan desteklerle Güney Osetya ve Abhazya'nın yeniden egemenlikleri altına gireceği konusundaki inancın artması olmuştur.¹²³ (Bu konudaki en büyük yanlış ise hem Gürcistan hem de Batı için, Rusya'nın tepkisini tam olarak hesaplayamamak olmuştur.)

2008 yılında bu gergin siyasal ortam Gürcistan'ın Güney Osetya'ya karşı harekete geçmesiyle daha da tırmanmış ve çok geçmeden Rusya'nın bölgeye müdahale etmesiyle Gürcü birlikleri ağır yara alarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Gürcistan'ın geri çekilmesine rağmen, Rusya Gürcistan topraklarındaki işgalini Avrupa Birliği dönem başkanı Fransa'nın arabuluculuğunda sunulan Sarkozy Planı'nın 16 Ağustos'ta imzalanmasına kadar devam ettirmiştir. İki taraftan da yüzlerce asker ve sivilin hayatını kaybettiği savaş sonunda Rusya, Sarkozy Planı çerçevesinde Gürcistan'dan askerlerini çekse de, 26 ağustos 2008'de ayrı bağımsız devletler olarak tanıdığı Güney Osetya ve Abhazya'daki askeri varlığına¹²⁴ uzun süre devam etmiştir.

Savaş sonrasında Saakaşvili'nin Tiflis'te göstericilere hitap ederken yaptığı konuşmada Rusya'yı işgalci olmakla suçlayarak, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan ayrılacaklarını ifade etmiştir. Bu konuşmada dikkat çeken husus Ukrayna'yı da aynı yolu izlemeye¹²⁵ davet etmesi olmuştur. Bu uyarı niteliğinde ki davet sıranın Ukrayna'ya geleceğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sonrası siyasal ortamı incelemek Avrasya coğrafyasının geleceği için büyük önem taşımaktadır. Gül devrimiyle başlayan Gürcistan krizi sonrası uluslararası aktörlerin konuya yaklaşımlarını incelediğimizde verilen

¹²² Laçiner, a.g.e., s.24-25

¹²³ Laçiner, a.g.e., s.25

¹²⁴ Öztürk, a.g.e., s. 9

¹²⁵ Laçiner, a.g.e., s.14

tepkilerin, Ukrayna krizi sonrasında gerçekleşen Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesine verilen tepkilere benzer nitelikte olduğunu görüyoruz.

2008 Ağustos Savaşının Gürcistan ve Rusya'dan sonra gelen en önemli aktörü Amerika Birleşik Devletleridir. Avrasya küresel hegemonya mücadelesi içerisinde olan uluslararası güçlerin 2000'li yıllardaki çekişme merkezi olmuştur. Bu kritik coğrafyada başlayan yerel nitelikli krizler, Gürcistan ve Kırım örneğinde olduğu gibi, bölgesel güçlerin doğrudan devreye girmesiyle uluslararası nitelikteki krizlere dönüşmüştür. Bu coğrafyadaki hegemonya çabası, bu bölge üzerindeki geçmişteki hakimiyeti ve o dönemden kalma bağları bulunan Rusya ile bu bölgeden başta enerji olmak üzere birçok alanda fayda sağlamayı amaçlayan Amerika arasında sürmektedir. 2008 savaşı 1999 Yugoslav Krizinden sonra bu iki ülkeyi bu coğrafyada karşı karşıya getiren en önemli kriz olmuştur.

ABD'nin bölgeye ilişkin politikası, Avrasya ve Hazar enerji kaynakları bağlamında, ulusal enerji politikası olarak öteden beri izlediği enerji arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi politikası dâhilinde Avrasya ve Hazar enerji kaynaklarının herhangi bir kesintiye uğramadan Batıya aktarılması olmuştur. Bölgeye ilişkin dış politikası bağlamında ise eski Sovyet cumhuriyetlerinin ellerindeki enerji kartını kullanarak Batılı ve kapitalist ekonomik sisteme entegre olmalarına yardımcı olunması ve bu yolla bu ülkelerin mümkün olduğunca Rusya'nın etkisinden uzaklaştırılmaları amacı üzerine inşa edilmiştir.¹²⁶ Gürcistan'ın, bölgede çıkarılan petrolün Batı'ya aktarılmasında ABD'nin tercih ettiği Rusya dışı geçiş güzergahı üzerinde bulunması nedeniyle bir parçası olduğu Hazar Havzası,¹²⁷ ABD'nin enerji politikaları için büyük önem arz etmektedir.

Amerika, Avrasya üzerine olan dış politikası gereği Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğini desteklemiş ve bu yolla Rusya'ya karşı Batı etkisini arttırmak istemiştir. ABD'den hem NATO'ya üyelik konusunda hem de askeri malzeme, silah yardımıyla açık destek gören Gürcistan Rusya ile bu açık destek neticesinde savaşa girmiştir. NATO'nun 2008 Nisanında yapılan Bükreş Zirvesi'nde, Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik verilmesi beklenirken, zirveden bu sonuç çıkmamıştır. Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO

¹²⁶ Öztürk, a.g.e., s.14

¹²⁷ Öztürk, a.g.e., s.14

üyeliklerini bugünkü koşullarda yeni bir soğuk savaşın başlangıcı olarak değerlendirmiştir. Ve bu iki ülkenin NATO'ya üyeliklerini engelleyebilmek için Avrupa'ya doğalgaz tedarikinde tekel konumunu siyasi bir silah olarak kullanmıştır. Nitekim Bükreş Zirvesi'nde de aynı yaklaşımı sergileyen Rusya'nın bu kararlı tutumu karşısında Almanya ve Fransa iki ülkenin üyeliğine muhalif yaklaşmışlardır. Böylece Gürcistan ve Ukrayna'ya üyeliğe hazır hale getirecek Üyelik Eylem Planı verilmemiş, ancak iki ülkeye üye olacakları güvencesi verilmiştir.¹²⁸

Gürcistan krizine ABD'nin tepkisi sert olmuş ve devlet başkanlığı ile dışişleri bakanlığı nezdinde yapılan tüm açıklamalarda Rusya'nın zafer kazanmasına izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Savaş devam ederken ABD Dışişleri Bakanı Condeeza Rice yaptığı açıklamada: "NATO Rusya'nın Gürcistan işgalinden bir tek stratejik zafer kazanmasına dahi izin vermeyecektir. Bizler Rusya'nın güç kullanarak Gürcistan'ın demokrasisinin devletinin zayıflatılmasını içeren stratejik hedeflerini reddetmeliyiz. Rusya'nın Atlantik aşan ülkeler yapısına henüz entegre olmamış ülkelerle araya bir hat çekmesine izin vermemeliyiz."¹²⁹ demiştir. Fakat Gürcistan'daki durum ABD'nin ve Gürcistan'ın tasarladığı gibi olmamış, ABD'nin krizi tırmandıran desteği savaş sırasında ve sonrasında sadece açıklamalarda kalmıştır.

Güney Osetya ile Gürcistan arasındaki gerilim tırmanırken hem Batı dünyası hem de ABD net bir tavır ortaya koyarak Güney Osetya'yı Gürcistan'ın egemenliği altında bırakacak bir politika izlemiş fakat savaş sırasında ve sonrasında ne Batı dünyası ne de Amerika söylemlerini gerçekleştirecek bir adım atmamışlardır. Uluslararası hukukun ilgili mekanizmalarını harekete geçirecek bir adım da atmaktan kaçınarak savaşın başlangıcında yükselen seslerini, Rusya'nın gösterdiği güç karşısında kısmışlardır. ABD ile Batı kriz karşısında her ne kadar benzer şekilde sert söylemlerde bulunsalar da yaklaşımlarında büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. ABD Kafkaslarda Rusya'nın zayıf olduğu alanları değerlendirme ve bu alanları Rusya için bir tehdit unsuru olarak kullanma politikaları izlerken, Batı özellikle de Almanya ve Fransa Rusya'nın Avrupa kıtası için bir tehdit oluşturmaması için daha ihtiyatlı politikalar izlemeye dikkat etmiştir.¹³⁰

¹²⁸ "Kritik NATO Zirvesinin Sonuçları ve Türkiye'nin artan Önemi", http://www.turksae.com/sql_file/348.pdf (04.09.2014)

¹²⁹ Laçiner, a.g.e., s.21

¹³⁰ Laçiner, a.g.e., s.35

Gürcistan örneği ilerde yaşanacak yeni krizler için uluslararası kamuoyunun, özellikle Batı ve ABD'nin uluslararası hukuk için mücadele etmek yerine sadece kendi çıkarları doğrultusunda harekete geçeceğini göstermiştir. Ve bu kriz etnik olarak çok karmaşık bir coğrafya olan Avrasya için büyük bir örnek teşkil etmelidir. Gürcistan'da başlayan ve Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'yı kaybetmesiyle sonuçlanan savaş Ukrayna'da yaşanacaklara aslında bir ışık tutmuş ve yaşanacakların birbirine benzer olacağını işaretlerini vermiştir. Ukrayna'da krizi başlatan, tırmandıran ve Kırım'ın kaybıyla devam eden süreç, Gürcü Savaşından çokta farklı değildir. Eski Sovyet hâkimiyetindeki alanlar etnik karmaşasıyla Rusya'nın kolaylıkla karıştırıp başarı sağlayabileceği yerlerdir. Bu coğrafyadaki ülkeler Rusya'dan uzaklaşmak adına batı dünyasından özellikle de Amerika'dan gördükleri her desteği belki de yanlış yorumlayarak çözülmeyi kolaylaştırmışlardır. 2008 Ağustos Savaşı bu durumun en belirgin örneği olmuştur.

2.2.4. Rusya'nın Kırım Krizi'ndeki Rolü

Rusya'nın eski Sovyet coğrafyası üzerindeki hakimiyetini sürdürmek için bu bölgelerdeki etnik ayrılıkçı unsurları desteklemek suretiyle ortaya çıkardığı krizlerden sonuncusu Kırım krizidir. Kırım krizi, Yanukoviç yönetiminin AB ile başlattığı yeni süreçte derinleşme beklenirken Rusya'nın araya girmesi ve yakın çevre politikalarının önemli enstrümanlarından biri olan "Gümrük Birliği"¹³¹ projesini kabul ettirmesiyle¹³² ortaya çıkan Ukrayna krizinin yansıması olarak meydana gelmiştir. Ukrayna'daki gösterilerin Kiev'e sıçramasıyla yerel başlayan Ukrayna krizinin uluslararası krize dönüşmesi yolunda ilk adımlar atılmıştır.

Rus yanlısı Yanukoviç'in parlamento tarafından azledilmesi sonrasında Yanukoviç karşıtı muhaliflerin batılı ülkelerin desteğini alarak iktidara gelmesi, Rusya için, Karadeniz Filosuna ev sahipliği yapan ve özellikle askeri açıdan büyük hayati çıkarlarının bulunduğu Kırım'ın batılı ülkelerin etkisindeki bir hükümet tarafından yönetilecek olmasına anlamına gelmekteydi. Hem tarihsel bağları bulunan hem de hayati çıkarlara sahip olduğu bu ülkenin

¹³¹ Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında anlaşmaya varılarak ülkelerin kendi aralarında gümrükleri kaldırdığı ortak dış gümrük tarifesi uyguladığı serbest ticaret alanıdır.

¹³² Erol, a.g.e. s.4

kontrolünden çıkarmamak amacıyla hareket eden Rusya Kırım'ı ilhak teşebbüsünde bulunmuştur. Bu teşebbüsü ise Güney Osetya'da olduğu gibi Rusya'nın kendi vatandaşlarını korumak için müdahale ettiği yönünde¹³³ hukuki bir gerekçeye oturtmuştur.

Rusya'nın Ukrayna krizi yaşanırken Kırım ile ilgili müdahalesinde cesur adımlar atmaktan kaçınmamasının altında yatan belli başlı sebepler vardır. Bu sebeplerden ilki ve belki de Rusya açısından en önemlisi, Rusya'nın Kırım'daki çıkarları ile ilgilidir. Kırımla olan tarihsel bağları, Karadeniz donanmasını Sivastopol'de bulundurması ve Kırım'ın çok sayıda Rus nüfusu bulundurması Rusya'yı bu coğrafya da daha agresif politikalar uygulamaya itmiştir. Özellikle Rus nüfusun varlığı Kırım'a müdahalenin Rusya açısından hukuki dayanağını oluşturmuştur.

İkinci sebep olarak, Avrupa Birliği'ne enerji arzında Ukrayna'nın kritik noktada olması Rusya'nın Ukrayna'ya olan ihtiyacının bitmediği anlamına gelmekteydi. Ukrayna'yı saf dışı bırakan Güney Akım¹³⁴ projesinin bitmemesi yüzünden Rusya Ukrayna'ya olan bağımlılığını Kırım kozunu kullanarak kırmak istemiştir. Kırım Ukrayna-Rusya ilişkilerinde özellikle enerji sevkiyatı noktasında bir pazarlık unsuru haline getirilme amacıyla da müdahaleye uğramış olabilir.

Bir diğer sebep ise Ukrayna iç siyasal ortamında yaşanan gelişmelerin Rusya aleyhine şekillenmesi ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisini yitirmesi, Rusya'yı askeri unsurlar üzerinden politika yürütmeye itmiştir.

Rusya Kırım'ı ilhak teşebbüsüne ilk olarak, Ukrayna'da yaşanan krizden bağımsız bir şekilde önceden planlandığını ifade ederek 28 Şubat'ta 4 gün süren bir tatbikatla başlamıştır. İkinci olarak, Rus ordusunu Kırım Özerk Cumhuriyeti sınırlarında kullanmak için parlamentodan yetki isteyen Vladimir Putin, parlamentonun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nden bu yetkiyi alarak ilhakin ilk adımını atmıştır. Bu adım karşısında Uluslararası kamuoyu Rusya'nın Kırım stratejisinde geri adım atması için çağrılarda bulunmuştur. ABD, Ukrayna ve İngiltere'nin Dışişleri bakanları yaptıkları ortak

¹³³ Topal, a.g.e. s.29

¹³⁴ Avrupa'ya Bulgaristan üzerinden gaz götürmesi planlanan Güney Akım Projesi Rusya tarafında iptal edilmiştir. İptal kararı 1 Aralık 2014 tarihinde Vladimir Putin'in Türkiye ziyaretinde resmi olarak açıklanmıştır.

açıklamada Ukrayna'daki sorunun çözümü için bölgeye uluslararası gözlemci gönderilmesi gerektiğini ve taraflar arasında doğrudan görüşmeler yapılmasının önemi vurgulanmıştır. Fakat Rusya Kırım'daki karışıklığı kendi lehine kullanacak ortamı yakalamış ve Kırım'ın bağımsızlık ilan ederek Rusya'ya katılması yönünde bir karar alması için gerekli şartları hazır etmiştir.¹³⁵ Olayların tırmanması neticesinde, Ukrayna'nın Özerk Kırım Cumhuriyeti'ndeki parlamentoda yapılan oylamada resmen Rusya Federasyonu'nun bir parçası olma kararı alındı. Parlamento, kararın 16 Mart'ta Kırım halkının oyuna sunulacağını açıklamıştır¹³⁶

Referandum kararının ardından yaşanan krize çözüm bulmak amacıyla ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov arasında bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede krizle ilgili bir uzlaşa sağlanamamıştır. Lavrov, Ukraynada'ki gelişmeler sonrasında ABD ile ortak bir vizyonları olmadığını söylemiştir. Lavrov, Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olup olmadığını sorulacağı referandumun sonucuna saygı gösterileceğini belirtmiştir.¹³⁷ ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ise Kırım'da yapılacak referandumun Ukrayna Anayasası'na ve uluslararası hukuka aykırı olduğuna dikkat çekmiştir. John Kerry, ülkesinin ve uluslararası toplumun Kırım'daki referandumun sonucunu tanımayacağını belirtmiştir.¹³⁸

16 Mart 2014 tarihinde Kırım'da alelacele oylanmış gayri meşru ve yasa dışı referandumda %96,7 oranında Rusya'ya katılma kararı çıkmıştır.¹³⁹ Referandumda halka bağımsızlık seçeneği sunulmamasına karşın Ukrayna'da kalma veya Rusya'nın bir parçası olma seçenekleri sunulmuştur.

Ukrayna Başbakanı Yatsenyuk'un referandum sonrasında yaptığı açıklamada sonucu hiçbir şekilde tanımayacaklarını ve referandumun yasadışı olduğunu ifade etmiştir. Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğunu ve olmaya da devam edeceğini de sözlerine

¹³⁵ Gafarlı, "Kırım Krizi ve Türkiye".

¹³⁶ "Kırım Meclisi Rusya'ya katılma kararı aldı", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140306_kirim_referandum (09.09.2014)

¹³⁷ "Ukrayna Krizi: ABD-Rusya Zirvesinde anlaşma yok", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140314_lavrov_kerry (08.09.2014)

¹³⁸ "Ukrayna Krizi: ABD-Rusya Zirvesinde anlaşma yok", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140314_lavrov_kerry (08.09.2014)

¹³⁹ Amanda Paul, "Crimea One Year After Russian Annexation", **European Policy Centre**, s.1

eklemiştir.¹⁴⁰ Kiev’deki yeni hükümetin tavrı bu aniden yapılan referandumu gayrı meşru ilan etmek olmuştur.¹⁴¹

Referandum sonrası ABD Başkanı Barack Obama ile telefonda görüşen Putin, yapılan oylamanın uluslararası hukuk açısından uygun olduğunu dile getirmiştir. Obama ise Putin’in aksine oylama sonuçlarını asla kabul etmeyeceklerini, Rusya’nın bedel ödemesi için bir an önce harekete geçeceklerini belirtmiştir. Oylamanın Rusya’nın askeri müdahalesi altında düzenlenen yasadışı bir eylem olduğunu savunan Obama, Rusya’nın Ukrayna’nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü çiğnediğini söylemiştir. Böylece referandum sonucuna ilk tepki ABD’den gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Rusya’ya referandum sonucunu tanımayacağını bildirmiştir ve birliklerini derhal Kırım’dan çekmesini istemiştir. Fransa Dışişleri Laurent Fabius da referandumu “yasadışı” ilan etmiş ve Rusya’yı Kırım’da “anlamsız ve tehlikeli tırmanışı sürüklemekle” itham etmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague ise ülkesinin referandum sonucunu kabul etmeyeceğini söylemiştir.¹⁴²

Kırım’da referanduma gidilmesi ve Rusya’nın zaman kaybetmeden Kırım’ı kendisine bağlamaya yönelik adımlarına karşı AB ve ABD yaptırım kararlarını uygulamaya koymuştur. AB tarafından Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü tehdit eden girişimlerden sorumlu tutulan 21 kişiye karşı “AB ülkelerine seyahat yasağı ve mal varlıklarının dondurulması” kararı alınmıştır.¹⁴³ Fakat AB enerji konusunda Rusya’ya olan ihtiyacı neticesinde ekonomik yaptırımları ön plana çıkartamamıştır. Rusya’nın Avrupa doğalgaz ihtiyacının yaklaşık üçte birini karşılaması AB’nin Rusya’ya karşı agresif politiklardan kaçınmasına sebep olmuştur. Avrupa’nın Rusya’ya olan bağımlılığı Rusya’nın da Avrupa’ya bağımlılığı anlamına gelmektedir. Çünkü Rusya’da enerji arzında Avrupa’ya bağlıdır. Bu durum yaptırımların çift yönlü etkisi olacağını göstermektedir.

¹⁴⁰ “Ukraine crisis: Crimean MPs' vote to join Russian Federation sparks outrage”, **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/ukraine-crisis-crimea-vote-russia-kyiv> (06.03.2014)

¹⁴¹ “Crimea announces referendum on joining Russia”, **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/ukraine-crisis-european-leaders-emergency-summit> (06.03.2014)

¹⁴² “Obama to Putin: U.S. will never recognize Crimea vote”, **USA Today**, <http://www.usatoday.com/story/news/politics/2014/03/16/russia-crimea-ukraine-referendum-sanctions/6493837/> (08.07.2014)

¹⁴³ Habibe Özdal, “Ukrayna Krizinde Kırım’ın İlhakının Getirdikleri Gösterdikleri”, **Analist**, 2014 Nisan, s. 26

Karşılıklı bağımlılığın son derece yüksek olduğu AB- Rusya ilişkileri, Kırım krizinin çözümünde AB'nin Rusya'yı sıkıntıya hamlelerde bulunmasına engel olmuştur.

ABD'de "Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve güvenliğini tehdit eden politikalar izlemesi nedeniyle" Rusya'da 7 hükümet yetkilisine, Ukrayna'da ise aralarında Yanukoviç'in de bulunduğu 4 kişiye vize yasağı getirmek suretiyle yaptırım uygulama kararı almıştır.¹⁴⁴

Yaptırımlar karşısında Vladimir Putin, Ukrayna krizi sebebiyle Batı'nın Rusya'ya karşı gıda ithalatına karşı ülkeye getirilen herhangi bir yiyecek ve tarım ürünlerinin siparişlerinin yasaklanmasını içeren ve yıkım denilebilecek bir kararnameyi imzalamıştır.¹⁴⁵

G8 ülkelerinden Rusya dışındaki 7 üye Haziran'da Soçi'de yapılması planlanan zirve yerine aynı tarihte Brüksel'de toplanmayı kararlaştırmıştı. Ukrayna sorununun başlangıcında Rusya'ya karşı Batı-ABD ittifakının ilk yaptırımı olarak gündeme gelen Rusya'nın Soçi kentinde yapılacak G8 toplantısının iptalinin ardından, Rusya dışındaki G8 ülkeleri, Rusya'yı resmen G8'den çıkardığını ve Rusya Kırım'a ilişkin durumunu değiştirmedeği sürece yollarına G7 olarak devam edeceklerini duyurmuştur.¹⁴⁶ Ayrıca, Kırım'ın ilhakından sonraki süreçte Ukrayna'da devam eden krizle Rusya'nın bağlantısının bulunması ve devam etmesi G 7 olarak devam edileceğini göstermiştir.¹⁴⁷

ABD'nin ve Batının Kırım krizi karşısındaki tavrı ve uygulamaya koydukları yaptırımları Rusya'nın Kırım konusundaki politikasını değiştirememiştir. Referandum sonucunda Kırım'ı Rusya'ya bağlayan anlaşmaya imza atıldığı gün Rusya Devlet Başkanı Putin önemli açıklamalarda bulunmuştur. Putin'in 45 dakika süren konuşması Kırım politikasında ABD ve AB'ye karşı tavizsiz ilerleyeceğini göstermesi bakımından dikkat çekmiştir. Putin yaptığı konuşmada, Rus halkı ve Kırım halkı arasında tarihten gelen kültürel ve manevi bağlar olduğuna dikkat çekmiş, Kırım'ın Tarihte de Rusya'nın bir

¹⁴⁴ Özdal, a.g.e., s.26

¹⁴⁵ "Putin Signs Decree Ordering Destruction of Banned Food", <http://www.themoscowtimes.com/news/article/putin-signs-decree-ordering-destruction-of-banned-food/526482.html>, (30.06.2015)

¹⁴⁶ "EU sanction against Russia over ukraine Crisis", http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm (07.09.2014)

¹⁴⁷ "Putin Bites Back After Canada's G8 Barb", <http://www.themoscowtimes.com/news/article/putin-bites-back-after-canadas-g8-barb/524089.html>, (21.06.2015)

parçası olduğunu ve bugün de böyle olmaya devam edeceğini belirtmiştir. Kırım'ın Ukrayna hakimiyetine girdiğinde Kırım halkına tercihinin sorulmadığını fakat bugünkü şartlarda Kırım'ın, Rusya'nın parçası olma yönündeki kararını verdiğini ifade etmiştir. Putin'in konuşmasına göre Kırım'ın 1954 yılında Ukrayna'ya verilmesi anayasaya aykırı bir durum teşkil etmiştir. Rus halkının dünyada en çok bölünmeyi yaşayan halklardan biri olduğuna vurgu yapan Putin, tüm bu süreç boyunca yapılanları kabul ettiklerini fakat bu sürecin sürdürülemeyeceğini söylemiştir. Aynı zamanda Kırım Tatarlarının geçmişten gelen acılarına değinmeyi de ihmal etmeyen Putin, Tatarların koşullarının iyileştirilmesi için gerekli adımlar atılacağını da eklemiştir. Konuşmanın sonucunda ise referandum sürecinin ve sonucunun uluslararası normlara uygun olduğuna dikkatleri çekmiştir.¹⁴⁸

Kırım'ın ilhakı üzerine Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından yapılan açıklamalarda dikkat çeken diğer bir husus, Kırım meselesinin Kırım ile sınırlı olmayışıdır. Putin, Batı ile ilişkilerde "Rusya'nın uluslararası alanda hassasiyetleri gözetilen eşit bir aktör olarak varlık göstermeye çalıştığını"¹⁴⁹ da satır aralarında ifade etmiştir.

Rusya Kırım'ın ilhakından bir ay sonra, Nisan ortasında Ukrayna'da yeniden mücadeleye başlamıştır.¹⁵⁰ Ukrayna'nın doğusunda Rus yanlısı isyancılar ve Kiev merkezi hükümet arasında yaşanan iç savaş 6000'den fazla ölümlerle sonuçlanmış ve bir milyondan fazla insan yerinden edilmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Konuşmanın tamamı için, <http://eng.kremlin.ru/news/6889> (08.08.2014)

¹⁴⁹ Özdal, a.g.e.

¹⁵⁰ "Dozens' Killed in Shelling of Refugee Convoy, Ukraine Says", <http://www.themoscowtimes.com/article/dozens-killed-in-shelling-of-refugee-convoy-ukraine-says/505296.html>, (18.08.2014)

¹⁵¹ "Russians Begin to Think Better of the U.S. – Poll", <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russians-begin-to-think-better-of-the-us--poll/526455.html>, (29.06.2015)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABD, AB, NATO VE BM'İN KIRIM KRİZİNE YAKLAŞIMLARI

3.1. ABD'nin Kırım Krizine Yaklaşımı

3.1.1. Bölgenin ABD İçin Önemi ve ABD-Rusya İlişkileri

Soğuk savaşın sona ermesiyle uluslararası sistemde tek süper güç olarak yükselen ABD ile iki kutuplu sistemden büyük güç kaybetmiş olarak ayrılan Rusya arasındaki yeni mücadele alanı Avrasya olmuştur. Bu coğrafya enerji kaynakları sebebiyle bölgesel aktörlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle de Batı dünyası ve Rusya arasında enerji arzı güzergâhının bulunduğu topraklar olması sebebiyle bu bölgelerin önemi her geçen gün artmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemde Rusya, Sovyet hâkimiyeti altında bulunan coğrafyada eski nüfuzunu koruma çabasını sürdürürken ABD ise Rusya'yı yakın çevresi ile kuşatma politikası izlemiştir. Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine ilişkin politikasının, kendi gücünü koruma ve nüfuz alanını artırma şeklinde olmasına karşın bu bölgeye dışarıdan etki eden veya edecek olan Batı dünyasının etkisini en aza indirme şeklinde olması, Batı dünyası ile karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur.

Rusya 2000 yılından itibaren, Putin iktidarıyla birlikte iki kutuplu sistemin yenilgisini üzerinden atmaya başlamış ve bu coğrafya üzerinde tekrar egemenliğini tesis etme çabasıyla cesur adımlar atmıştır. Bu adımlardan ilki olan 2008 Gürcistan Savaşı ABD ve Rusya'nın birer taraf olarak karşı karşıya geldiği ilk ciddi kriz olmuştur. Soğuk savaş sonrası dönemde ve günümüzde ABD-Rusya rekabetinin merkezinde Hazar bölgesi başta olmak üzere Avrasya enerji havzaları ve bölgeden çıkarılan hidro-karbon kaynaklarının boru hatları yoluyla pazarlanması sorunu, NATO'nun genişleme süreci ve bunun ABD ve Rusya arasında, dolayısıyla da uluslararası sistemde doğurduğu gerginlik, askeri alanda ABD ile Rusya arasındaki nükleer ve konvansiyonel güç dengesini bozacak şekilde ABD tarafından girişilen Doğu Avrupa Füze Kalkanı/Savunma Sistemi ve Rusya'nın bu projeye

verdiği tepki, 2008 Ağustos çatışmasının arka planında bahsedilmesi gereken uluslararası sorunlardır.¹⁵² Bu sorunlar aynı zamanda bu iki güç arasındaki rekabetin tırmandığı yeni alanlar olmuştur.

21. Yüzyılın en büyük rekabet alanı olan Avrasya, Gürcistan Savaşıyla, Rusya ve ABD önderliğindeki Batı arasında daha büyük çekişmenin en canlı yaşandığı alan olmuştur ve Kırım kriziyle de bu çatışma ortamı daha büyük bir kaosa doğru sürüklenmektedir. Bu coğrafya üzerinde başlayan her yerel nitelikli kriz bir uluslararası krizin tetikleyicisi ve habercisi olmuştur. Bu coğrafya ABD, AB ve Rusya gibi küresel güçlerin şekillendirmek istediği bir bölgedir, çünkü hem bölgenin işgal ettiği stratejik konum hem de sahip olduğu kaynaklar bu uluslararası aktörlerin politikalarını doğrudan etkilemektedir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan eski Sovyet ülkeleri ve eski Doğu Bloğundan 10 ülke ABD'nin Rusya sınırlarına ulaşma politikası kapsamında AB ve NATO'ya üye olmuş ve ABD Rusya arasında tampon bölge olarak Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna kalmıştır. Gürcistan örneğinden sonra, Ukrayna NATO genişlemesi ve AB üyeliği ile tampon bölge olmaktan çıkarılarak ABD'nin ve Batının direk etkisine alınmak istenmiştir. Ukrayna ABD için kendisinin önerdiğini yaptığı Avro-Atlantik Dünyasının sistemsel hegemonyasının devamlılığı anlamında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, gerçekleştirilen iktidar değişikliği ile Batı'ya eklenmek istediğini açıkça ortaya koyan Ukrayna'nın geleceği ve toprak bütünlüğü, ABD'nin sistemsel önderliği açısından simgesel bir önem kazanmış durumdadır.¹⁵³ Bu sistemsel önderliğin sürdürülebilmesi için ABD'nin Ukrayna üzerindeki uzun vadeli politikası, Ukrayna'yı Batı'nın güvenlik ve ekonomik sistemine tamamen entegre ederek Rusya'yı bu alanlarda çevrelemek olmuştur.

ABD'nin Ukrayna üzerindeki ikinci ve daha gerçekçi hedefi ise Akdeniz başta olmak üzere Rusya'nın dünya çapında başarıyla yürüttüğü siyasi ve ekonomik nüfuz alanını genişletmesini engellemektir. Ukrayna krizinin zamanlamasına dikkat edildiğinde, olayların başlaması, Rusya'nın Akdeniz'de sürekli bir deniz kuvveti bulundurma kararı

¹⁵² Öztürk, a.g.e., s.12

¹⁵³ Göktürk Tüysüzoğlu, "Ukrayna'daki Krize dair bilinmesi gerekenler" <http://politikaakademisi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/> (01.09.2014)

alması, Suriye deniz alanlarının Rusya'nın kontrolüne verilmesi, İsrail ve Güney Kıbrıs ile enerji anlaşmaları imzalamaları, Irak ile silah anlaşmaları yapılmasına denk gelmektedir.¹⁵⁴

ABD'nin bölge üzerindeki benzer amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda Gürcistan Savaşı'nda izlediği politika Ukrayna Krizinde de izleyeceği yolu göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Çünkü ABD Gürcistan Savaşı'nda uluslararası kamuoyunda kaybettiği güveni belki de Ukrayna Krizini tırmandırırken yeniden tesis etmek istemiştir. Fakat ABD bu topraklar üzerinde Rusya karşısında dezavantajlı konumunu katkı sağladığı renkli devrimlerle de avantaja dönüştürememiştir.

ABD'nin Ukrayna krizi özelinde en önemli dezavantajlarından biri, eski Sovyet coğrafyasına açılım noktasında birlikte hareket ettiği AB'nin lider ülkeleri Almanya ile İngiltere'nin Rusya'ya uygulanacak ekonomik, finansal ve diplomatik kısıtlamalar hususunda oldukça çekingen davranmalarıdır.¹⁵⁵ Bir diğer dezavantaj ise Montrö Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı maddeleri nedeniyle kendisinin ve NATO'nun caydırıcı ve dengeleyici bir güç olarak Karadeniz'de yer alamıyor oluşudur.¹⁵⁶

3.1.2. ABD'nin Krizdeki Rolü ve Tutumu

ABD Kırım'ın Rusya'ya katılmasını Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği şeklinde yorumlamış ve bu yüzden Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunarak bu ilhakın karşısında yer almaya çalışmıştır. ABD Rusya'nın Kırım'ı ilhak girişimini durdurma amacıyla ilk olarak Putin'le görüşme yoluna gitmiştir. Obama ve Putin arasında gerçekleştirilen 90 dakikalık telefon görüşmesinden Kırım'da bulunan Rus askerlerinin çekilmesi yönünde bir sonuç çıkmamış ve Amerika bunun üzerine Avrupalı liderlerle görüşmeye başlamıştır. Obama bu çerçevede İngiltere Başbakanı David Cameron, Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Polonya Cumhurbaşkanı Bronislaw Komorowski ile görüşmüş ve yapılan görüşmelerin sonrasında Beyaz Saray'da yapılan açıklamalarda şu ifadelere yer verilmiştir: “Liderler, Rusya'nın Ukrayna'nın bağımsızlığı ve toprak

¹⁵⁴ Nejat Tarakçı, “Yeni Bir Soğuk Savaş için Ukrayna mı Kullanıldı?” http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_bir_soguk_savas_icin_ukrayna_mi_kullanildi_44326a51-f4c3-4a77-9b8c-17b407fa6b27.pdf (18.03.2014), s. 4

¹⁵⁵ Tüysüzoğlu, a.g.e.

¹⁵⁶ Tüysüzoğlu, a.g.e.

bütünlüğüne yönelik net ihlaliyle ilgili ciddi endişelerini dile getirdi. Liderler, uluslararası gözlemcilerin ve insan hakları izleyicilerinin yerleştirilmesinin yanı sıra şiddetin azaltılmasının ve Rusya ile Ukrayna arasında direk görüşmelerin başlatılmasının öneminde mutabık kaldı. Liderler ayrıca, mayıstaki seçimlere hazırlık yapan ve ekonomisini istikrara kavuşturmak için çalışan Ukrayna hükümetini desteklemeyi sürdürmeye ihtiyaç olduğunu ele aldı.”¹⁵⁷

Kırım krizine çözüm bulmak amacıyla Amerika'nın attığı ikinci adım, Dışişleri bakanları nezdinde Rusya ile görüşme yapmak olmuştur. Bu çerçevede Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile ilk kez Paris'te bir araya gelen ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Rusya'dan Kırım işgalinin sona erdirilmesini istemiştir.¹⁵⁸ Aynı zamanda Kerry toplantıda Rusya'yı, Ukrayna'yla doğrudan müzakerelere başlaması konusunda uyarmıştır.¹⁵⁹ Fakat Rusya bu taleplere sıcak bakmamış ve bu görüşmeden de bir sonuç alınamamıştır.

Bu sırada Rusya, kıtalararası balistik füze denemesi yapmıştır. Yeni balistik füze denemelerinin temel amacının, Rusya'nın Udmurtya bölgesindeki Votkinsk balistik füze fabrikasında üretilen füzelerin güvenilirliğinin teyit edilmesi olduğu açıklanmıştır.¹⁶⁰ Fakat Rusya'nın yapmış olduğu balistik füze denemesinin ABD ile Kırım konusunda restleşmenin hemen ardından gerçekleştirilmiş olması Rusya'nın bu denemeye tekrar güç gösterisi yapma amacı taşıdığı şeklinde de yorumlanabilmektedir.

Hem Kırım'ı ilhak girişimi ile hem de balistik füze denemesiyle Rusya güç gösterisi yaparken, Kırım'ın Moskova yanlısı özerk yönetimi de Rusya'ya katılma kararı almış ve referandum kararı almıştır. ABD bu durum karşısında tekrar harekete geçmiş, Obama ile Putin ikinci telefon görüşmesini gerçekleştirmiştir. Obama'nın bir saatlik telefon

¹⁵⁷ “Batı Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden kaygılı”, <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/bati-ukraynanin-toprak-butunlugunden-kaygili>, (15.08.2014)

¹⁵⁸ “Russia sets tough conditions for diplomatic solution in Crimea”, **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/30/russia-ukraine-john-kerry-sergei-lavrov-paris> (30.04.2014)

¹⁵⁹ “ABD Dışişleri Bakanı Kerry'den Rusya'ya uyarı”, **Cumhuriyet**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/47657/ABD_Disisleri_Bakani_Kerry_den_Rusya_ya_uyari.html (05.03.2014)

¹⁶⁰ “Rusya'dan, balistik füze denemesi”, <http://www.dunya.com/dunya/ulkeler/rusyadan-balistik-fuze-denemesi-225260h.htm>, (05.07.2015)

görüşmesinde dikkat çektiği husus, Ukrayna'daki krize diplomatik bir çözüm bulunmasının gerekliliği olurken, Putin de ABD-Rusya ilişkilerinin çok önemli olduğunu ve ilişkilerin uluslararası sorunlarla zedelenmemesi gerektiğini ¹⁶¹ dile getirmiştir.

Referandum kararının alınmasının ardından krize çözüm bulmak amacıyla Amerika ve Rusya Dışişleri Bakanları nezdinde ikinci kez bir araya gelmişlerdir. Sergey Lavrov ve John Kerry'nin Paris'ten sonra aynı amaçla Londra'da bir araya geldiği görüşmede de anlaşma sağlanamamıştır. İki bakanın görüşme sonrası Kırım'daki referandumun meşruiyeti konusunda yaptıkları açıklamalar birbirinin tam tersi yönünde olurken, Lavrov Ukrayna'daki krizin ülkesinin faaliyetlerinin sonucu olmadığını, düzenin tesisine yönelik önlemlerin alınmamasının kendilerini kaygılandırıldığını söyleyerek Ukrayna'daki gelişmeler konusunda ABD ile ortak bir vizyonun olmadığını sözlerine eklemiştir. Lavrov'un konuşmasında göze çarpan başlıklar ise Ukrayna'nın güneydoğusunu işgal etmeye yönelik bir planları olmadığını vurgulaması ile Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olup olmadığının sorulacağı referandumun sonucuna saygı gösterileceğine dikkat çekmesi olmuştur. Kerry ise ülkesinin ve uluslararası toplumun Kırım'daki referandumun sonucunu tanımayacağını belirterek Rusya'nın bir tutum değişikliğine gidilmediği sürece yaptırım uygulanacağı yönündeki kararı yinelemiştir.¹⁶²

Obama Ukrayna'ya desteğini bir kez daha göstermek amacıyla, Beyaz Saray'da Ukrayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk ile görüşmüş görüşme sonrasında da Kırım referandumundan çıkacak sonucu tanımayacağını ifade etmiş ve Rusya'nın tavrının Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşı bir tehdit olduğunu yinelemiştir.¹⁶³

Referandum sonrasında Beyaz Saray'dan yapılan ilk açıklamada, referandumun tanınmadığı ve Rusya'nın artan bir bedel ödeyeceği vurgulandı. Rusya'nın hareketlerinin tehlikeli olarak nitelendiği açıklamada, Moskova'nın yaptırımlarla karşı karşıya kalacağı

¹⁶¹ "Ukrayna Crisis: Obama calls Putin, orders sanction", <http://www.cbc.ca/news/world/ukraine-crisis-obama-calls-putin-orders-sanctions-1.2562217>, (08.09.2014)

¹⁶² "Ukrayna Krizi: ABD-Rusya zirvesinde anlaşma yok", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140314_lavrov_kerry, (11.09.2014)

¹⁶³ "Remarks by President Obama and Ukraine Prime Minister Yatsenyuk after Bilateral Meeting", <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/12/remarks-president-obama-and-ukraine-prime-minister-yatsenyuk-after-bilat>, (05.07.2015)

ve uluslararası izolasyonun ekonomisine zarar vereceği kaydedildi.¹⁶⁴ Bunun üzerine, Amerikan Başkanı Barack Obama, son gelişmelerde rolü bulunan 11 Rusya ve Ukrayna vatandaşına yönelik yaptırımları açıklamıştır. Seyahat yasağı getirilen ve banka hesapları dondurulan kişiler arasında Yanukoviç'in yanı sıra Rusya Başbakan Yardımcısı Dimitry Rogozin, Rus Parlamentosunun üst kanadının Başkanı Valentina Matviyenko ve Rus işgalinin ardından Kırım'daki yönetimin başına getirilen Sergey Aksyonov'da yer almaktadır.¹⁶⁵ Diğer yetkililer; Vladislav Surkov, Sergey Glazyev, Leonid Slutsky, Andrei Klishas ve Yelena Mizulina'dır.¹⁶⁶ Beyaz Saray tarafından alınan bu kararlarla, Ukrayna'nın egemenlik hakkını ve toprak bütünlüğünü ihlal etmenin Rusya açısından ciddi sonuçlar doğuracağını göstermesi amaçlanmıştır. Rusya'nın Kırım'ın ilhakından sonra Doğu Ukrayna'da faaliyetlerine devam etmesi ve Kırım konusunda da geri adım atmaması üzerine ABD yaptırımları yinelemiştir. Amerika Birleşik Devletleri Ukrayna'da Rusya'nın eylemlerine yanıt olarak yaptırım uyguladığı kişilerin listesine milyarlarca dolarlık Rus gaz tüccar ortakları, Kırım liman operatörleri ve eski Ukraynalı yetkilileri eklemiştir.¹⁶⁷ Yeni yaptırımlar kapsamında, Rus enerji sektörüne belirli mal ve teknolojilerin ihracatını engellediklerini ve yaptırım listesini daha fazla Rus bankası ve savunma şirketini içine alacak şekilde genişlettiklerini kaydedilmiş, Rusya'ya ihracatı ve Rusya'daki ekonomik kalkınma projelerine fon sağlanmasını teşvik eden kredileri resmen askıya alındığı duyurulmuştur.¹⁶⁸

Obama Putin'in Rusya'nın ilhakını onaylamasından sonra net bir açıklama yaparak Kırım'ın Rusya'nın kontrolünde kalacağını duyurmuştur. Obama'nın bu konuşması Ukrayna'da gösterilerin başladığı günden itibaren Kırım'ın ilhakının onaylanmasına kadar geçen süreçte belki de yaptığı en gerçekçi konuşma olmuştur. Çünkü bu konuşma Amerika'nın bu bölgeye ilişkin politikasını en net şekilde gözler önüne sermektedir. Obama, "Bizler Ukrayna'da savaşmayacağız. Ukraynalılarında Rusya ile savaşa girmesi

¹⁶⁴ "Kırım'daki referandumda Rusya'ya evet çıktı", <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/147104-kirimdaki-referandumda-rusyaya-evet-cikti>, (11.09.2014)

¹⁶⁵ "U.S., EU set sanctions as Putin recognizes Crimea sovereignty", **Reuters**, <http://in.reuters.com/article/2014/03/18/ukraine-crisis-crimea-referendum-idINDEEA2G00620140318> (07.09.2014)

¹⁶⁶ "ABD ve AB'den Rusya'ya Kırım yaptırımları", **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-ve-abden-rusyaya-kirim-yaptirimlari-1181739/> (07.07.2015)

¹⁶⁷ "U.S. Imposes More Russian and Ukrainian Sanctions", <http://www.themoscowtimes.com/article/us-imposes-more-russian-and-ukrainian-sanctions/526551.html>, (31.06.2015)

¹⁶⁸ "ABD'den Rusya'ya yeni yaptırımlar", **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26910252.asp> (17.07.2014)

uygunsuz bir adım olur. Savaşın Ukrayna yararına olmayacağını düşünüyorum”¹⁶⁹ demiştir. Ukrayna için gösterilen çabanın uluslararası işbirliğinin elde edilmesi için tüm diplomasi kaynaklarının kullanılarak gerçekleştirileceği de Obama tarafında yapılan açıklamada ifade edilmiştir. Ayrıca AB liderleriyle ortak bir açıklama yayınlayan Obama, “Ukrayna’daki durum, Avrupa’nın enerji güvenliğinin güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koyuyor” diyerek enerji bağımlılığına dikkat çekmiştir. Obama, ABD’nin Avrupa’ya doğalgaz satabilmesi için Serbest Ticaret Anlaşması’nın tamamlanması gerektiğini belirtmiş fakat bunun nihai çözüm olmayacağını söyleyerek “Avrupa, hep birlikte enerji politikalarını gözden geçirmeli” demiştir.¹⁷⁰

Obama, ABD’nin Avrupa’ya doğalgaz satabilmesi için Serbest Ticaret Anlaşması’nın tamamlanması gerektiğini belirterek, ancak bunun nihai çözüm olmayacağını söyleyerek “Avrupa, hep birlikte enerji politikalarını gözden geçirmeli” dedi.

Robert Kaplan’a göre, “1960’lar ve 1970’ler için Vietnam, 1980’ler için Lübnan ve Afganistan, 1990’lar için Balkanlar ne ise 21. yüzyılın ilk on yılı içinde büyük güçlerin ilgisini çeken ve patlamaya hazır bir bölge olan Kafkaslar ve Hazar bölgesi aynı şey olacak gibidir.”¹⁷¹ 21.yüzyılın ilk on yılında gerçekleşen renkli devrimler ve 2008 yılında gerçekleşen Gürcistan Savaşı bu tespitin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Ardından gelen Ukrayna krizi ve Kırım’ın kaybı ise bu rekabet ve çatışma alanının genişleyeceğini göstermektedir.

Rusya, 2008 Gürcistan Savaşı’nda olduğu gibi Kırım’ın ilhak girişimi sonrasında referandumla Rusya’ya bağlanması sürecinden de taviz vermemiş, uluslararası kamuoyunda gördüğü tüm tepkilere ve yaptırım kararlarına rağmen bu coğrafyadaki politikasında geri adım atmamıştır. Putin’in bu agresif ve net politikası karşısında hem 2008 yılında olanlar hem de 2014 baharında olanlar, ne Avrupa Birliği ülkelerinin ne de ABD’nin bu coğrafya da Rusya’yı durdurmaya yetecek ölçüde atımlar atmadığını göstermiştir. Gürcistan’da yaşananlar ve Batının bu yaşananlara tepkisi (özellikle de

¹⁶⁹ “Obama Rules Out Military Force Over Ukraine”, **The New York Times**, http://www.nytimes.com/2014/03/21/world/europe/obama-ukraine.html?_r=0 (08.09.2015)

¹⁷⁰ “Obama, Kırım’da pes etti”, **Radikal** <http://www.radikal.com.tr/dunya/obama-kirimda-pes-etti-1183407/> (27.03.2014)

¹⁷¹ Öztürk, a.g.m., s. 20

ABD'nin) Ukrayna için önemli bir örnek teşkil etmesi gerekirken edememiş ve maalesef Ukrayna adımlarını bu örneği gözden kaçırarak atmış, Ukrayna için sonuç, Kırım'ın kaybı olmuştur.

ABD'nin Avrasya coğrafyasında Rusya'yı durdurabilecek nitelikte adımlar atmadığını görüyoruz. Amerika'nın krizin başlangıcında ve tırmanışı sırasında Rusya'yı bedel ödeyecek şekilde yaptırımlarla tehdit etmesi, Kırım'ın Rusya'ya katılımı sonrasında ekonomik ve diplomatik yaptırımlarla sınırlı kalmıştır. Amerika'nın Ukrayna krizinde askeri yöntemleri tercih etmeyip sadece ekonomik ve diplomatik yöntemleri tercih etmesinin sebeplerinden biri olarak Ortadoğu politikası sonrasında büyük ölçüde değişim gösteren ulusal güvenlik anlayışını görebiliriz.

Amerika'nın Bush yönetiminden sonra hayati ölçüdeki ulusal çıkarları tehdit edilmedikçe askeri yöntemlere başvurulmaması gerektiği yönünde bir dış politika izlendiği görülmektedir. Suriye krizinde de askeri yöntemlerden uzak durmayı tercih eden Obama yönetimi Ukrayna'da da bu politikayı sürdürmüş ve ekonomik ambargolar ve diplomatik yaptırımlar uygulamayı tercih etmiştir. Bu dış politika revizyonunun arka planında Bush yönetiminin dış politika önceliklerinden olan Afganistan ve Irak işgalleri bulunduğu söylenebilir. Kendini uluslararası güvenliğin tek garantörü olarak gören Amerika'nın tek tavır değişikliği yaptırımlar konusunda olmamış artık bölgesel krizlerde müttefiki olan devletlerinde ellerini taşın altına koymaları gerektiği yönünde de olmuştur. Diğer taraftan Obama yönetimi, dünyanın her yerini kontrol etme yaklaşımını ABD'nin kaldıramayacağı bir yükü omuzlamaya çalışması olarak görmektedir.¹⁷² Suriye krizinde Türkiye'yi Ukrayna krizinde NATO'yu harekete geçirme çabaları bu politikanın en açıklayıcı örnekleridir.

Sonuç olarak ABD'nin Gürcistan Savaşı ve Suriye krizinde uluslararası sistemde yarattığı boşluk Rusya'yı Ukrayna konusunda daha da cesaretlendirmiş gözükmektedir. Rusya'nın Gürcistan örneğinde olduğu gibi Kırım'da da geri adım atmaması göstermiş olduğu cesaretin örneğidir. Bu cesur ve agresif adımlar Putin yönetimindeki Rusya'nın Sovyet dönemindeki hakimiyet alanlarından vazgeçmediği ve yeni bir soğuk savaşın kapıda olabileceği tartışmalarını başlatmıştır. Avrupa ve Amerika'nın kriz karşısındaki

¹⁷² Habibe Özdal ve diğerleri, "Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batının Tutumu", **USAK Analiz**, 28, Aralık 2014, s.17

tutumları da aslında Kırım'ın Rusya'da kalmasından ziyade krizin bölgeye yayılmasını engellemeye yönelik olmuştur.

Bush yönetimin bıraktığı ekonomi ile Irak ve Afganistan savaşlarının yorgunluğunun yanı sıra Ukrayna'nın stratejik olarak hayati çıkar alanına girmemesi de Amerikan politikasının bu şekilde ilerlemesinin bir diğer sebebi olmuştur. Ukrayna Rusya için bir savaş sebebidir fakat aynı önem Amerika için geçerli değildir. Amerika için Ukrayna hayati bir çıkar alanı olarak mutlaka elde tutulacak bir yer olmaktan ziyade Rusya karşısında kullanılacak bir maşa özelliği taşımaktadır. Bu durumda Amerika'nın askeri yaptırımlardan ziyade diplomatik yaptırımlarla ekonomik ambargolar uygulamasına sebep olmuştur. Washington bu sayede Ukrayna konusunda Rusya'nın kazanımlarını sınırlandırmaya çalışarak, kazanımların Kırım'dan öteye gidememesini hesaplamaktadır. Rusya'nın şimdilik Kırım'dan öteye gitmeyerek durması Amerikan yönetiminin Rusya'nın elinde kalan Kırım'a ses etmeyeceğini göstermektedir.

3.2. Avrupa Birliği'nin Kırım Krizine Yaklaşımı

3.2.1. Bölgenin AB için Önemi ve AB-Rusya İlişkileri

Avrupa Birliği ülkelerinin Kırım krizi süresince oynadıkları rolü ve Kırım'ın kaybı sonrasında Rusya'ya karşı politikalarını anlayabilmek için, krizin baş aktörü olan Rusya ile AB ilişkilerinin yakın tarihini incelemek gerekmektedir. Sovyetlerin dağılmasından sonra ilişkilerin ekonomi temelinde artmaya başladığı görülmektedir. Rusya ile Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler 1992 yılında temelleri atılmaya başlanılan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ile şekillenmeye başlamış, anlaşma sonrasında İşbirliği konseyi kurulmuş ve 2003 yılında İşbirliği Konseyi Daimi Ortaklık Konseyine dönüştürülmüştür. Rusya ve Avrupa Birliği arasında oluşturulan bu konseyin amacı, ekonomi, dış politika, insan hakları gibi konularda ortak politikalar oluşturmak ve iki ülke arasında diyalogu güçlendirmektir. 2008 yılında AB üyesi ülkelerin özellikle enerji konusunda sorun yaşamasını engellemek için taraflar ikna edilerek anlaşma yenilenmiştir.¹⁷³ 1994 yılına gelindiğinde ise; AB-Ukrayna ilişkilerinde bir dönüm noktası olan başkanlık seçimleri yapılmış, iktidara Kuçma

¹⁷³ Ömer Akdoğan, **Rusya'nın Enerji Politikasının Enerji Güvenliğine Etkisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 77

gelmiş ve bu tarihten sonra AB-Ukrayna ilişkileri büyük bir ivme kazanmıştır. 1994 yılından itibaren; hem Kuçma'nın dış politikada AB'ye yönelmesi hem de Ukrayna'nın Sovyet döneminden kalma nükleer silahların imha edilmesi ile ilgili Batılı güçlerin (özellikle Amerika ve İngiltere) gündeminde yer alması sonucunda; Ukrayna-AB ilişkileri ilerlemiştir. Öyle ki; AB, Ukrayna ile imzalanması öngörülen PCA (Avrupa Birliği-Ukrayna ilişkileri için Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması) için önce Ukrayna'nın nükleer silahlarını imha etmesi ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na katılmasını temel şart olarak koymuştur. Kısacası; PCA, AB-Ukrayna ilişkilerinin başlangıcı olmuş ve Turuncu Devrim sürecine kadar iki taraf arasındaki ilişkiler adım adım ilerlemiştir.¹⁷⁴

PCA, AB-Ukrayna arasında, Haziran 1994 yılında imzalanmıştır ve Ukrayna, BDT arasında bu anlaşmayı imzalayan ilk devlet olmuştur. İmzalanan PCA'nın hedefleri şunlardır: "Taraflar arasında yakın siyasi işbirliğinin geliştirilmesine imkân verecek siyasi bir diyalog çerçevesi sağlamak; ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik etmek için taraflar arasında (AB üye ülkeleri ve Ukrayna) ticaret ve yatırım alanlarında birbiri ile uyumlu ekonomik ilişkiler geliştirmek; karşılıklı olarak avantajlı ekonomik, sosyal, mali, bilimsel, teknolojik ve kültürel işbirlikleri için zemin oluşturmak; Ukrayna'nın demokrasisini güçlendirmek, ekonomisini geliştirmek ve piyasa ekonomisine geçmek amacıyla dönüşüm sürecini tamamlamak yolunda göstermiş olduğu çabaları desteklemek".¹⁷⁵

Ayrıca Ukrayna krizi sonrasında G8 üyeliği askıya alınarak büyük bir ekonomik yaptırım karşısında kalan Rusya ile AB ilişkileri, Avrupalı ülkelerin desteğiyle Rusya'nın 1996 yılında G7'ye (Rusya'nın katılımı ile G8 oldu) alınmasıyla da büyük oranda gelişme göstermiştir.

3.2.1.1. Enerji Bağlamında AB-Rusya İlişkileri

Avrupa Birliği ülkeleri ve Rusya arasındaki ilişkilerinin temelini enerji ve doğalgaz oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nin enerji ve doğalgaz ithalatçısı olması, Rusya'nın ise bu

¹⁷⁴ Sarı, a.g.e., s. 55-56.

¹⁷⁵ Sarı, a.g.e., s.56

ihtiyacı sağlayacak enerji kaynaklarına sahip olması bu iki büyük aktör arasında bir bağımlılık ilişkisi ortaya çıkarmaktadır. Rusya sahip olduğu bu enerji kartı sayesinde Avrupa ülkeleri karşısında avantajlı konumdadır. İlişkilerin temelleri Sovyetlerin dağılmasından sonra atılmaya başlanmış 2000’li yılların başlarında ise bu ilişkiler hız kazanmıştır.

İlişkilerin gelişimini incelemeye önce AB ile Rusya arasındaki ticaret hacmine bakmakta fayda vardır. İkili arasındaki ticaret hacmine bakıldığında tablonun Rusya’nın lehine olduğu görülmektedir. 2013 yılında AB ülkelerine 283.2 milyar dolarlık ihracat yapan Rusya’nın AB ülkelerindeki ithalatı 134.3 milyar dolar düzeyindedir. Birçok AB ülkesiyle ihracat-ithalat dengesinde Rusya’nın avantajlı olduğu bir durum gözleniyor. Yine 2013’te Rusya’nın toplam dış ticaretinde AB, %49.4’lük oranla ilk sırada yer alıyor. Rusya, toplam ihracatının %53.8’ini AB’ye yaparken, ithalatının ise %42.2’sini AB’den yapıyor. Öte yandan AB’nin toplam ihracatında 2012 yılı istatistiklerine göre, %7.3’lük paya sahip Rusya dördüncü sırada geliyor. Yine 2012’de Rusya, AB’nin ithalatında %11.9’luk pay ile ikinci sırada yer alıyor. AB’nin toplam dış ticaretinde ise Rusya, ABD ve Çin’den sonra üçüncü sırada¹⁷⁶ yer almıştır.

Genel ticaret hacminden enerji bağlamında ticaret hacmine geçtiğimizde görüyoruz ki; AB dünyanın en büyük enerji ithalatçısı. Enerjide dışa bağımlılık oranı %55.¹⁷⁷

Avrupa Birliği ile Rusya arasında enerjiye dayalı işbirliğinin temelleri 1991 yılında kabul edilip 1998 yılında yürürlüğe giren Avrupa Enerji Şartı sayesinde atılmıştır. AEŞ ile AB, Rusya ve Doğu Bloğu ülkeleri ile işbirliğine girmeyi amaçlamıştır. Bu sayede, hem AB enerji güvenliğini sağlamış olacaktı hem de bahsi geçen ülkelerin ekonomisine katkı sağlanacaktı.¹⁷⁸ AEŞ ile enerji bağlamındaki ilişkilerin hukuki temelleri de atılmış olmaktadır. Enerji ilişkileri çerçevesindeki diğer önemli adım ise 2000 yılının Ekim ayında yapılan AB-Rusya zirvesidir. Bu zirveden çıkarılan en büyük sonuç, enerji ortaklığının kurulması gerekliliğine karar verilmiş olmasıdır. Alınan kararlar ise şöyledir: Enerji arz güvenliğinin yasal çerçeve sınırları içinde sağlanması, arz kaynaklarını taşıyan boru hatları

¹⁷⁶ Özdal vd, a.g.m., s. 13

¹⁷⁷ “AB’nin Rusya ile gaz ilişkisi bitmez”, http://topraksuenerji.org/EU_Russia_gas_relationship_ends.pdf, (01.09.2014)

¹⁷⁸ Akdoğan, a.g.e., s. 79

ve şebekelerin fiziksel olarak güvenliğinin garanti altına alınması, Rusya'nın enerji sektöründe yabancı yatırımlar için gerekli ortamın oluşturulması, enerji tasarrufunu arttıracak öncelikli projelerin değerlendirilmesi, nükleer enerji ve denizcilik alanında güvenliğin artırılması için işbirliğinin geliştirilmesi, çevre ile ilgili standartların yükseltilmesi, EAŞ'nin onaylanması ve bu anlaşmaya bağlı olarak imzalanan Taşıma Protokolü ile ilgili müzakerelerin sonlandırılmasına ve AB ve Rusya arasında düzenli olarak bir enerji diyalogu oluşturulmasına karar verilmiştir.¹⁷⁹ Bu kararlar sonrasında ilişkiler hız kazanmış ve Rusya ikili ticaretin Euro üzerinden yapılmasına karar vermiştir. Yine aynı yıl içerisinde AB-Rusya enerji merkezi kurulmuştur. Bu merkezin amacı işbirliği içerisinde enerji teknolojisini geliştirmek, en uygun projelerin hazırlanıp yatırımların yapılmasına yardımcı olmaktır. Yakın ilişkilerin yaşandığı bu dönemden sonra Rusya Avrupalı şirketlerin Rus pazarında hisse satın almasına ve enerji sektöründe söz sahibi olmasına izin vermiştir. Bu durumun AB'nin enerji güvenliğine pozitif etkisi olmuştur.¹⁸⁰ Aynı zamanda bu durum, Rusya'nın uluslararası ticarete daha fazla söz sahibi olmasına ve daha etkin rol oynamasına sebep olmuştur. Bu dönemde, AB'ye üye ülkelerle birebir ilişkilerini de geliştiren Rusya elinde bulundurduğu enerji kozu sayesinde ilişkilerin gelişmeye başladığı ilk günden itibaren AB içinde kendisine taraftar bulmaya başlamıştır. Avrupa Birliği içerisinde Rusya karşıtı bir politika uygulanacağı zaman enerjiye dayalı ikili ilişkiler sebebiyle Rusya aleyhinde büyük adımlar atmaktan çekinen üyeler kendini göstermeye başlamıştır. Kırım krizinde de Avrupa ülkelerinin yaptırımlarında ileriye gidemeyişini bu bağlamda açıklamak yanlış olmayacaktır.

3.2.1.2. Doğalgaz bağlamında AB-Rusya İlişkileri

Rusya'nın AB ile arasındaki ticaret hacmi içerisinde, Rusya'nın AB'ye ihracatında doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynakları büyük öneme sahiptir. Avrupa Birliği doğalgazı öncelikli olarak ısınmada kullanırken, onun yanı sıra sanayi ve elektrik üretiminde de kullanmaktadır. Bu sebepten doğalgazın büyük oranda ithal edildiği Rusya, AB ülkeleri açısından ekstra önem arz etmektedir.

¹⁷⁹ Akdoğan, a.g.e., s. 79

¹⁸⁰ Akdoğan, a.g.e., s. 80

AB'nin ithal ettiği doğalgazın %34'ü¹⁸¹ dünyada en fazla doğalgaz rezervlerine sahip olan Rusya'dan gelmektedir. Rusya sadece doğalgaz üreten bir ülke değil ayrıca mevcut durumda Orta Asya Cumhuriyetlerinde bulunan doğalgazı Avrupa'ya ulaşmasını sağlayacak olan transit bir ülkedir.¹⁸² Hem sahip olduğu kaynaklar hem de diğer kaynaklara olan yakınlığı ve bu transit konumuyla Rusya, Avrupa'nın her geçen gün kendisine daha çok bağlanmasına sebep olmaktadır.

Avrupa ülkelerinin Rusya'dan ithal ettiği doğalgaz miktarları çok yüksektir. Slovakya ve Finlandiya'da bağımlılık oranı %100, Bulgaristan'da ise %97'dir. Aday ülke Türkiye'de %64 olan bağımlılık, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Baltık Ülkeleri, Avusturya, Yunanistan'da ise %50'sinin üstünde gerçekleşmektedir. Bu bağımlılık Almaya'da %34, İtalya'da 25, Fransa'da %20 düzeyindedir.¹⁸³

Bu oranlardan da görüldüğü üzere Avrupa'nın Rusya'ya olan özellikle enerji ve doğalgaz anlamındaki bağımlılığı yüzünden Avrupa, bölgesel krizlerde Rusya aleyhine çok büyük adımlar atamamaktadır. Avrupa Birliği'nin 27 ülkesiyle birlikte her geçen gün artan enerji ihtiyacına karşı Rusya'nın elinde bulundurduğu ve Avrupa'ya karşı yumuşak güç olarak kullandığı enerji kartı Rusya'nın ekonomik ve stratejik üstünlüğünü göstermektedir. Avrupa'nın Kırım krizinde agresif politikalar izleyemeyip daha arabulucu adımlar atmaya çalışmasının temeli bu bağımlılıktır ve yaşanacak farklı krizlerde de Rusya'nın enerji kartını kullanma ihtimali yüzünden Avrupa daha temkinli davranmak zorunda kalacaktır. Avrupa Birliği Avrasya coğrafyasındaki ülkeleri ile genişleme politikasını sürdürerek bir yandan Rusya'yı çevrelemek isterken diğer taraftan da yeni enerji yolları arayışı ile de Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır. Fakat Avrupa için Rusya'yı saf dışı bırakmak çok yakın tarihte uygulanabilecek bir politika olarak görülmemektedir ve bu yüzden Avrupa adımlarında kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmektedir.

¹⁸¹ Özdal vd, a.g.e., s. 14

¹⁸² Akdoğan, a.g.e. s. 81

¹⁸³ Akdoğan, a.g.e., s. 83

3.2.1.3. Enerji bağlamındaki Ukrayna krizleri ve İlişkilere Etkisi

Avrupa Birliği açısından tek sorun Rusya'ya olan bağımlılığın artması olmamış, aynı zamanda Rusya'nın enerji arzındaki transit ülkelere olan politikası da sorun teşkil etmiştir. Bu bağlamda Ukrayna'nın stratejik konumu Avrupa için çok önemlidir, çünkü Ukrayna Avrupa'ya gazın taşınmasında önemli bir noktadadır. Ukrayna ile Rusya arasında sık sık yaşanan doğalgaz krizleri de Avrupa'yı zora sokmaktadır. 2014 yılından başka, 2005-2006, 2007-2008, 2008-2009'da yaşanan krizler ve son olarak 2010'da Belarus'ta yaşanan krizler Rusya'nın gazı kesmesi sonucu Avrupa'yı sıkıntıya sokmuştur. Bu krizler Avrupa'nın enerji konusunda Rusya'ya aşırı derecede bağımlı olmanın doğurabileceği riskli durumu tekrar tekrar göstermiştir. Bu durumun ayırında olan Avrupa Birliği arz çeşitliliğini ve güvenliğini sağlamak için son yıllarda Trans-Avrupa Enerji Ağı çerçevesinde birçok strateji ve proje geliştirmekte ve desteklemektedir. AB arz güvenliğinin sağlanması bugüne kadar temel olarak şu projeler aracılığıyla mümkün olmuştur: Yamal-Avrupa I, Ukrayna Boru Hatları (3 güzergâhtan geçen 7 boru hattı sayesinde Avrupa'nın doğalgaz dağıtım merkezi konumundadır), Brotherhood, Soyuz, Northern Lights, Mavi Akım, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı, Yeşil Akım, Langeded.¹⁸⁴

AB'nin arz çeşitliliğini sağlamak ve enerji güvenliğine katkıda bulunmak amacıyla geliştirdiği diğer projeler ise şöyledir: Yamal Avrupa II, Beyaz Akım, Nabucco, Kuzey Akım, Güney Akım, Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Boru Hattı, Mavi Akım II, Trans Adriyatik Boru Hattı.¹⁸⁵

Rusya ile Ukrayna arasındaki gaz akışının kesilmesiyle sonuçlanan ilk kriz 2006 yılında gerçekleşmiştir. 2006 gaz krizinin altında yatan temel neden, 2004 AB genişlemesi olarak görülmektedir. Orta ve Doğu Avrupa'da genişleme sürecine giren AB, bu genişleme neticesinde boru hatlarının geçtiği Rusya'nın çevre ülkeleri ile komşu olmuştur. Rusya'yı çevreleme politikasının da ilk adımları atılmıştır. Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim'in ardından Batı yanlısı hükümetin iktidara gelmesi Rusya'nın Ukrayna üzerinde baskı kurmasına sebep olmuştur. Rusya gaz fiyatlarını arttırmak istemiş, Ukrayna'nın fiyat artırımına tepki göstermesi sonucunda Rusya Ukrayna'ya gaz akışını kestiğini açıklamıştır.

¹⁸⁴ Ela Uluatam, "Avrupa Doğalgaz Piyasasında Yeni Dengeler", **Ekonomik Forum**, Ağustos 2010, s.63-64

¹⁸⁵ Uluatam, a.g.e., s.63

Batılı ülkelerin sert protestoları sonucunda gaz akışı tekrar sağlanmıştır. Rusya'nın enerji kartını kullanmasının sebepleri şöyle sıralanabilir: Rusya, doğalgazı keserek Ukrayna'da istikrarsız durum yaratmakla Başkan Viktor Yushchenko döneminde yaşanan olumsuz ekonomik gelişmelerden istifade ederek, Ukrayna toplumunda kışın tam ortasında Yushchenko'ya karşı tepki oluşturmanın kolay olacağını hesaba katmış olabilir. Bir ölçüde Rusya'dan uzaklaşma ve Batı'ya yakınlaşma olarak algılanan “renkli devrimler” Rusya'nın jeopolitik güvenliğini derinden etkilemiştir. “Renkli devrim” sonrası Moskova Ukrayna'yı cezalandırmak diğer BDT üye ülkelere gözdağı vermeye çalışmış olabilir. Rusya, kendinin G8 dönem başkanlığı süresince enerji güvenliğini en önemli konu olarak tespit etmiştir. Bunun ciddi bir sorun olduğunu ispat etmek için Ukrayna'nın doğalgazını keserek Avrupa ülkeleri dahil birçok ülkeyi etkilemiştir. Rusya, enerji güvenliği konusunu gündeme getirerek kendi ülkesinin dünya ekonomisinde önemli yeri olduğunu göstermeye çalışmış da olabilir.¹⁸⁶ Bu ilk enerji krizi Rusya'nın kartını istediği takdirde nasıl devreye sokacağını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Doğalgaz krizleri şiddetini arttırarak 2009 yılında Ukrayna'nın borcunu ödememesi sebebiyle tekrar baş göstermiştir. Kriz Ukrayna'nın Rusya'nın doğalgaz için talep ettiği fiyatı ödemeyi reddetmesi ve eski borçlarını ödeyememesi yüzünden gündeme gelmişti. Tarafların doğalgaz fiyatı üzerinde anlaşamamaları üzerine Rusya 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren Ukrayna'ya gönderdiği gazı kesmiştir.¹⁸⁷ Ukrayna Rusya arasındaki bu doğalgaz krizi, 17 Ocak 2009'da bir araya gelen Rusya Başbakanı Vladimir Putin ve Ukrayna Başbakanı Y. Timoshenko'nun anlaşması ile sonuçlandı. Buna göre, Ukrayna'nın 2009'da Rusya'dan 40 milyar m³ gaz ithal etmesi, gazın fiyatının Avrupa fiyatlarından %20 daha düşük olması, transit ücrette değişiklik yapılmaması, aracı şirket Rosukrenergo'nun devre dışı bırakılması, 2010'dan itibaren Ukrayna'nın Avrupa fiyatlarından gaz satın alması, Gazprom'un ödeyeceği transit ücretinin de yükseltilmesi öngörülmüştür. Rusya-Ukrayna doğalgaz krizi Avrupa enerji güvenliği açısından acil ihtiyaçları ortaya koymuştur. Öncelikle doğalgaz arz kaynakları ve güzergâhlarının çeşitlendirilmesi gereğini ortaya

¹⁸⁶ İbrahim Hasanoğlu, “Rusya-Avrupa ilişkilerinde Enerji Faktörü”, <http://akademikperspektif.com/2014/04/18/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru/>, (08.09.2014)

¹⁸⁷ Erdem Parlak, “Rusya-Belarus Doğalgaz Krizi”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/kafkaslar/212-rusya-belarus-dogalgaz-krizi>, (06.09.2014)

çıkarmıştır.¹⁸⁸ Bu arayışlar içerisinde ilk akla gelen hatlardan birisi de Türkiye'nin söz sahibi olduğu hatlardan birisi olan Nabucco Doğalgaz Hattı yeniden gündeme gelmiştir.¹⁸⁹

Rusya ve Ukrayna arasındaki son doğalgaz krizi ise Kırım krizi neticesinde 2014 Haziran'ında gerçekleşmiştir. Rusya'nın doğalgaz şirketi Gazprom Ukrayna'ya doğalgaz sevkiyatını durdurduğunu açıklamış ve bu sevkiyatın devam edebilmesi için ön ödemeli sisteme geçileceğini açıklamıştır. Sevkiyatın durdurulma sebebi ise görünürde, Ukrayna'nın ödenmeyen borçları olmuştur. Ukrayna'ya giden doğalgazın kesilmesi- Avrupa'ya doğalgaz sevkiyatında Ukrayna'nın transit ülke konumunda olmasından dolayı- Avrupa'yı endişelendirmiştir. Avrupa kısa vadede olmasa da Doğalgaz ithalini Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtarma zorunluluğunu bir kez daha fark etmiştir. Her ne kadar Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığı fazla olsa da Rusya'nın da doğalgaz satma zorunluluğu Avrupa'yı rahatlatmaktaydı. Fakat Rusya'nın Çin ile bu konuda anlaşmaya varması ve 2018 yılından itibaren sevkiyata başlayacak olması Avrupa'yı uzun vadede ABD'ye yönlendirmiştir. Kriz, AB'nin arabuluculuğu sayesinde tarafları bir araya getirerek çözüme kavuşturulmuştur.¹⁹⁰

Ukrayna zengin yer altı kaynaklarına, güçlü bir sermayeye ve donanımlı işgücü kaynaklarına sahip olmasından dolayı AB için çok güçlü bir pazar konumundadır. Bu güçlü pazar, özellikle de Turuncu Devrim sonrasında Batı ile ilişkilere daha çok önem vermeye başlayan Ukrayna ile daha yakından ilgilenmek ve ilişkilerini geliştirmek istemişlerdir. Bu anlamda atılan ilk adım Serbest Ticaret anlaşması çerçevesinde öngörülen Dünya Ticaret Örgütü üyeliği olmuştur. Bu üyeliğin dışında ilişkileri geliştiren diğer bir gelişme Karadeniz Sinerji girişimidir. Karadeniz Sinerji Girişimini AB Komisyonu 2007 yılında başlatmış ve bu girişim Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Rusya, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye'yi daha sonradan birliğe üye yapmıştır. Karadeniz Bölgesindeki ülkelerle işbirliğini artırmayı hedefleyen Sinerji Girişiminin diğer amaçları arasında ise bu ülkelerdeki demokratik reformların desteklenmesi; istikrarın korunması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi; bölgede ortak projeler üretilmesi;

¹⁸⁸ [http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3713\(02.09.2014\)](http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3713(02.09.2014))

¹⁸⁹ Sinan Oğan, Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çıkarılacak Dersler, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/423-rusya-ukrayna-dogalgaz-krizi-ve-cikarilacak-dersler> (08.09.2014)

¹⁹⁰ "Doğalgaz krizi AB'yi endişelendirdi", <http://www.dw.com/tr/do%C4%9Falgaz-krizi-abyi-endi%C5%9Felendirdi/a-17719207>, (06.07.2015)

bölgesel çerçevede oluşan zorluklar karşısında ortak hareket edebilmek; şeklinde sıralanmıştır.¹⁹¹

AB-Rusya ilişkileri her ne kadar doğalgaz krizleri neticesinde zarar görse de bu iki yapının birbirine olan aşırı bağımlılığı sebebiyle ilişkiler belli bir seyirde devam etmekteydi. Fakat AB'nin beşinci genişlemesiyle Doğu Avrupa ülkelerini için alması Rusya'yı endişelendirmişti. 1998 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Slovakya ile başlayan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışındaki diğer ülkelerin 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılımlarıyla sonuçlandı. Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele konusundaki eksikliklerini tamamlayarak 1 Ocak 2007'de birliğe üye olmuştur.¹⁹² 2004 genişlemesi sonrasında AB, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'yı içine alan bir ortaklık bağı kurmak için harekete geçmiştir. 9 Eylül 2008'de AB Dönem Başkanı Fransa Cumhurbaşkanlığı Nikolaz Sarkozy, AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, Ukrayna Cumhurbaşkanı Victor Yushchenko ve AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana'nın katılımıyla Paris'te gerçekleştirilen AB-Ukrayna zirvesinde taraflar arasında 2009 yılının ortalarında sonuçlandırılacak bir Ortaklık anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır.¹⁹³ Bu imzalanması öngörülen anlaşma üyelik için doğrudan olmasa da bir adım niteliğinde olmuş ve Rusya'yı ciddi anlamda endişelendirmiştir.

3.2.2. AB'nin Krizdeki Rolü ve Tutumu

Rusya'nın Ukrayna üzerindeki baskılarının neticesinde bu anlaşmadan vazgeçilmesiyle başlayan kriz Kırım'da son bulmuş ve Kırım'ın işgaliyle başlayan süreç ilhakıyla sonuçlanmıştır. Süreç devam ederken 6 Mart 2014 tarihinde AB üyelerinin devlet başkanlarının katıldığı toplantıda sorunun Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına saygı duyularak çözülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. AB'nin, krizin çözümüne ilişkin yaklaşımını göstermesi açısından önemli olan açıklamalar şöyledir: "Ukrayna'daki krizin çözümü uluslararası standartlarla tam bir uyum içerisinde olan Ukrayna anayasal sistemine, toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve bağımsızlığına bağlı

¹⁹¹ "Uno Aldegren to represent the Cor at the Meeting of the Foreign Ministers of the Countries of the Black Sea Regio", http://europa.eu/rapid/press-release_COR-08-31_en.htm (08.09.2014)

¹⁹² Avrupa Birliğinin Genişlemesi, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109&l=1>, (06.09.2014)

¹⁹³ "Ukrayna'nın bölgedeki rolü AB çıpası ile artıyor", <http://www.euractiv.com.tr/genisleme/link-dossier/ukraynanin-bolgedeki-rolu-ab-cipasi-ile-artiyor> (10.10.2014)

olmalıdır. Rusya ve Ukrayna hükümetlerinin doğrudan tartıştıkları bu krize yalnızca birlikte çalıştığımız diplomatik süreç sayesinde çözüm getirebiliriz. Avrupa Birliği Avrupa kıtasının refahı, istikrarı ve barışı için özel bir sorumluluğa sahiptir.”¹⁹⁴

AB, krizi tırmandıran EuroMeydan hareketlerini her açıdan destekleyerek anlaşmanın imzalanmamasına olan tepkisini ortaya koymuştur. Kriz tırmanırken AB, Yanukoviç ve iktidarına yönelik bazı yaptırımları uygulamaya koymuştur. Şiddetten sorumlu olan hükümet yetkililerine AB’ye vize yasağı, AB ülkelerindeki mal varlıklarının dondurulması, gösterileri bastırmaya yönelik teçhizat satışının sınırlandırılması gibi yaptırımlar kabul edilmiştir.¹⁹⁵

Kiev’deki duruma tepkili olan Avrupa Birliği ülkeleri Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin referandumuna gitme eğilimi sonrasında Rusya’ya yeni yaptırım uygulama kararı almışlardır. Rusya’ya, askerlerini Kırım’dan çekmesi konusunda uyarılarda bulunulmasına rağmen Rusya, bölgedeki güçlerin Moskova’ya ait olmadığını ve bölgedeki silahlı güçlerin öz savunma güçleri olduğunu savunmuştur. Referandum kararının ardından AB liderleri Rusya’ya geri adım atılabilmeyi yollarını görüşmek üzere olağanüstü toplanma kararı almışlardır. Liderler zirvesinin sonucunda ilk olarak, uzun süredir müzakereleri devam eden AB ve Rusya arasındaki vize muafiyeti görüşmelerinin ve bu konuda imzalanması planlanan anlaşmanın askıya alınması kararı çıkmıştır. AB Konseyi toplantısı öncesinde 17 Mart tarihinde toplanan AB Dışişleri Bakanları, Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini açıkça ihlal ettiği gerekçesiyle Rusya’nın Kırım’ı ilhak kararını tanımadıklarını ifade ettiler ve Rusya’yı şiddetle kınadılar. Ardından başlayan ve iki gün süren AB Konseyi zirvesinde 12 kişinin daha mal varlıklarının dondurulduğu ve bu kişilerin de vize yasağına dahil edildikleri açıklandı. Buna ek olarak, haziran ayında yapılacak olan AB-Rusya Zirvesi’nin de iptal edildiği ve Rusya’nın Ukrayna’yı istikrarsızlaştırma politikalarını sürdürmesi halinde, AB’nin ekonomik yaptırımları gündeme getireceği açıklandı.¹⁹⁶

¹⁹⁴ “Joint statement by President of the European Council Herman Van Rompuy and President of the European Commission José Manuel Barroso on Crimea”, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-71_en.htm, (05.09.2015)

¹⁹⁵ Özdal vd, a.g.m., s. 11

¹⁹⁶ EU sanctions against Russia over Ukraine crisis”,http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm (04.09.2014)

Konsey Başkanı Herman Van Rompuy açıklamasında Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünün Rusya tarafından ilhak edildiğini, Rusya'nın bu ülkeden askeri güçlerini geri çekmesi gerektiğini ve Kırım Meclisinin aldığı referandum kararının Ukrayna Anayasasına aykırı olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁷ Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz, Kırım'daki referanduma ilişkin, "Gayrimeşru ve yasa dışı olan ve krizi çözmeye yönelik müstakbel çabaları karmaşık hale getiren bu referandumun yapılmış olmasına üzüldüğüm" açıklamasını yapmıştır.¹⁹⁸

AB Konsey toplantısından Ukrayna'daki yeni yönetim lehine çıkan kararlar ise AB'nin sürece nasıl baktığını daha net göstermesi açısından büyük önem taşıyor. Kasım ayında Yanukoviç'in askıya aldığı AB ile Ortaklık Anlaşması'nın siyasi kısmının 25 Mayıs'a kadar imzalanması kararının çıktığı zirvede Ukrayna'ya 15 milyar dolarlık finansal yardım paketinin yapılacağı açıklanmıştır. Yine AB ile Serbest Ticaret Bölgesi'nin sunduğu bazı avantajlardan Ukrayna'nın hızlı bir şekilde yararlanacağı belirtilen zirve kararlarında Ukrayna'ya vize muafiyeti ve enerji güvenliği konusunda bazı kolaylaştırmalar yapılacağı ifade edilmiştir.¹⁹⁹ Ayrıca Konsey Başkanı, Van Rompuy açıklamasında soruna uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde siyasi bir çözüm bulunmasının hedeflendiğini, Ukrayna'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gözlemcilerinin yerleştirilmesi konusunda mutabakat sağlanamaması durumunda, AB gözlemci misyonunu bölgeye göndereceklerini ifade etmiştir. AB Konseyi toplantısında Almanya Başbakanı Angela Merkel de, Ukrayna'nın IMF ile anlaşması halinde AB'nin hükümete mali destek sağlayacağını ifade etmiştir.²⁰⁰ AB, 27 Haziran'da yapılan zirvede belirtilen taleplerin yerine getirilmemesi nedeniyle Ukrayna krizi bağlamındaki rolü nedeniyle Rusya'ya uygulanan yaptırımları bir adım ileri götürerek genişletme kararı almıştır. AB, şu ana kadar bazı bireyler için devreye soktuğu Birlik ülkelerine seyahat yasağı ve Birlik ülkelerindeki malvarlıklarının dondurulması uygulamalarının bir adım ilerisine geçerek, Avrupa Yatırım Bankası'ndan, Rusya ile yeni mali operasyonların imzalanmasını askıya almasını istemiştir. AB ülkelerinin, yeni operasyonların finanse

¹⁹⁷ "Joint statement on Crimea by the President of the European Council, Herman Van Rompuy, and the President of the European Commission, José Manuel Barroso", http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-74_en.htm, (03.09.2014)

¹⁹⁸ "ABD Kırım'daki referandumu kabul etmiyor", **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/abd-kirim-daki-referandumu-kabul/dunya/detay/1852645/default.htm> (16.03.2014)

¹⁹⁹ Özdal vd, a.g.e., 12

²⁰⁰ http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm (04.09.2014)

edilmesini askıya alma bakışıyla Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası bünyesindeki pozisyonlarını koordine edecekleri de sonuç bildirisinde yer almıştır.²⁰¹

Aralık ayında genişletilen yaptırım kararları ise şöyledir: Rusya tarafından ilhak edilen Kırım'la her türlü ticaret yasaklandı. AB gemileri Kırım limanlarına demirlemekten men edildi. Kırım'a yatırım yapılması, AB vatandaşları ve şirketlerinin Kırım'dan gayrimenkul ya da şirket satın almaları, Kırım'daki şirketlere kredi ya da hizmet vermeleri yasaklanmıştır. Ayrıca taşımacılık, telekomünikasyon ve sondaj dahil enerji sektörlerinde Kırım'a malzeme ve teknoloji ihracatı yasaklanmıştır. Avrupalı turizm operatörleri Kırım ile çalışmaktan ve AB bayraklı turistik kruvaziyerler Kırım limanlarına demirlemekten men edilmiştir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, düzenlediği yıllık değerlendirme toplantısında, “yaptırımların ülkedeki ekonomik krizden yüzde 25-30 oranında sorumlu olduğunu” söylemiştir.²⁰²

27 Nisan 2015 tarihinde yapılan AB-Ukrayna zirvesi hem AB'nin Rusya'nın Kırım'a müdahalesini “ilhak” olarak nitelendirmesinin gerekçelerini göstermesi açısından hem de Ukrayna'nın yanında yer aldığını göstermesi açısından önemlidir. AB'nin zirvede almış olduğu kararlar Rusya'nın karşısında durmaya devam ettiğini gözler önüne sermektedir. Konuyla ilgili zirveden çıkan kararlar şu şekildedir:

- Liderler Ukrayna'nın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün Mart 2014'den bu yana Rus silahlı kuvvetlerinin saldırgan eylemleri ile açıkça ihlal ediliyor olmasını bir kez daha güçlü bir şekilde kınamışlardır. Bu eylemler BM Şartını, AGİT Helsinki Nihai Senedini, 1994 tarihli Budapeşte Memorandumu kapsamında Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterme konusunda yaptığı taahhütleri ve dostluk, işbirliği ve ortaklık konusunda yapılan 1997 tarihli ikili Antlaşmayı açıkça ihlal etmektedir.
- Liderler, Özerk Kırım Cumhuriyeti'nin ve Sivastopol Şehrinin Rusya Federasyonu tarafından hukuksuz bir şekilde ilhak edilmesini bir kez daha güçlü bir şekilde kınamışlardır. Liderler bu ilhaki tanımayacaklarını ifade etmişlerdir.

²⁰¹ AB Rusya'ya yaptırımları genişletti”, **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26825671.asp> (17.07.2014)

²⁰² “AB liderler zirvesi sonuçları (12.02.2015):AB'den Rusya'ya yeni yaptırım uyarısı”, <http://www.abhaber.com/ab-liderler-zirvesi-sonuclariabden-rusyaya-yeni-yaptirim-uyarisi-english/>, (04.07.2015)

Uluslararası hukukun ve Ukrayna'nın egemenliğinin, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün devam eden ihlali karşısında, kısıtlayıcı tedbirler dâhil olmak üzere, kesinlikle tanımama politikası yürütme konusundaki kararlılıklarını teyit etmişlerdir. Ayrıca BM Üye Devletlerine BM Genel Kurulu'nun 68/262 sayılı ve 27 Mart 2014 tarihli kararına riayet etme çağrısında bulunmuşlardır. Kırım Yarımadasında, konuşma özgürlüğünün engellenmesi ve Kırımlı Tatarlar dâhil azınlık mensuplarının zulme maruz kalmaları dahil olmak üzere, askeri yığınağın sürekli olarak artıyor olmasından ve insan hakları durumunun kötüleşmesinden duydukları derin endişeyi ifade etmişlerdir. Uluslararası insan hakları aktörleri için Özerk Kırım Cumhuriyeti'ne ve Sivastopol Şehrine tam, özgür ve kısıtlamasız erişim sağlanması çağrısında bulunmuşlardır.

- AB tarafı, Ukrayna'nın birliğine, egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne dönük güçlü desteğini bir defa daha yinelemiştir. Özellikle Normandiya formatı çerçevesinde, Ukrayna'nın bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygıya dayalı bir siyasi çözümü ve [gerilimin/çatışmanın] azaltılmasını amaçlayan çabalara yönelik kuvvetli desteğini vurgulayan liderler, BMGK'nin 17 Şubat 2015 tarih ve 2202 sayılı kararıyla onanan 12 Şubat 2015 tarihli Tedbirler Paketi de dâhil olmak üzere, Minsk Anlaşmalarına tam desteğini ifade etmiştir.²⁰³

AB tarafından Ortaklık Zirvesinde alınan bu kararlar Rusya'nın Kırım konusunda attığı cesur adımları neden 'ilhak' olarak tanımladığının gerekçelerini de net bir şekilde göstermektedir. Rusya'nın gerek Ukrayna ile aralarında imzaladıkları ikili anlaşmalar gerekse milletlerarası hukuku düzenleyen uluslararası anlaşmaların şartlarını açık bir şekilde AB'nin Rusya'yı suçlamasındaki temel nedenlerdir.

AB ülkelerinin uluslararası krize dönüşen Kırım krizinde Ukrayna'nın yanında yer alarak Rusya'ya karşı yaptırım kararı almaları Ukrayna için olumlu bir duruma işaret etse de Rusya'nın geri adım atmasını sağlayamamıştır. Bu durum Kırım'ın kaybı sırasında en çok tartışılan konu olmuştur. AB sert söylemlerde bulunurken hem birlik arasındaki hem de birlik içinde Almanya gibi önemli derecede söz sahibi olan ülkelerin Rusya ile ilişkileri

²⁰³ "AB-Ukrayna Zirvesi: Ortak Açıklama", <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-haberleri/eeas-single-view/article/17-ab-ukrayna-zirvesi-ortak-aciklama.html>, (11.07.2015)

AB'nin sert müdahalelerde bulunmasına engel olmuştur. Birlik içerisindeki ülkelerin Rusya ile ilişkilerinin ve Rusya'ya olan bağılıklarının farklı olması birliğin ortak bir adım atamamasının önüne engel teşkil etmiştir.

AB ve Rusya arasındaki ticari ilişkilere bakıldığında, doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının hayati derecede önemli olduğu görülmektedir. AB'yi yaptırımlarda çekingen kılan, Rusya'yı ise attığı adımlarda daha agresif ve cesaretli yapan da işte bu enerji ilişkisinin Rusya'nın lehine olmasıdır. AB'nin, Rusya'nın Ukrayna'da enerji kartını kullanmasını kısıtlayacak ve Karadeniz stratejisini belirlerken Kırım'dan yararlanması konusunda belli engellemeler oluşturacak bazı avantajları da bulunmaktadır. Bu bağlamda Avrupa'da durumu kendi lehine çevirme amaçlı bazı ataklarda bulunmuştur. Şöyle ki; Gazprom'un Güney projesi ile Ukrayna'nın transit ülke rolünü zayıflatarak Doğu Avrupa'ya ulaşma stratejisi ile ilgili hâlihazırda AB ile yürüttüğü müzakerelere dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede 2018'den itibaren Avrupa'nın doğalgaz talebinin yaklaşık %15'ini temin etmesi öngörülen Güney Akım projesi ile ilgili görüşmeleri yürüten AB Komisyonu, müzakereleri geciktirme kararı aldığı açıklamıştır. Rusya'nın önelediği projeler arasında yer alan Güney Akım projesine ilişkin olarak alınan bu karar ile ilgili AB Enerji Komiseri Guenther Oettinger yaptığı açıklamada kış aylarının geride kaldığını, Avrupa'da yeterli oranda gaz bulunduğunu ve bu şartlar altında müzakereleri hızlandırmayacaklarını, bunun yerine geciktireceklerini belirtmiştir.²⁰⁴ Avrupa Parlamentosu Üyesi Vittorio Prodi'de konuya ilişkin olarak; Ukrayna'da yaşanan krizin Avrupa için sadece bir enerji güvenliği sorunu değil, bir bağımsızlık sorunu olduğunu dile getirerek, sorunun çözümü için Türkiye'nin de içinde olduğu Güney Gaz Koridoru'nu adres göstermiştir. Güney Gaz Koridoru, yaklaşık 1.2 trilyon metreküp rezervi bulunan Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasından çıkarılacak gazın, Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını öngörmektedir.²⁰⁵ Bu durum da gösteriyor ki, karşılıklı bağımlılık bir yandan atılabilecek ciddi adımları kısıtlarken, diğer taraftan da bölgesel krizleri yaratma ve büyütmenin karşılığında mevcut projeler engellenemese de geciktirilerek Rusya'nın da zarar görmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

²⁰⁴ Özdal, a.g.e., s. 14

²⁰⁵ "Avrupa Rus gazına bağımlı olduğu için Kırım'a tepki vermiyor: Gaz sessizliği", **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/avrupa-rus-gazina-bagimli-oldugu-icin-kirima-tepki-vermiyorgaz-sessizligi-1179952/> (07.03.2014)

Kırım'ın Rusya'ya katılım sürecinin başlatılmasıyla gözler yeniden Ukrayna'ya çevrilmiştir. Ukrayna'daki askeri varlığına da devam eden Rus güçleri Avrupa'yı da sıkıntıya sokabilecek bir adım atarak, Ukrayna'ya doğalgaz akışını kesmiştir. Rus devlet şirketi Gazprom önce, Kiev'in yaklaşık iki milyar dolarlık borcunu ödememesi durumunda gaz akışını keseceğini açıklamıştır. Sonrasında Ukrayna Enerji Bakanı, Yuri Prodan Rusya'dan gelen doğalgaz akışının tamamen durduğunu duymuştur.²⁰⁶ Avrupa'nın gaz ihtiyacının %15'inin Ukrayna üzerinden karşılanması sebebiyle Avrupa'ya sevkiyatın tehlikeye girecek olması AB üyelerinin duruma müdahil olmasını sağlamış ve Avrupa Komisyonu önderliğindeki toplantı sonrasında taraflar arasında anlaşma sağlanarak gaz akışı yeniden başlatılmıştır.²⁰⁷ Ukrayna ve Rusya arasındaki doğalgaz savaşlarının sonuncusunun Kırım krizi sonrasında yeniden ortaya çıkması Avrupa ülkelerinin çıkarları doğrultusundaki endişelerinin doğru olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Rusya elinde bulundurduğu enerji kartı sayesinde hem Ukrayna'ya karşı hem de Avrupa Birliği ülkelerine, kendisine karşı daha temkinli adımlar atmaları gerektiğini tekrar göstermiştir.

Avrupa, her ne kadar Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan söylemlerde bulunmuş olsa da Rusya'nın sahip olduğu avantaj yüzünden daha fazla ileriye gidemeyeceğini son doğalgaz kriziyle daha iyi anlamış olmalıdır. AB'nin geliştirmeye çalıştığı enerji alternatifleri belki gelecek için Rusya'nın etkisini kırmada başarılı olacaktır fakat günümüz şartlarında AB ülkeleri bölgesel krizlerde çıkarları doğrultusunda Rusya'ya karşı daha çekingen politikalar izlemek zorunda kalacaklardır.

3.3. NATO'nun Kırım Krizine Yaklaşımı

3.3.1. Bölgenin NATO için Önemi ve NATO-Rusya İlişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemeye başlaması Rusya için eski topraklarındaki nüfuz alanını kaybetmesi açısından büyük endişe teşkil etmiştir. Özellikle son dönem genişlemeleriyle Ukrayna sınırına ulaşması Rusya'nın eski Sovyet topraklarında tamamen sıkıştırılması

²⁰⁶ "Rusya, Ukrayna'ya doğalgaz akışını kesti", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/06/140616_rusya_gazi_kesti, (02.09.2014).

²⁰⁷ "Rusya ve Ukrayna anlaşta; Türkiye rahatladı", **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/27490069.asp> (31.10.2014)

anlamına geldiğinden, Rusya için Ukrayna'nın ve Ukrayna yönetimindeki Kırım'ın önemini arttırmıştır. Bu bağlamda AB-Rusya ilişkilerini incelediğimiz gibi kısaca NATO'nun kuruluşunu ve Rusya ile ilişkilerine ve bu genişleme sürecine, şu anki ortama nasıl geldiğini anlamak açısından değinmekte fayda vardır.

NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) 1949 yılında üç amaç çerçevesinde kurulmuş bir savunma örgütüdür. Kuruluş sebeplerinden ilki, Sovyetler'in Avrupa'daki varlığını kontrol ederek komünizmin yükselişini engellemek; ikincisi, Amerika'nın Avrupa'da siyasi bir aktör olmasına zemin hazırlamak ve üçüncüsü de iki büyük savaşa neden olan Almanya'yı kontrol altında tutmaktır.²⁰⁸ Bu amaçları NATO'nun ilk Genel Sekreteri olan Lord Ismay, 1949 yılında yaptığı bir açıklamada örgütün amacının "Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride ve Almanları aşağıda tutmak"²⁰⁹ olduğunu belirterek NATO'nun kuruluş felsefesini bu cümlesiyle özetlemiştir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Soğuk savaşın sona erdiği yıllarda NATO'nun bu amaçlarına ulaştığını söylemek mümkündür. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ABD'nin son yarım yüzyılda siyasi, iktisadi ve güvenlik açısından Avrupa'da ağırlığını hissettirmesine bakılırsa bu çıkarım yanlış olmayacaktır. Sovyetlerin dağılmasından sonra örgüt ve Rusya arasındaki ilişkiler de kabuk değiştirmeye başlamıştır. NATO ve Rusya arasında 1991 yılında kurulmaya başlayan ilişkiler 1994 yılında resmi olarak atılan adımla büyük bir gelişme göstermiş ve bu yıl Rusya Barış İçin Ortaklık Programına katılmıştır. Boris Yeltsin iktidarındaki Rusya Federasyonu NATO'nun Baltık ülkelerini içine alan genişlemesine, bu Ülkelerde askeri üs kurulmayacağına teminat verilmesi şartıyla kabul edeceğini ifade etmiştir. İttifakın 1997 yılında yapılan Paris Zirve toplantısı bazı ilkleri yaşatma açısından büyük önem taşımaktadır. Bu toplantıda NATO-Rusya arasında Müşterek İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik konularında anlaşmalar imzalanmış, taraflar birbirini düşman olarak görmediklerini beyan etmiş ve toplantıda Avrupa-Atlantik coğrafyasında kalıcı barışın sağlanması gerektiği ve bunun için işbirliğinin geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.²¹⁰ 1999 yılına gelindiğinde uluslararası siyaseti derinden etkileyen Kosova Savaşı ile ilişkiler sekteye uğramıştır. Bölgesel çıkarları

²⁰⁸ Hasan Selim Özertem, "Rusya-NATO İlişkileri: Yeni Denge Arayışları", **Analist**, Temmuz 2012, <http://www.usakanalist.com/print.php?id=132>. (02.09.2014)

²⁰⁹ NATO, <http://tr.wikipedia.org/wiki/NATO>, (01.09.2010)

²¹⁰ İsmayilov, a.g.e.

çerçevesinde Sırbistan'ı destekleyen ve egemenlik prensibini öne süren Rusya, NATO'nun gerçekleştirdiği hava harekâtı sonrasında NATO ile köprüleri atmıştır. Boris Yeltsin döneminde NATO-Rusya ilişkileri askıya alınırken, Putin'in yeni başkan seçilmesinin ardından Mayıs 2000'de ilişkiler tekrar normal seyrine geri dönmüştür.²¹¹ 2002 yılında NATO-Rusya Konseyi'nin kurulmasıyla birlikte NATO ve Rusya arasındaki işbirliği ve diyalog güçlendirilmiştir.²¹²

11 Eylül sonrası uluslararası konjonktürde NATO ve Rusya arasında olumlu yönde bir gelişim süreci yaşanmış ve Roma Zirve toplantısında NATO-Rusya Konseyi kurulmuştur. İlişkiler özellikle de bu konseyin kurulmasıyla birlikte büyük bir gelişme göstermiş, taraflar arasında terörle mücadele başta olmak üzere askeri alanlardaki işbirliği de ilerlemiştir. Lord Ismay'ın ifadesiyle 1949 yılında "Rusları dışarıda tutmak" kuruluş amacıyla, 11 Eylül sonrası Roma zirvesinde Rusya'ya NATO üyeliği için müracaat etme hakkı tanınmıştır. Geçen yarım yüzyılda yaşananlar belki de ittifak için düşmanını dışarıda değil içerde tutma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Aslında bu karar NATO-Rusya arasındaki son iyi adım olmuştur ve ilişkiler NATO'nun Füze Kalkanı projeleri ve doğuya doğru genişleme girişimleriyle tekrar gerilemeye başlamıştır.

NATO'nun doğuya doğru genişleme politikasıyla Rusya'da iktidara gelen Putin yönetiminin Rusya'yı yeniden süper güç haline getirme politikası çatışmaya başlamış ve bu çatışmanın merkezi de eski Sovyet coğrafyası olmuştur. Mart 2004'de NATO tarihin en büyük genişlemesini gerçekleştirerek Doğu Avrupa'daki eski Varşova Paktı devletlerini üyeliğe kabul etmiştir. Estonya, Letonya ve Litvanya'nın NATO'ya katılması ve ittifakın bu ülkelerde askeri üsler edinmesi Kremlin'de Rusya'nın çevrelendiği yönünde bir algıya yol açmıştır. 1999'da Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti, 2004'te üç Baltık ülkesiyle birlikte Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Slovenya'yı üyeliğe kabul eden NATO, Rusya sınırlarına yaklaşmıştır.²¹³

Rusya 2004 yılındaki genişleme sonrasında Baltık Denizi'nde NATO üssünün kurulacağı ve Rus askerlerinin varlığının sınırlandırılacağı bir süreç ile karşı karşıya kalmış

²¹¹ Özertem, a.g.e.

²¹² "NATO's relations with Russia", http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50_090.htm?selectedLocale=en (18.09.2014)

²¹³ İsmayilov, a.g.e.

ve bu girişimle arka bahçesi olarak gördüğü bu eski Sovyet coğrafyasında büyük bir darbe almıştır. Bu durum karşısında, Kremlin ise NATO'nun genişlemesinin Moskova'nın arka bahçesi olarak gördüğü ülkeleri kapsamayacağı konusunda 1990'larda ittifaktan teminat aldığını ifade etmiş, bu ülkelerin ittifaka katılmasının Rusya'nın milli güvenliğine tehlike oluşturacağını belirtmiştir. Putin, Şubat 2007'de ki Münih Güvenlik Konferansı'nda NATO'nun genişlemeye devam etmesinin Rusya için tehdit teşkil ettiğini vurgulamış, geçmişte verdiği taahhütleri hatırlatarak ittifakı tenkit etmiştir.²¹⁴

NATO'nun 2008 Bükreş zirvesi Moskova için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirve de Gürcistan ve Ukrayna'ya üyelik için resmi olmasa da gayri resmi olarak söz verilirken, Hırvatistan ve Arnavutluk üyeliğe resmi olarak davet edilmiştir. Batı'nın son dönemde özellikle Gürcistan ve Ukrayna'ya yaklaşması Rusya'nın tedirginliklerini daha da arttırmış ve bu durum iki ülke üzerindeki Rus baskısının ve etkisinin artmasına sebep olmuştur. ABD ve Avrupa bu ülkeler üzerinde etkin olmak isterken aslında diğer taraftan da bu ülkelerin Rus müdahalesine girmesine sebep olmuştur. Rusya'nın önce Güney Osetya ve Abhazya müdahalesi sonra da Kırım müdahalesi renkli devrimlerle Batının Ukrayna ve Gürcistan'ın başına getirdiği felaketler olmuştur. Bükreş Zirvesi'nden sonra aynı yılın Ağustos ayında yaşanan Gürcistan Savaşı Batı ile Rusya arasındaki ilişkilerin yeniden soğumasına neden olmuştur. Rusya, NATO'nun Kosova Savaşı'nda Sırbistan'a karşı tutumundan duyduğu rahatsızlığı, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak etkili bir şekilde sergilemiştir. Gürcistan Savaşı sonrasında Dimitri Medvedev'in Güney Osetya'daki savaş olmasaydı NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin engellenemeyeceği yönündeki ifadeleri²¹⁵ Rusya'nın, NATO ilerlemesini engellemek için bu saldırıyı gerçekleştirdiğini akıllara getirmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra NATO-Rusya ilişkisinde görülen iyileşmeler, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi sebebiyle tekrar soğuk rüzgârların hissedilmesine sebep olmuştur. Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, Afganistan'da mayın taraması, uyuşturucu trafiğinin engellenmesi ve ISAF görev gücü için gayri askeri malzemelerin bölgeye ulaştırılması çerçevesinde ortak çalışmalar

²¹⁴ İsmayilov, a.g.m.

²¹⁵ Denis Dyomkin, "Russia Says Georgia War Stopped NATO Expansion", **Reuters**, <http://in.reuters.com/article/2011/11/21/idINIndia-60645720111121> (04.09.2014)

yürütülmüşse de, NATO'nun füze kalkanı projesi ve doğuya doğru genişlemesi²¹⁶ bu ortak çalışmalara gölge düşürmüştür. Kosova Savaşı, Gürcistan Savaşı ve son olarak da Kremlin'in Ukrayna'nın AB ile entegrasyonunu engelleme girişimiyle başlayan Kırım krizi, belki de ilişkileri adım adım yarım yüzyıl geriye götürecektir.

3.3.2. NATO'nun Krizdeki Rolü ve Tutumu

Moskova'nın, Ukrayna'nın AB'ye entegre edilmesini engelleme girişimiyle başlattığı ve Kırım'daki Rus etnik nüfusunun korunmasını da içeren girişimleriyle Rusya, hem Ukrayna'nın hem de uluslararası toplumun Kırım özelinde yeni bir krizle karşılaşmasına sebep olmuştur. Krizin büyümesi neticesinde Kırım, Kiev yönetiminden ayrılarak yayınladığı bildiri ile bağımsızlığını resmen ilan ederek Rusya'ya bağlanmak için bir adım atarken daha önce BM'nin, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması için hazırlamış olduğu bildiriye atıfta bulunarak kendi için de aynı koşulların sağlanmasını talep etmiştir. Fakat uluslararası örgütler ve kamuoyu nezdinde bu ayrılığın meşru olarak tanınması mümkün olmamıştır.

NATO referandum öncesinde hem Rusya ile hem de Ukrayna ile çeşitli toplantılar gerçekleştirerek bu krizin savaşa dönüşmesini engellemek adına girişimlerde bulunmuştur. NATO Rusya'ya çağrı yaparak Ukrayna'daki askerlerini üslerine çekmesini ve Ukrayna'nın içişlerine müdahale etmemesini istemiştir. Ayrıca NATO açık bir biçimde Rusya'ya karşı Ukrayna'nın yanında durma kararı almıştır.²¹⁷ NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, kriz sırasında ortaya koyduğu tabloda, krizin aşılammaması durumunda NATO'nun inisiyatif kullanarak, Rusya ile denizlerde yapılacak olan ortak işbirliklerinde duraksamalar, yakın gelecekteki askeri toplantıların ertelenmesi gibi²¹⁸ yaptırımların olacağını sinyallerini vermiştir. NATO'nun teklifi üzerine büyükelçiler nezdinde toplanan NATO-Rusya Konseyi'nin ardından düzenlenen basın toplantısında Rasmussen, Ukrayna'daki durumun Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik ve istikrarı üzerinde ciddi etkileri olduğunu ve Rusya'nın Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğü ile kendisinin

²¹⁶ İsmayilov, a.g.e.

²¹⁷ "NATO'dan Ukrayna açıklaması", **Cumhuriyet**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/46565/NATO_dan_Ukrayna_aciklamasi.html (02.03.2014)

²¹⁸ Özge Filiz, "Ukrayna Krizinde NATO'nun Rolü", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 1(2), s. 32.

uluslararası yükümlülükleri ihlal etmeyi sürdürdüğünü söylemiştir. NATO'nun bu çerçevede acil adımlar atma kararı aldığını vurgulayan Rasmussen, bu adımları Suriye'deki kimyasal silahları nötralize edecek Amerikan bandıralı "Cape Ray" adlı gemiye eskort etme amaçlı olan ilk NATO-Rusya ortak misyonunun planlanmasının askıya alınması, memur düzeyindeki sivil ya da askeri toplantıların iptal edilmesi ve NATO-Rusya işbirliğinin tümüyle gözden geçirilmesi olarak sıralamıştır.²¹⁹ Aynı toplantıda Ukrayna ile ilişkilere de yoğunluk verme kararı alınmıştır. Rasmussen, Ukrayna ile hem sivil hem de askeri düzeydeki işbirliğini hızlandıracaklarını ve Ukrayna'nın askeri kapasitesini, daha fazla ortak eğitim ve tatbikatlarla artırmak için çabalayacaklarını da belirtmiştir. NATO'nun Rusya ile işbirliğinin tamamının gözden geçirme kararı aldığı NATO-Rusya Konseyi toplantısı sonrasında, Rasmussen'in ardından konuşan NATO Büyükelçisi Grushko'nun ifadelerinde ise NATO'nun, Rusya'ya karşı hala çifte standart politikası uygulandığı yer almıştır.²²⁰ NATO 2008 Gürcistan krizinde de aynı tutumu sergilemiş, ilişkileri askıya almıştır. Fakat üç ay sonra, askıya alınan ilişkiler tekrar eskiye dönmüştür. Çok kısa bir süre içerisinde yaptırım kararlarının uygulanamadığını gören Rusya, Kırım konusundaki politikalarında bir değişikliğe gitmeye gerek duymamış ve hız kesmeden aynı politikayı izlemeye devam etmiştir.

Referandumun yapılması ve Rusya'ya katılma kararının Rus parlamentosu tarafından onaylanması, NATO'nun düzenlediği toplantıların ve alınan yaptırım kararlarının Rusya için caydırıcı bir etken olmadığını göstermiştir. Çünkü Rusya, NATO'nun doğuya doğru genişleme politikasının, yapılan işbirliğine uygun bir adım olmadığını düşünmekteydi yani ilişkilerin bozulmasının sebebi, Rusya'nın Kırım konusunda attığı adım değil, NATO'nun yayılma politikası içinde attığı adımlardı.

Referandum sonrasında Rusya'nın NATO Büyükelçisi Aleksandr Gruşkonun Kırım'da halkın referandumda bir tercih yaptığını ve bu tercihe hiçbir gücün etki edemeyeceğini belirtmesi, NATO'nun krizden sonra nasıl bir politika izleyeceği konusunu

²¹⁹ "NATO'da Rusya için şok karar!", **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/nato-da-rusya-icin-sok-karar-dunya/detay/1846990/default.htm> (05.03.2014)

²²⁰ "NATO'da Rusya için şok karar!", **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/nato-da-rusya-icin-sok-karar-dunya/detay/1846990/default.htm> (05.03.2014)

gündeme taşımıştır.²²¹ Fakat NATO'nun politikası net bir şekilde Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olmuş ve Rusya'nın yönlendirmesiyle yapıldığı için referandumun uluslararası hukuka aykırı olmasından ötürü geçersiz olduğu savunulmuştur.²²²

Mart ayında yapılan NATO-Rusya Konsey toplantısının ardından 1-2 Nisan 2014 tarihlerinde NATO üyesi devletler dışişleri bakanları nezdinde Brüksel'de toplanarak referandum sonuçlarını ve uygulanacak yaptırımları görüşmek amacıyla bir araya gelmişlerdir. Toplantıda üye devletler, Rusya ile askeri ve sivil alanlarda sürdürülen işbirliğinin sonlandırılması ve Ukrayna'nın savunma gücünün artırılması konusunda mutabakata varmışlardır.²²³ Toplantıda, Rusya ile olan ilişkilerin sonlandırılması ve Ukrayna'ya verilen desteğin her alanda artırılmasının yanı sıra Rusya ile örgüt arasındaki ilişkilerin zedelenmesinin temel sebebi olan genişleme politikası üzerinde de durulmuş ve konuyla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, NATO'nun Avrupa'da istikrar ve güvenliğin sağlanmasında önemli aşamalar kaydettiğini belirtmiş ve genişleme stratejisinin ittifakın en önemli gündemlerinden birisi olmaya devam ettiğini vurgulamıştır.²²⁴ Bu karar da göstermektedir ki; NATO kararları nasıl Rusya üzerinde caydırıcı bir etki oluşturamadıysa Rusya'nın NATO'nun genişleme politikasına verdiği tepkiler sonucu oluşan bölgesel krizlerin de NATO yayılması üzerinde bir etkisi olamamıştır. NATO, aday ülkenin bu isteğini ifade etmesi durumunda üyeliğe kabulünün demokratik ve meşru bir durum olduğunu vurgulamıştır. Toplantıdan Rusya ile ilişkiler lehine tek sonuç, Rasmussen'in taraflar arasında siyasi diyalogun sürdürülmesi gerektiği ve özellikle de Afganistan'daki işbirliğinin sürdürülmesinin elzem olduğunu açıklaması olmuştur. Fakat Rusya'nın tavrında hiçbir değişikliğin olmaması üyelerin tekrar bir araya geldiği Haziran ayında yapılan toplantı da bu olumlu görüşün de kaybolmasına sebep olmuştur. Rusya'nın sebep olduğu tehdidin devam etmesi nisan ayında alınan kararların devam ettirilmesi ve genişletilmesi kararının alınmasına sebep olmuştur. Putin yönetiminin Ukrayna'daki politikasında herhangi bir değişikliğe gitmemesi sonucunda Rusya ile olan ilişkiler tekrar gözden geçirilerek, alınan kararların Eylül ayında İngiltere'de yapılacak olan Galler

²²¹ "Crimea Votes to Join Russia as EU Holds Emergency Summit on Ukraine Crisis," **The Voice of Russia**, http://voiceofrussia.com/2014_03_06/Crimea-votes-to-join-Russia-as-EU-holds-emergency-summit-on-Ukraine-crisis-LIVE-UPDATES-5774/ (21.08.2014)

²²² "NATO's Secretary General on the reported elections in Crimea, Ukraine", http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113094.htm, (17.09.2014)

²²³ İsmayilov, a.g.e.

²²⁴ İsmayilov, a.g.e.

Zirvesi'nde liderlere sunulması kararlaştırılmıştır. Konu başlıkları diğer iki toplantıyla aynı olmuş, Rusya'ya uygulanacak yaptırımlar kadar Ukrayna'ya verilecek destekte konuşulmuştur. Ukrayna ile ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmış ve NATO tatbikatlarına daha sık katılması gerekliliği vurgulanmıştır. Üzerinde durulan bir diğer konu ise NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin önemi olmuştur. Bu bağlamda NATO Genel Sekreter Yardımcısı Aleksandr Vershbow'un Avrupa'nın güvenliği için özellikle Rusya ile sınırları bulunan Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini Moskova'nın baskıcı planlarından koruyacaklarını beyan etmesi²²⁵, bu genişleme politikasıyla birlikte NATO'nun Avrupa'nın bütünüyle Rusya karşısındaki koruyuculuğunu üstlendiğini göstermektedir.

NATO'nun Kırım krizi sonrasında Rusya'ya olan bakışı bir bütün olarak olumsuz olmasına rağmen birliğe üye bazı devletlerin Rusya ile ikili ilişkilerinden sebep daha temkinli davranmaya çalıştığını görüyoruz. Rusya ekonomik ilişkileri kuvvetli bir ülke olmasından dolayı üye devletler ile ayrı ayrı sağlam ilişkilere sahiptir. Bu ülkeler de Rusya'ya doğrudan ülkeleri adına tepki vererek Rusya'yı karşılarına almak yerine NATO başlığı altında kalmayı tercih etmişlerdir. Enerji alanında güçlü olan Rusya'nın tepkisini almak istemeyen ülkeler hem bu krizin kendilerine yansımalarını engellemek hem de Rusya'yı kontrol altında tutmak istemişlerdir. Rusya'yı kontrol altında tutma isteği daha baskın olmasına rağmen Avrupa'nın Rusya'ya özellikle enerji bağlamındaki bağımlılığı ülkelerin bireysel olarak seslerini kısımlarına sebep olmuştur. Hem bu bağımlılık hem de soğuk savaş sonrasında gelişen işbirliği tepkileri daha alt düzeyde tutmuştur.

NATO'nun 4-5 Eylül'de Galler'in Newport kentinde yapılan son zirvesinin ağırlıklı gündemini Ukrayna ve dolayısıyla Kırım krizi konusunda Rusya'ya uygulanacak yaptırımlar oluşturmuştur. NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in, Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra Ukrayna krizini Avrupa'nın güvenlik durumunda yaşanan radikal bir değişim olarak değerlendirdiğini açıkladığı Galler Zirvesi'nde şu adımların atılması kararlaştırılmıştır:

Doğu Avrupa'da bulunan NATO üyesi ülkelerde konuşlandırılmak üzere 4000 kişilik bir acil müdahale birliği kurulmasına karar verilmiştir. NATO, Ukrayna ile üç

²²⁵ İsmayilov, a.g.e.

yıldan beri sürmekte olan askeri tatbikatını bu yıl 16-26 Eylül tarihleri arasında Batı Ukrayna’da gerçekleştirme kararı almıştır.²²⁶

NATO, Ukrayna ordusuna ateşli silahlar haricinde askeri teçhizat yardımı yapılacağını açıklamıştır. Bu kapsamda yaralı askerlerin rehabilitasyonu, siber saldırılara karşı savunma şekilleri planlanırken aynı zamanda lojistik ve iletişim araç ve gereçleri temin edilecektir.²²⁷ Diğer taraftan NATO Gürcistan’ın, kısa sürede bünyesine dahil olabilmesi için Gürcistan’a yaptığı yardımları arttıracığını açıklamıştır.

Buna karşılık Rusya da askeri doktrinini, artan güvenlik tehditleri nedeniyle tekrar gözden geçireceğini açıklamıştır. Rusya kendisine uygulanan ekonomik yaptırımlara AB üyesi ülkelerden meyve, sebze, balık ve et ürünlerinin ithal edilmesini bir yıllığına yasaklayarak cevap vermiştir. Ayrıca, kriz süresince Ukrayna ve Baltık ülkeleri sınırındaki askeri varlığını arttırmıştır. Bunun dışında Rusya, ekonomisi için büyük öneme sahip gaz ihracatında Avrupa’ya olan bağımlılığını azaltmak adına Çin ile 400 milyar dolarlık bir gaz ihracatı anlaşması imzaladı. Rusya, 1 Eylül 2014 günü temeli atılan yeni boru hattıyla 2019 yılından itibaren Çin’e gaz ihraç etmeye başlayacaktır.²²⁸

Tabloya bakıldığında, Rusya ve NATO’nun karşılıklı olarak birbirlerini, Soğuk Savaş’ı tekrar tırmandırmakla suçladıkları görülmektedir. Aslında bu iki büyük aktörün bir taraftan Avrasya coğrafyası üzerindeki hareket alanlarını genişletme politikası uygulamaları diğer taraftan da bu coğrafyada çakışan ortak çıkarları, aralarında soğuk savaş rüzgârlarının yeniden esmesine sebep olmuştur.

²²⁶ Enes Bayraklı, “NATO’nun Galler Zirvesi: Yeni Bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İşbirliği mi?”, **SETA Perspektif**, Eylül 2014, 70, s. 4.

²²⁷ “NATO leaders pledge support to Ukraine at Wales Summit”, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112459.htm, (15.09.2014)

²²⁸ Bayraklı, a.g.e., s.4

3.4. BM'nin Kırım Krizine Yaklaşımı

3.4.1. BM'nin Kuruluş Amacı

Birleşmiş Milletler örgütü, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası toplumsal, ekonomik ve kültürel işbirliğini sağlamak amacıyla kurulan evrensel bir örgüttür. Birleşmiş Milletler kendini “adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş” olarak tanımlamaktadır.²²⁹ Örgüt kuruluş yıllarında Milletler Cemiyeti'nin hukuksal ve siyasi bakımından bir devamı olmakla birlikte kuruluşunu takip eden yıllarda daha kapsamlı ve işlevli hale gelmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında aynı amaçla kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, II. Dünya Savaşı'nın çok geçmeden patlak vermesiyle işlevini yitirdiği için BM'nin hukuki ve siyasi açıdan daha kapsamlı, işlevli ve bağlayıcı hükümlere sahip olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde, kuvvet kullanılmasını ilk olarak evrensel düzeyde yasaklayan anlaşma olması açısından BM Anlaşması büyük önem taşımaktadır.

3.4.1.1. 1244 sayılı Kosova Kararı ve Kırım'ın Bağımsızlık Bildirisi ile İlişkisi

Ukrayna yönetiminin AB anlaşmasını imzalamaktan vazgeçmesiyle başlayan sürecin Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmasıyla son bulması, içinde BM'nin de bulunduğu uluslararası aktörlerin bu sürece tepki vermesini beraberinde getirmiştir. Kırım referandum sürecine giderek bağımsızlığını ilan edip, Rusya'ya katılma kararı almasını belli hukuki ve siyasi gerekçelere oturtmuştur. Ukrayna'da siyasi karışıklık çerçevesinde gelişen olaylar sebebiyle yaşanan sürecin anayasal olmadığını ve dolayısıyla Kiev'de anayasal bir güç boşluğu olduğunu belirten Kırım, referandum sonucunda çıkan kararın Ukrayna anayasasına aykırı olmadığını ve bir ihlalin bulunmadığını öne sürmektedir. Kırım aynı zamanda bağımsızlık bildirisinde BM Anlaşması'na göndermede bulunarak, BM'nin Kosova kararını kendi kararına bir emsal olarak göstermiştir. Kosova'nın bağımsızlığı ve Kırım'ın Rusya'ya katılma kararı aslında birbiriyle ilişkilendirilmeyecek nitelikte iki olaydır. Kosova'nın bağımsızlığında uluslararası kesimin büyük rolü olmuştur. Taraflar arasındaki müzakerelerdeki rolü, NATO'nun askeri müdahalesi, BM Güvenlik

²²⁹ “Birleşmiş Milletler”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler, (18.09.2014)

Konseyi'nin 1244 sayılı kararı, BM'nin Kosova idaresi ve sonrasında verilen destek Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinde önemli etkenlerdir.²³⁰ Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi uluslararası aktörler tarafından emsal teşkil edemeyecek bir durum olarak gösterilmiştir. Örneğin, ABD'nin tutumu Kosova'nın self-determinasyonunun özel olduğu ve emsal oluşturamayacağı tezine odaklanmaktadır. Kosova'nın bağımsızlık bildirisinde de emsal teşkil etmediğinin ve özel bir durum olduğunun altı çizilmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Kosova'nın self-determinasyon sürecini alışık olmayan etkenlerin bileşimi olarak yorumlamıştır. Bu faktörlerin bir araya geldiği başka bir örneğin olmadığını öne süren Rice, böylelikle Kosova'nın emsal teşkil edemeyeceğini savunmuştur.²³¹ Özel bir durum olduğu savunulan ve emsal teşkil edemeyeceği söylenen Kosova'nın bağımsızlığı, uluslararası ortamın yeniden ve derinden çalkalanmasına sebep olan Kırım krizinin dayanağı olmuştur.

Kırım meselesine BM'nin bakış açısını ele almadan önce 1244 sayılı Kosova kararına değinmek gerekebilir. Kosova'nın bağımsızlığına ne karşı çıkan ne de savunan 1244 sayılı karar spesifik olarak Kosova'nın durumunu ele almaktadır. Söz konusu kararla, Kosova'da bozulan kamu düzeninin yeniden tesisi yoluyla istikrarı sağlamaya yönelik geçici ve istisnai nitelikte bir hukuki rejim öngörülerek, bu geçici dönemde Kosova uluslararası ülkesel yönetim alanına yerleştirilmiştir.²³² Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı kararıyla, Kosova'nın yönetiminin uluslararasılaştırıldığı bir geçici dönem öngörülmüştür. İşte Anayasal Çerçeve de bu geçici dönem süresince, uluslararası hukuktan ziyade normalde iç hukuk konusu olacak meseleleri düzenleme amacıyla olup, 1244 (1999) sayılı karara göre oluşturulan spesifik hukuk düzeninin, yani Kosova'nın yönetimi için kabul edilen hukuk kuralları bütününün bir parçasıdır.²³³ Divan, Güvenlik Konseyi'nin 1244 (1999) sayılı kararının ve Anayasal Çerçevenin, bağımsızlık bildirisinin kabul edildiği 17 Şubat 2008 tarihinde halen yürürlükte ve uygulanabilir olduğunu belirtmektedir.²³⁴ Ayrıca, Güvenlik Konseyi Kosova'nın bağımsızlık bildirisinin kabulü

²³⁰ Ceren Gürseler, "Kırım'ın Self-Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?", **Karadeniz Araştırmaları**, Güz 2014, 43, s.106.

²³¹ Gürseler, a.g.e., s.106.

²³² Uğur Samancı, "Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü", <http://webb.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/dergimiz11-2/4-samanci.pdf> s.171. (02.08.2014)

²³³ Samancı, a.g.e., s.172

²³⁴ Samancı, a.g.e., s.172

öncesinde veya sonrasında 1244 (1999) sayılı kararını değiştiren herhangi bir karar almamıştır.²³⁵

Vladimir Putin'in, BM Uluslararası Mahkemesi'nin Kosova kararında, Güvenlik Konseyi uygulamasının bağımsızlığın tek yönlü olarak ilan edilmesinin yasak olduğunu öngörmediğini ve genel uluslararası hukukun bağımsızlık ilanı için uygulanabilir herhangi bir yasak içermediğini açıklamasıyla Kırım'ın bağımsızlığına emsal gösterilen kararın öncelinde divan tarafından belirlenen üç farklı özelliğin incelenmesi olaylar arasındaki farkın daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Divana göre 1244 (1999) sayılı kararla, tüm sivil ve siyasi yetkiyi haiz ve Kosova'nın yönetiminin tek sorumlusu olarak uluslararası bir sivil ve güvenlik birimi kurulmuştur. BM Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi tarafından kabul edilen 1999\1 sayılı Tüzüğe göre, Kosova'da yargının idaresi de dâhil, tüm yasama ve yürütme UNMIK'e verilmiştir.²³⁶ Divan ikinci olarak, 1244 (1999) sayılı kararla getirilen çözümün yani, geçici uluslararası ülkesel yönetim uygulamasının, Kosova istikrarına ve krizle kuşatılmış bir bölgede temel kamu düzeninin yeniden kurulmasına olanak sağlamak üzere insancıl amaçlar için tasarlandığını ifade etmiştir.²³⁷ Divan son olarak, 1244 (1999) sayılı kararın açıkça geçici bir rejim kurduğunu belirterek, bunun Kosova'da sürekli bir kurumsal çerçeve oluşturulduğu şeklinde anlayamayacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla Divan, 1244 (1999) sayılı Kararın amacının ve hedefinin, kural olarak Sırp hukuk düzeninin yerine geçen ve Kosova'nın istikrarını amaçlayan geçici, istisnai bir hukuki rejim kurmak olduğunu tespit etmiştir.²³⁸ BM'nin Kosova kararı hem Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne vurgu yaparken hem de Kosova'nın özerkliğine ve kendi kendini yönetmesine vurgu yapmıştır.

Kırım ve Kosova örneklerinin birtakım benzerlikleri ve farklılıkları mevcuttur. Kosova tek taraflı bağımsızlık bildirgesiyle, Kırım'da referandum süreci ile bağımsızlığa giden yolu açmıştır. Bağımsızlık öncesinde hem Kırım hem de Kosova özerklik statüsündeydi. Fakat her iki örnekte de özerklik sorunları çözmemiş, talepleri dindirememiş ve bağımsızlığın ilan edilmesine engel olamamıştır.²³⁹ Kosova'ya

²³⁵ Samancı, a.g.e., s.172

²³⁶ Samancı, a.g.e., s.173.

²³⁷ Samancı, a.g.e., s.174.

²³⁸ Samancı, a.g.e., s.174

²³⁹ Gürseler, a.g.e., s.108.

uluslararası aktörlerin desteği bağımsızlıkta belirleyici olurken, Kırım’da da Rusya’nın desteği ve direkt olarak askeri müdahalesi belirleyici rol oynamıştır. Benzer askeri müdahale Kosova’da da yaşanmış ve Güvenlik Konseyi’nde veto yetkisine sahip beş üye ülkeden birisi olan Rusya’nın izni olmadan Kosova’ya askeri müdahalede bulunulmuştur. Kırım’ın bağımsızlık bildirisinde emsal teşkil eden Kosova örneğini kullanmasının temelinde yatan durumlardan birisi de budur.

Kırım’ın bağımsızlık bildirisine dayanak olarak, ‘halkların kendi kaderini tayin etme hakkını öngören Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, diğer bir dizi uluslararası anlaşma ve 22 Temmuz 2010 tarihli BM Uluslararası Mahkemesi’nin, Kosova’ya ilişkin olarak bir devletin tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesinin uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmediğine²⁴⁰ dair kararı gösterilmiştir.

Kırım’ın bağımsızlık bildirisinde BM’nin Kosova kararına atıfta bulunması, Kiev’in tepkisini çekmiş ve Ukrayna Dışişleri Bakanlığınca yapılan açıklama da Kosova konusunu da atıfta bulunularak Rusya’nın bağımsızlığını ilan eden Kosova’yı hala tanımadığına²⁴¹ dikkat çekilmiştir. Ukrayna’ya göre Bağımsızlığını tanımadığı bir devletin bağımsızlık kararının emsal gösterilmesini onaylayan Rusya’nın bu tavrı çelişkili bir durum ortaya koymaktadır. Bağımsızlık bildirgesinin yok hükmünde olduğunu ifade eden metinde, “Kırım Parlamentosu’nun aldığı karar Anayasa’ya ve yasalara, hukuka aykırıdır. Bu sözde doküman Ukrayna’nın ulusal yasalarını ve uluslararası normları ve BM Güvenlik Konseyi’nin 20 Temmuz 1993 tarihli kararını çiğnemektedir”²⁴² denilmiştir. Rus Dışişleri Bakanlığı ise kararın yasal olduğu ve sonuçlara saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

3.4.2. BM’nin Krizdeki Rolü ve Tutumu

Ukrayna’daki halk ayaklanmasının büyümesi üzerine Ukrayna BM’den yardım talebinde bulunmuş ve bu talebin üzerine BM Güvenlik Konseyi konuyu görüşmek için

²⁴⁰ “Banki-Moon urges dialogue in wake of world court advisory opinion on Kosovo”, http://www.un.org/sg/spokesperson/highlights/index.asp?HighD=7/22/2010&d_month=7&d_year=2010 (10.09.2014)

²⁴¹ “Ukrayna Dışişleri Bakanlığı Tablosu”, <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/19328-zajava-ministerstva-zakordonnih-sprav-ukrajini>, (12.09.2014)

²⁴² “Ukrayna Dışişleri Bakanlığı: Bağımsızlık Deklarasyonu Yok Hükmündedir”, <http://ukrturk.net/ukrayna-disisleri-bakanligi-bagimsizlik-deklarasyonu-anayasaya-aykiridir/>, (02.09.2014)

Kırım'da ki referandum öncesinde çok sayıda toplantı yapmıştır. Toplantılarda Kırım'da yapılacak olan referandum ön plana çıkmıştır. Toplantılarda üye ülkelerin tavrı Ukrayna'nın egemenliğinden ve toprak bütünlüğünden yana olurken, Rusya bu tavır karşısında haklılığını ifade etmeye çalışmıştır. Rusya'nın BM Temsilcisi Vitaly Power açıklamalarında yaşanan durumun Kırım'ın kendi isteği olduğunu ve Rusya'nın bu duruma saygı gösterdiğini ifade etmiştir. Yapılan toplantılardan bir sonuç alınamazken referandumdan bir gün önce düzenlenen Konsey toplantısında, Kırım'da yapılacak referandumun yasadışı kabul edilmesi ve Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi konularını kapsayan ve ABD'nin sunduğu Ukrayna karar tasarısı oylanmış fakat tasarı Rusya'nın kararı veto etmesi nedeniyle kabul edilmemiştir.²⁴³ Kabul edilmeyen tasarıda esas olarak vurgulanan, tehdit ve güç kullanma ile elde edilen toprakların hiçbir şekilde yasal olarak tanınmayacağı şeklindeki karardır. Taraflara tek yanlı hareketler ve gerginliği artırıcı söylemlerden kaçınarak diyalog ve uluslararası arabulucularla işbirliği içinde olma çağrısı yapan tasarıda, Ukrayna'nın Kırım'ın statüsüne yönelik düzenlenecek bir referandum için onay vermediği vurgulanarak, referandumun geçerliliği bulunmadığı ve Kırım'ın statüsünde yapılacak herhangi bir değişikliğe temel oluşturamayacağı ifade edilmiştir. Tasarıda ayrıca tüm ülkelere ve uluslararası kuruluşlara da bu referandum temelinde Kırım'ın statüsünde gerçekleştirilecek hiçbir değişikliği tanımama ve tanıma anlamına gelebilecek her türlü adımdan sakınma çağrısı da yapılmıştır.²⁴⁴ 15 üye ülkenin katıldığı oylamada, Çin çekimser kalırken, 13 ülke “evet” oyu vermiştir.²⁴⁵

Toplantıya katılan üye ülkelerin temsilcileri kararın Rusya tarafından veto edilmesinden sonra da uluslararası aktörlerin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olduklarını ve uluslararası toplumun bu düşünce etrafında birleştiğini savunmuşlardır. Tasarının veto edilmesinden sonra üyeler Rusya'ya tepkilerini dile getirerek Rusya'nın bu politikası sebebiyle uluslararası toplumdan izole olarak yalnızlaşacağını ifade etmişlerdir. Sadece Çin'in çekimser kalması bu karar tasarısı karşısında Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde gerçekten yalnız kaldığını göstermektedir. Fakat elinde bulundurduğu mutlak

²⁴³ “Ukraine: Ban ‘deeply concerned’ Crimea vote will worsen complex, tense situation”, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47366#.VVHZ6Pntmko>, (07.09.2014)

²⁴⁴ “BM'deki Kırım Tasarisına Rusya Vetosu”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25504483/>, (03.09.2014)

²⁴⁵ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47366#.VVHZ6Pntmko> (07.09.2014)

veto yetkisi sayesinde kendisini sıkıntıya sokacak bir kararın alınmasını bu yalnızlığa rağmen önleyebilmiştir.

16 Mart tarihinde referandumun yapılması ve Rusya'ya katılma yönünde bir kararın çıkması ve bu kararın Rus Parlamentosu'nun alt kanadı Duma'dan geçmesi uluslararası toplumu yeniden harekete geçirmiştir. Rusya'nın artık tamamen netleşen politikası ve kararın onaylanması uluslararası kamuoyunun tepkilerinin artmasına sebep olmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nde Kırım krizinin yeniden görüşüldüğü toplantıda Amerika ve Rusya temsilcileri arasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Samantha Power'a göre, Rusya tarihin en büyük hırsızlığına imzasını atmıştır. Power'a göre; "Bir hırsız bir mülkü çalabilir fakat bu, oranın mülkiyet hakkını hırsıza vermez."²⁴⁶ Amerikan temsilcisi sert söylemlerine devam ederek Rusya'nın tutumunun devam etmesi halinde yaptırımların arttırılacağına da değinmiştir. Rusya ise bu söylemler karşısında kararın kesinlikle uluslararası hukuka uygun olduğunu ve saygı duyulması gerektiğini ifade etmiştir.

BM, Kırım'ın Rusya'ya katılması kararının Rusya tarafından onaylanmasından sonra Genel Kurulu toplayarak Kırım'ın statüsüyle ilgili net bir karar çıkarmıştır. Ukrayna, Kosta Rika, Botsvana, Katar, Kanada ve Polonya tarafından hazırlanan tasarı Rusya ile birleşme konulu referandumun geçersiz olduğunu savunmaktadır. BM Genel Kurulunun toplandığı kurul toplantısında, Rusya'nın Kırım'ı ilhakının yasadışı olduğunu kabul eden karar oyçokluğu ile kabul edilmiştir.²⁴⁷ Oylama sonucunda ABD ve ekonomik açıdan ona bağlı devletler, NATO partnerleri, AB üyeleri ve AB aday ülkeleri dahilinde toplam olarak 100 devlet 'evet' oyu kullanmıştır. Sırbistan, İsrail, BAE dahil olmak üzere 24 ülke oylamaya katılmamıştır. BRICS ülkeleri (Brezilya, Hindistan, Çin, Güney Afrika), birçok Latin Amerika, Güney Doğu Asya, Afrika ülkesi ise çekimser oy kullanmıştır. Toplamda tasarıya 100 evet, 11 karşı, 58 çekimser oy çıkmıştır.²⁴⁸ Kararın aleyhine verilen oyları Rusya Federasyonu, Belarus, Bolivya, Ermenistan, Kuzey Kore, Küba, Nikaragua, Sudan, Suriye, Venezuela ve Zimbabve kullanmıştır. Ayrıca, söz konusu Karar, 16 Mart 2014 günü Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde ve Sivastopol şehrinde düzenlenen referandumun yasal

²⁴⁶ Erol, a.g.m., s.3

²⁴⁷ "Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid" ,<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.VVHZ1fntmko> (08.09.2014)

²⁴⁸ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.VVHZ1fntmko> (08.09.2014)

olmadığını ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin veya Sivastopol şehrinin statüsünün her hangi bir değişikliğine yol açmadığını açıkça belirtmektedir. Bu bağlamda, Dünya'nın tüm ülkelerin Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ve Sivastopol şehrinin statüsünün değişmesini kabul etmemeleri, bunun kabulü olarak algılanabilecek her hangi bir harekette bulunmaması istenmektedir. Karar'ın ikinci maddesi, Ukrayna'nın milli egemenliği, siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü kısmen veya tamamen bozmasına yönelik hareketlerden tüm devletlerin kaçınması gerektiğini, Ukrayna hudutlarını değiştirmeyi amaçlayan her hangi bir tehdit, şiddet veya başka yasadışı yöntemlerin uygun olmadığını vurgulamıştır.²⁴⁹

Daha önce bağlayıcı hükme sahip olan Güvenlik Konseyi'ne sunulan aynı tasarı Rusya'dan veto gördüğü için Genel Kurula gelmiş ve oylama da beklenenden fazla evet oyunun çıkmasıyla kabul edilmiştir. Fakat Genel Kurul kararları bağlayıcı nitelikte olmadığından alınan kararların Rusya üzerinde bir yaptırım gücü yoktur. Çoğunlukla kabul edilen bir karar olması sebebiyle Rusya üzerinde caydırıcı yönde bir etkide bulunarak Rusya'nın geri adım atması düşünülmüş fakat Kurul kararının böyle bir etkisi olmamıştır. Genel Kurul'da alınan bu kararın caydırıcı bir etkisinin olmamasına karşın uluslararası toplumun Ukrayna'nın yanında olduğunu ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden taraf olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Kırım Rusya'ya katılma sürecine geçmiş olsa da geride kalan Ukrayna toprakları hala bir tehdit altındadır. Bu sebepten ötürü BM'nin kararı bağlayıcı olmasa da devam eden süreçte Ukrayna'nın yanında olduğuna dair tavır göstermesi açısından büyük öneme sahiptir.

3.5. Rusya'nın İhlal Ettiği Uluslararası Antlaşmalar

Rusya, Kırım'ı ilhak ederken hem uluslararası nitelik taşıyan hem de Ukrayna ile ikili ilişkilerini belirleyen bir dizi anlaşmayı ihlal etmiştir. Kırım'ın bu ihlali uluslararası aktörlerin, Rusya'nın Kırım konusundaki ciddi adımlarını ilhak olarak değerlendirmelerine sebep olmuştur. Özellikle Rusya'ya karşı uluslararası örgüt şemsiyesi altında verilen tepkilerin temelinde Rusya'nın uluslararası örgütler temelinde düzenlenmiş kurallara ve bu kuralların bütününe oluşturduğu uluslararası hukuk düzenine aykırı hareket etmesi yatmaktadır.

²⁴⁹ “Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Kararı”, <http://ukrist.net/tr.htm>, (30.06.2015)

Rusya, uluslararası aktörlerin ilhak olarak nitelediği bu askeri müdahaleyi uygulamakla uluslararası hukukun temel ilkelerini çiğnemiş olmaktadır:

- Güç Uygulama ve Güç Kullanarak Tehdit Yasağı ilkesi,
- Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü ilkesi,
- Devletlerin İç İşlerine Müdahale Yasağı ilkesi,
- Devletlerin birbiri ile İşbirliği Yükümlülüğü ilkesi (Rusya, Budapeşte Mutabakatı kapsamında Ukrayna ile görüşmeleri reddetti),
- Eşit Haklar ve Halkların Self-Determinasyon ilkesi (Kırım Tatarlarının ve Ukraynalıların haklarının ihlali),
- Devletlerin Egemen Eşitliği ilkesi,
- Uluslararası Yükümlülüklerin Dürüstçe Yerine Getirilmesi ilkesi,
- Sınırların Dokunulmazlığı ilkesi,
- Devletlerin Toprak Bütünlüğü ilkesi,
- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere Saygı ilkesi (Ukrayna vatandaşları için).²⁵⁰

Gerek uluslararası örgüt şemsiyesi altında verilen tepkilerde gerekse ülkelerin bireysel söylemlerinde en çok dikkat çekici husus, Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün savunulması olmuştur. Rusya bir devlet için en temel hak olan bu birincil hakkı ihlal ederek verilen tepkilerin ve uygulamaya koyulan yaptırım kararlarının doğruluğunu göstermektedir.

Uluslararası Hukuk'un temel ilkelerine ilişkin söz konusu bu veriler:

1. 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması,
2. 1970 yılında Genel Kurul tarafından kabul edilen BM Antlaşması uyarınca Dostluk İlişkileri ve İşbirliğine ilişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi,
3. 1975 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi'nde yer almaktadır.²⁵¹

²⁵⁰ Ferit Ali-Zade, "Uluslararası Hukuk ve Kırım Krizi", https://www.academia.edu/9070408/Uluslararası%C4%B1_Hukuk_ve_K%C4%B1r%C4%B1m_Krizi, s.2, (03.07.2015)

²⁵¹ Кримська криза і згвалтоване міжнародне право, http://blogs.lb.ua/vitaliy_markovych/257770_krimska_kriza_i_zgvaltovane.html, (15.07.2015)

BM, NATO, AB başta olmak üzere tüm uluslararası aktörler Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü garanti altına alan aşağıdaki anlaşmaları ihlal etmesini gerekçe göstererek Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiğini savunmuşlardır. Bu ihlal edilen anlaşmalardan ilki ve bu ilhak sürecince Ukrayna tarafından en çok öne sürülen anlaşma Budapeşte Mutabakatıdır. Bu mutabakatın önemi; yalnızca Ukrayna ve Rusya arasında olmayıp İngiltere ve Amerika'nın da bu mutabakatla Ukrayna'nın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü haklarına saygı duymayı teyit etmeleridir. İngiltere ve Amerika bu mutabakatla Ukrayna için bir nevi garantör devlet konumuna geçmiş olmaktadır. Bu sebepten Ukrayna, ilhak süreci boyunca ve sonrasında bu anlaşmayı gerekçe göstererek tüm uluslararası aktörlere özellikle de bu mutabakata taraf ülkelere çağrıda bulunmuştur. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi açıkça memorandumun ihlali anlamına geldiğinden taraf devletlerden İngiltere'nin eski Moskova Büyükelçisi Tony Brenton, BBC'ye yaptığı açıklamada, "Rusya Kırım'ı işgal eder ve biz de memoranduma bağlı kalırsak bunun sonucu Moskova ile savaşa girmek olur"²⁵² ifadelerini kullanmıştır. Bu açıklama anlaşmanın ihlalinin doğurması gereken sonucu açıkça ifade etmiş fakat ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri bu sonuca engel teşkil etmiştir.

Budapeşte Memorandumu, 5 Aralık 1994 tarihinde; Ukrayna, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık arasında Ukrayna'yı nükleer silahlardan arındırmak amacıyla imzalanmıştır. Bu anlaşma aynı zamanda anlaşmaya taraf olan ülkeler arasında Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü sağlamaya yöneliktir.²⁵³ Mutabakatın Ukrayna ile ilgili maddeleri şu şekildedir:

1. 1994 Budapeşte Mutabakatı (Ukrayna'nın 1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na katılımı ile ilgili güvenlik teminatları Muhtırası):

"Madde 1. Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri, AGİK Nihai Senedi'nin ilkeleri uyarınca Ukrayna'nın bağımsızlık, egemenlik ve mevcut sınırlarına saygı duymak gibi Ukrayna karşısında olan yükümlülüklerini teyit eder.

²⁵² "ABD, Rusya'ya savaş açmak zorunda kalabilir", **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/abd-rusya-ya-savas-acmak-zorunda/dunya/detay/1844878/default.htm> (01.03.2014)

²⁵³ UNTERM, <http://unterm.un.org/DGAACS/unterm.nsf/8fa942046ff7601c85256983007ca4d8/4fe5ea3e98fbff4e852569fa00008aae> (09.07.2015)

Madde 2. Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanarak tehditte bulunmaktan ya da güç kullanmaktan kaçınma yükümlülüklerini; ve nefsi-i müdafaa veya diğer deyişle Birleşmiş Milletler Antlaşması doğrultusunda olan tutarlar dışında onlara ait herhangi silahın hiçbir zaman Ukrayna'ya karşı kullanılmayacağını teyit eder.²⁵⁴

Bu maddelerin de açıkça gösterdiği gibi Ukrayna'nın nükleer silahsızlanmasına karşı toprak bütünlüğü ve egemenlik hakkı teyit ediliyordu. Anlaşmanın bu maddeleri açıkça “anlaşmayı ihlal” ve “Kırım’ı ilhak” gerekçesi olarak uluslararası aktörler tarafından öne sürülmüştür. Fakat Kremlin, özellikle ABD ve AB tarafından Budapeşte Mutabakatını ihlal ettiği yönündeki iddiaları açıkça reddetmekten rahatsız olmamıştır.²⁵⁵

Rusya'nın Kırım'a müdahale ederek ihlal ettiği bir diğer anlaşma, 1997 yılında yapılan ve Karadeniz Filosunun Sivastopol'de konuşlandırılmasıyla ilgili kararı ortaya koyan Karadeniz Filosu Anlaşmasıdır. Karadeniz Filosu sorunu, şu üç temel başlıkla özetlenebilir: Savaş gemilerinin Rusya ve Ukrayna arasında paylaşılması; Kırım limanı Sivastopol içinde ve çevresindeki Rus deniz üssünün hukuki statüsünün açık ve net bir biçimde belirlenmesi; Kırım yarımadasının egemenliği konusunun tanımlanması.²⁵⁶ Bu üç temel sorun yapılan anlaşma ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlaşmaya göre, Karadeniz Filosu taraflar arasında yarı yarıya bölüşülecek ve yeni gemiler Rus tarafında kalacaktı. Sivastopol limanlarının Rusya'ya kiralanması, kira bedelinin de Ukrayna'nın Rusya'ya borcundan düşülmesinde anlaşıldı. Rusya'ya, Sivastopol çevresini 20 yıllığına yıllık 97.75 milyon dolar karşılığında kiralama hakkı verildi. Aynı zamanda Rusya, şehirdeki askerlerini yargılama hakkını da tekrar elde etti. 1997'nin ikinci yarısında yapılan bu anlaşmayla, Ukrayna ve Rusya arasındaki Karadeniz filosunun paylaşılması tamamlanmıştır. Buna göre Ukrayna 43 savaş gemisi, 132 gemi ve motorbot, 12 uçak, 30 helikopter, 227 kara tesisi, diğer ekipman ve askeri gereç almıştır.²⁵⁷ Anlaşmanın Kırım ile

²⁵⁴ Budapest Memorandums on Security Assurances, 1994, <http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>, (06.07.2015)

²⁵⁵ “Russia and the Budapest Momerandum”, <https://euobserver.com/opinion/123375>, (05.07.2015)

²⁵⁶ Erhan Büyükkakıncı, “Bağımsızlık sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri”, https://www.academia.edu/2079991/Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_s%C3%BCrecinde_Ukrayna-Rusya_%C4%B0li_%C5%9Fkileri, (15.08.2015)

²⁵⁷ Akman, a.g.e., s.15.

ilgili en önemli hükmü, Kırım'ın Ukrayna topraklarında olduğu ve Ukrayna'nın egemenliği altında bulunduğunun kabul edilmesi²⁵⁸ olmuştur. Anlaşma açık bir şekilde Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyması gerektiğini ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili madde şu şekildedir:

“Madde 6.1. Askeri birimler, faaliyetlerini Rusya Federasyonu Mevzuatı uyarınca belirli dağıtım alanlarında gösterir, Ukrayna Mevzuatını gözleyerek onun egemenliğine saygı duyar ve Ukrayna'nın iç işlerine müdahale etmez.”²⁵⁹

Rusya Federasyonu Kırım'ın referandum yoluyla Rusya'ya bağlanmasından ve parlamentoda onaylanmasından sonra Karadeniz Filosu Antlaşmasını iptal etmiştir. 28 Nisan 1997'de Rus Karadeniz Filosuna ilişkin Ukrayna ile Rusya arasında imzalanan üç anlaşma ve 21 Nisan 2010 tarihinde imzalanan temdit anlaşması feshedilmiştir. Kararın yasalaşması ile birlikte Rusya, Kiev'e ödeyeceği kira ile doğalgaz indirimini de iptal etmiştir.²⁶⁰

Ukrayna ve Rusya arasında yapılan ve Ukrayna'nın mevcut sınırlarının dokunulmazlığını teyit eden başka bir anlaşma 1997 yılında yapılan Dostluk, İş birliği ve Ortaklık Antlaşması'dır. Karadeniz Filosu sorununun devam etmesi üzerine taraflar 28 Mayıs 1997 tarihinde ortak bir anlaşmaya imza atmışlardır. Bu anlaşmayla, Karadeniz Filosunun taraflar arasında yarı yarıya paylaşılması ve yeni gemilerin Rus tarafında kalması söz konusu olmuştur. Rusya, Sivastopol ve çevresini 20 yıllığına yıllık 97.75milyon dolar karşılığında kiralayacak ve Ukrayna'ya nükleer silahların nakli için 200 milyon dolarlık kredi açacaktı. Ukrayna kendi donanmasının, Rus Karadeniz Filosu ile stratejik tatbikatlarda yer almasını kabul ediyordu ve bu anlaşmayla, Yeltsin Duma'nın Sivastopol için talep ettiği özel hukuki statü istemini reddetmiştir. Bu çerçevede Rusya, Sivastopol kentiyle ve Kırım'ın Ukrayna'nın egemenliği altında olduğunu kabul etmiş

²⁵⁸ Akman, a.g.m., s.15-16

²⁵⁹ Угода між Україною та Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від, (28.05.1997 tarihli Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasındaki Ukrayna'da Rus Karadeniz Filosunun statüsü ve bulunma koşulları Anlaşması), http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_076, (03.07.2015)

²⁶⁰ “Moskova, Karadeniz Filosu Anlaşmalarını feshetti” http://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_04_02/moskova-karadeniz-filosu-anlasmalarini-feshetti/, (03.07.2015)

oluyordu.²⁶¹ Antlaşmanın Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğü hakkına vurgu yapan maddeleri şu şekildedir:

“Madde. 2. Yüksek Akit Taraflar, BM Antlaşması hükümleri ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi yükümlülükleri uyarınca birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı duyar ve aralarındaki mevcut sınırların dokunulmazlığını teyit eder.

Madde. 3. Yüksek Akit Taraflar, ilişkileri karşılıklı saygı çerçevesinde egemen eşitlik, toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı, anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü, güç uygulama ve güç kullanarak tehdit yasağı (ekonomik baskı ve diğer yöntemler de dâhil), halkların özgürce kendi kaderine hükmetme, iç işlerine karışmama, insan hakları ve temel özgürlüklere uyum, devletler arasında iş birliği, uluslararası yükümlülüklerin dürüstçe yerine getirilmesi ilkelerinin yanı sıra evrensel olarak tanınan diğer uluslararası hukuk normlarına dayalı kurar.”²⁶²

Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında yapılan diğer bir antlaşma ise 2003 yılında imzalanan Devlet Sınırı Anlaşması'dır. Anlaşmanın sınırlarla ilgili maddesi şu şekildedir:

“Madde 5. Ortak deniz alanları ile ilgili sorunların çözülmesi, uluslararası hukuk gereğince Akit Taraflar arasında anlaşma ile düzenlenir. Bu vesile ile bu sözleşmede hiçbir durum iki ülkenin iç suları olan Azak Denizi ve Kerç Boğazı'nın statüsü ile ilgili Ukrayna ve Rusya Federasyonu pozisyonlarına halel getirmez.”²⁶³

Ukrayna ve Rusya arasında yapılan bu antlaşmalar Rusya'nın Kırım'a ilhak girişiminde bulunduğunu ve uluslararası hukukun ilgili mekanizmalarını çiğnediğini göstermektedir. Rusya'nın bu duruma ilişkin tutumu ise Kırım'ın referandum yoluyla yani kendi iradesiyle bağımsızlığını kazandığını savunmak olmuştur. Fakat Rusya'nın

²⁶¹ Бюyükакıncı, а.г.м., s.11-12.

²⁶² Договір про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною і Російською Федерацією від, (31.05.1997 tarihli Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Antlaşması), http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (03.07.2015)

²⁶³ Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від, (28.01.2003 tarihli Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında Ukrayna-Rusya Devlet Sınırı Anlaşması), http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_157?test=4/UMfPEGznhhcDY.ZiDK5AIYHI4gQs80msh8Ie6, (03.07.2015)

geliştirdiği bu savunma mekanizması tüm uluslararası aktörlerin kabul ettiği Kırım'ın ilhak edildiği gerçeğini değiştirmemektedir.

3.5.1. Minsk Protokolleri

Hem Kırım'ın ilhakının gerçekleşmesi hem de Ukrayna'nın doğusunda çatışmaların devam etmesi üzerine ilki 5 Eylül 2014 tarihinde gerçekleştirilen Minsk görüşmelerine başlanmıştır. Krize çözüm bulmak amacıyla başlayan görüşmeler 2014 Haziran ayında AGİT, Rusya ve Ukrayna temsilcilerinin katılımıyla Kiev'de başlamıştır. Poroşenko tarafından 20 Haziran'da ilan edilen 15 madde; bölgedeki çatışmaların derhal sonlandırılması ve ayrılıkçıların işgal ettiği bölgelerden kademeli olarak çekilmesi karşılığında, ciddi suçlar işlememiş olan savaşçılara af ve Rusça konuşan bölgelere daha çok hak verilmesi gibi sorunların çözümüne yönelik noktalara parmak basmaktaydı.²⁶⁴ Taraflar arasında temmuz ayında görüşmeler devam etmiş ve Minsk Görüşmeleri 5 Eylül günü imzalanan protokol ile son bulmuştur. Görüşmeye Ukrayna eski Devlet Başkanı Leonid Kuçma, Rusya'nın Kiev Büyükelçisi Mihail Zurabov, AGİT temsilcisi Heidi Tagliavini, Ukrayna'nın doğusunda ayrılıkçılar tarafından tek taraflı ilan edilen Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyeti liderleri Aleksandr Zaharçenko ve Igor Plotnitskiy katılmıştır.²⁶⁵

1 Eylül 2014 tarihinde Minsk'te yapılan istişarelerde, tarafların öne sürdüğü önerilerin tartışılması sonucu; Ukrayna temsilcileri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü ve Rusya Federasyonu temsilcilerinden oluşan Üçlü Temas Grubu aşağıdaki adımların uygulanması gerektiğinde anlaşmıştır:

1. Silah kullanımının karşılıklı olarak derhal kesilmesinin sağlanması,
2. Silah kullanılmaması rejiminin AGİT tarafından gözlemlenmesi ve doğrulanması,

²⁶⁴ Muhammet Koçak, Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna", **Analiz**, Ağustos 2015, 135, s.19, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150810170743_135_doguukrayna_web.pdf

²⁶⁵ "Minsk protokolünün içeriği açıklandı", **Sabah**, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/09/07/minsk-protokolunun-icerigi-aciklandi> (11.07.2015)

3. “Donetsk ve Lugansk bölgelerinde belirli alanlarda yerel öz-yönetimlerin geçici statüsü ile ilgili olarak” Ukrayna Kanunu’nda düzenleme yapılması, iktidarın yerel yönetimlere devri(Özel Statü Kanunu),
4. Ukrayna ve Rusya Federasyonu sınırında güvenli bölge oluşturulması, bununla birlikte Ukrayna-Rusya sınırının AGİT tarafından kalıcı olarak gözlemlenmesi ve doğrulanması,
5. Tüm rehinelerin ve yasadışı biçimde gözaltına alınan kişilerin derhal serbest bırakılması,
6. Donetsk ve Lugansk bölgelerinin belirli alanlarında gerçekleşen olaylarla bağlantılı olarak kovuşturma ve cezalandırma yapılmasının önüne geçecek bir yasanın hayata geçirilmesi,
7. Kapsamlı bir ulusal diyalog yürütülmesi,
8. Donbass’daki insani durumun iyileştirilmesini amaçlayan tedbirlerin alınması,
9. “Donetsk ve Lugansk bölgelerinde belirli alanlarda yerel öz-yönetimlerin geçici statüsü ile ilgili olarak” Ukrayna Kanunu kapsamında erken yerel seçimlerin düzenlenmesinin sağlanması (Özel Statü Kanunu),
10. Yasadışı askeri oluşumların, askeri donanımın, bunun yanında militanların ve paralı askerlerin Ukrayna topraklarından çıkarılması,
11. Donbass’taki ekonominin canlandırılması ve bölgedeki ekonomik aktivitenin onarılması için bir programın kabul edilmesi,
12. İstişare katılımcılarının kişisel güvenliklerinin garanti altına alınması.²⁶⁶

Çatışmaların varılan anlaşmaya rağmen devam etmesi üzerine tekrar Minsk’te toplanan grup bir memorandum yayımlanmıştır. Bu memorandumda protokolde uygulanan ateşkes kararına ek olarak bölgedeki tüm yabancı askerlerin gönderilmesi, tüm ağır silahların bölgeden çekilmesi, savaş uçaklarının bölgedeki uçuşlarının durdurulması gibi konularda mutabık kalınmıştır.²⁶⁷ 2015 yılının Ocak ayında ayrılıkçı güçlerin Donetsk havaalanında hakimiyet kurmak amacıyla başlattığı operasyon ve kazandığı başarı ile Minsk Antlaşması’nın yarattığı kısa süreli ateşkes havası son bulmuştur.²⁶⁸ Rusya

²⁶⁶ Üçlü Temas Grubu Protokolü [TAM METİN] – Minsk, <http://www.novorusya.com /haberler/uclu-temas-grubu-protokolu-tam-metin-minsk-5-eylul-2014/>, (05.09.2014)

²⁶⁷ Koçak, a.g.e., s.20.

²⁶⁸ “Ukraine Forces Admit Loss of Donetsk Airport to Rebels,” **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/21/russia-ukraine-war-fighting-east> (10.07.2015)

bölgedeki çatışmadan Kiev Hükümetini ve Batı'yı sorumlu tutmaktaydı. Rusya Ukrayna merkezi hükümetinin bölgelere merkezden yetki devrini düzenleyen genel bir plan çerçevesinde Luhansk ve Donetsk'in daha geniş özerkliğe kavuşmasını isterken diğer taraftan da Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu tekrarlayarak bu süreçte Kiev hükümetinin isyancı bölgelerdeki güçlerle doğrudan diyaloga girmesi gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca Putin yönetimi geçen yıl Mart ayında ilhak ettiği Kırım'ı Ukrayna'ya geri vermeyi düşünmeyip buna gerekçe olarak da yapılan referandumu göstermekteydi.²⁶⁹

Barış müzakerelerinin devam etmesi sonucunda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroshenko, Fransa Cumhurbaşkanı Francois Hollande ve Almanya Şansölyesi Angela Merkel arasında yapılan 16 saatlik görüşme sonrasında yeni ateşkes anlaşması görüşülmüştür.²⁷⁰ Normandiya Dörtlüsü adıyla anılacak olan Rusya, Fransa, Ukrayna ve Almanya'nın Dışişleri Bakanları ve üst düzey hükümet yetkililerinin görüşmeleri sonucu meydana gelen anlaşma uluslararası basında ve kamuoyunda Minsk II şeklinde yer almış ve İlk Minsk Anlaşması'ndaki noktaları hemen hemen tekrar etmiştir.²⁷¹ Normandiya Dörtlüsü olarak anılan Rusya, Ukrayna, Almanya ve Fransa'nın dışişleri bakanları, Ukrayna'da ateşkesin sağlanmasını öngören Minsk Anlaşması'nın uygulanmasıyla ilgili görüş alışverişinde bulunmak üzere Almanya'nın başkenti Berlin'de bir araya gelmiştir. Bakanlar, yoğun görüşmelerin sonunda ortak deklarasyon yayımladı. Deklarasyonda, Minsk Anlaşması'ndaki maddelerin uygulanması için bakan yardımcıları ve uzmanlar düzeyindeki çalışmaların devam ettirilmesi yönünde karar alındığı ifade edilmiştir. Ukrayna Temas Grubu taraflarına da anlaşma sürecinin daha iyi gözlenebilmesi için derhal çalışma grupları kurulması yönünde çağrı yapılmıştır.²⁷²

²⁶⁹ "Ukrayna kriz zirvesi öncesinde kim ne istiyor?" http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150211_minsk_pozisyonlar 12.07.2015

²⁷⁰ "Ukraine ceasefire: New Minsk agreement key points", <http://www.bbc.com/news/world-europe-31436513> (10.07.2015)

²⁷¹ Koçak, a.g.e., s.21

²⁷² "Normandiya Dörtlüsü, Minsk Anlaşması'na bağlılığını teyit etti", <http://tr.sputniknews.com/haberler/20150414/1014980813.html> (12.07.2015)

3.5.2. Ukrayna Anayasası'nın İhlal Edilen Hükümleri

Rusya Kırım'ı ilhak ederek sadece uluslararası antlaşmaları ihlal etmemiş Ukrayna Anayasası'ndaki Kırım'ın statüsüne de aykırı davranmıştır. Ukrayna Anayasası'nın Kırım'ın statüsünü belirlediği maddelerine göre hem Kırım'da yapılan referandum geçersiz hem de ilhak yasa dışıdır. Öncelikli olarak anayasal düzenin yalnızca Ukrayna halkı tarafından belirlenip değiştirilebileceğini ifade eden maddeye aykırı davranılmıştır. Ukrayna Anayasası'nın 5. Maddesine göre, Ukrayna'da anayasal düzeni oluşturma ve değiştirme hakkı yalnızca Ukrayna halkına aittir. Bu hak, Ukrayna devlet kurumları tarafından dahi Ukrayna halkının elinden alınamaz.²⁷³

Ukrayna'da referandumun hangi koşullarda ve ne şekilde yapılacağını belirleyen hükümler referandumun yapılması gerektiği şekilde yapılmadığını ve anayasaya açıkça aykırı olduğunu göstermektedir. Anayasası'nın 72. Maddesi'nde, mevcut bölgelerin en az üçte ikisinin talebi olması ve her oblasttan toplanan imza sayısının da en az 100 bin olması şartıyla referandum yapılabileceği²⁷⁴ belirtilmektedir. Anayasa'nın 73. Maddesi'nde ise Ukrayna'nın toprak yapısındaki değişikliklerle ilgili hususlarda yapılacak bir referandumun Ukrayna'nın tamamını kapsamaması gerektiği²⁷⁵ ifade edilmektedir. Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin aldığı referandum kararının Ukrayna topraklarının bir bölümünü teşkil eden Kırım ile ilgili olması sebebiyle 72. ve 73. maddelerdeki şartları taşımadığı net bir şekilde görülmektedir. Kırım'da düzenlenen referandum hem asgari imza şartını taşımadığı gibi hem de Ukrayna genelinde yapılmayıp sadece Kırım özelinde yapılmıştır.

Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna toprak yapısındaki yerini belirleyen anayasa hükümleri incelendiğinde bu hükümlere de aykırı davranıldığını görmekteyiz. Ukrayna Anayasası'nın 132. maddesinde, Ukrayna'nın toprak yapısının Ukrayna devlet topraklarının birliğine ve bölünmezliğine dayandığı belirtilmiştir. Ayrıca bu maddede bölgelerin kendi tarihi, ekonomik, ekolojik, coğrafi ve demografik özellikleri ile etnik ve

²⁷³ "Constitutional Court of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083>, (18.07.2015)

²⁷⁴ "Constitutional Court of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083>, (18.07.2015)

²⁷⁵ "Constitutional Court of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083>, (18.07.2015)

kültürel geleneklerinin dikkate alındığı ifade edilmiş ve dengeli sosyo-ekonomik gelişme ilkelerine dayanıldığına vurgu yapılmıştır. Bu maddenin devamı niteliğindeki 133. maddede, Ukrayna'nın idari ve toprak yapısının Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden, bölgelerden, şehirlerden, şehir bölgelerinden, yerleşim merkezlerinden ve köylerden oluştuğu belirtilmiştir. İlk fıkradaki bu yapısal sınıflandırmanın ardından 133. maddenin ikinci fıkrasında, bahsi geçen sınıflandırma somutlaştırılmıştır. Sayma yoluyla belirtilen bu yapıda, ilk zikredilen birim Kırım Özerk Cumhuriyeti'dir.²⁷⁶ 134. maddede Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu ve Ukrayna Anayasası ile belirlenmiş sınırlar dahilinde, yetkisi içerisinde kalan konularda karar verebileceği²⁷⁷ ifade edilmiştir.

Ukrayna Anayasası'nın 135. maddesine göre Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin normatif yasal tasarrufları Ukrayna Anayasası'na ve yasalarına aykırı olamaz. Ayrıca bu yasal tasarruflar, Ukrayna Anayasası ve yasaları dışında Ukrayna Cumhurbaşkanı ve Ukrayna Bakanlar Kurulu kararlarıyla da uyumlu olmak zorundadır.²⁷⁸ 136. maddenin 5. fıkrasına göre, Ukrayna Anayasası ve yasaları ile yetkisi dahilindeki konularla ilgili olarak Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi tarafından belirlenir. Sınırlı bir yetkiye sahip olan bu organ, 135. Maddenin 2. fıkrasına göre yine aynı zamanda Ukrayna Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu kararlarına yani Ukrayna merkezi hükümeti yürütme organlarına da aykırı hareket etmemekle yükümlüdür.²⁷⁹

Ukrayna anayasasının konu ile ilgili maddeleri incelendiğinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu bu vesileyle de Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin yasal tasarruflarında Ukrayna anayasasına ve yasalarına aykırı olamayacağı düzenlenmiştir.

Ayrıca Ukrayna anayasasının 85. Maddesine göre, eğer Ukrayna Anayasa Mahkemesi, Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin Ukrayna anayasasını ve

²⁷⁶ Bahadır Bumin Özarslan, Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 10(39), ss.97-135, 2014, s.102.

²⁷⁷ "Constitutional Court of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083>,(18.07.2015)

²⁷⁸ "Constitutional Court of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083>,(18.07.2015)

²⁷⁹ Özarslan, a.g.m., s.103

Ukrayna yasalarını ihlal ettiği yönünde bir karar verirse, Ukrayna Yüksek Meclisi Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin görev süresi dolmadan önce yetkilerini feshedebilir.²⁸⁰ Ukrayna'nın içinde bulunduğu bu durum karşısında Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin yasal tasarrufları hakkında anayasaya uygunluk kararı verme yetkisine sahip olan Ukrayna Anayasa Mahkemesi'nin de referandum kararının aykırılık taşıdığı yönünde bir karar alarak alınan referandum kararının meşru olmadığını göstermiştir.

3.6. Rusya'nın Hukuki Gerekçeleri

Rusya'nın, Kırım konusunda attığı cesur adımları bazı hukuki gerekçelere oturtmaya çalışmıştır. Rusya'nın Kırım'ın ilhaki konusunda en büyük tezi Kırım'da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rus vatandaşların can güvenliğini sağlamaktır. Fakat Rusya, kendisinin sebep olduğu bir toplumsal karmaşadan beslenerek bu ilhak girişiminde bulunmuş ve bu tezi çürütmüştür. Rusya'nın sebep olduğu bu karmaşa zaten Rus halkına hiçbir şekilde zarar vermemiştir.

BM Anlaşması'nda Rusya tarafından Kırım'ın ilhaki ile ilgili olarak hukuki gerekçe olarak gösterilebilecek hükümleri incelemek gerekir. BM Anlaşması'nın kabul edilmesiyle birlikte bir devletin başka bir devlet üzerinde tek taraflı olarak kuvvet kullanması yasaklanmış ve kuvvet kullanımı halinde de çeşitli yaptırımların uygulamaya konulmasına karar verilmiş aynı zamanda da uluslararası barışın tekrar sağlanması amacıyla bir güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Bu karara sadece iki istisna getirilmiştir. Bunlardan birisi meşru müdafaa hakkı, diğeri ise davet üzerine müdahaledir. BM Anlaşması'nın 51. Maddesi'nde düzenlenen söz konusu istisnalardan meşru müdafaa hakkı, üye bir devlete karşı silahlı saldırıda bulunulduğunda, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alıncaya kadar saldırıya uğrayan devletin tek başına veya müştereken kuvvet kullanımına başvurabileceğini öngörmektedir. Kırım'da yaşananlara bakıldığında ise Rusya'nın egemenliğini, ülke bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını hedef alan silahlı bir saldırıdan bahsetmek muhal gözükmektedir. Ayrıca Kırım'da bulunan Rus askeri birliklerini hedef

²⁸⁰ "Constitutional Court of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083>, (18.07.2015)

alan ve meşru müdafaa hakkını doğuran bu tür bir saldırı ya da tehditten bahsetmek de mümkün değildir.²⁸¹ Bu durumun aksine Ukrayna ile olan ikili anlaşmalarına aykırı olarak Rus askeri birliklerinin bölgede kendi yetkileri dışına çıkarak hareket etmesi söz konusudur.

Diğer hukuki gerekçe olarak öne sürülebilecek durum ise davet üzerine müdahalede bulunulmasıdır. Kırım konusunda bu seçeneğin gündeme getirilebilmesi için Kırım'ın değil bağlı bulunduğu Ukrayna'nın bir davette bulunması gereklidir. Özerk Cumhuriyet niteliğine sahip Kırım'daki resmi makamların bu yönde bir çağrıda bulunması hukuken mümkün değildir, bu çağrı ancak merkezi hükümet kaynaklı olduğu takdirde geçerli sayılabilir. İktidardan ayrılmak zorunda kalan ve ülkeden kaçarak Rusya'ya sığınan Yanukoviç ise her ne kadar ülkenin meşru devlet başkanı olduğunu iddia etse de ülke üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Kaldı ki Ukrayna parlamentosu, 22 Şubat 2014 tarihli kararıyla birlikte Yanukoviç'i görevden alarak Turchinov'u seçmiştir. Dolayısıyla gerek Yanukoviç'in gerekse merkezi yönetime rağmen Kırım resmi makamlarının Rus askeri müdahalesine meşruiyet sağlayacak bir çağrıda bulunması hukuken mümkün değildir.²⁸²

Müdahalenin meşruiyetini sağlama adına gündeme getirilmesi muhtemel diğer bir seçenek insani amaçlı müdahale doktrini'dir. Bizatihi kendisi de tartışmalı olan söz konusu doktrin Kırım olayında uygulansa dahi, insani amaçlı müdahalede bulunabilmek için aranan insanlığa karşı işlenen suç veya soykırım suçunun işlendiğini gösterir herhangi bir delil de bulunmamaktadır.²⁸³

Görüldüğü gibi Rusya'nın Kırım'ı ilhakına gerekçe olarak BM'nin Kosova kararı dışında gösterebileceği hiçbir hukuki zemin bulunmamaktadır. Kırım'a yönelik olarak yapılan askeri müdahale hem iki devlet arasındaki anlaşmalara hem de uluslararası hukuka aykırıdır. Kırım'ın Rusya'nın kontrolüne geçmesi ve dolayısıyla Ukrayna'nın bölünmesi uluslararası dengeleri değiştirerek barışı ve güvenliği tehdit etmektedir. Fakat söz konusu büyük güçler ve çıkarları olduğunda, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye girmesi ve BM Anlaşmasının bazı hükümlerinin ihlal edilmesi kaçınılmazdır. Zira BM Anlaşması'nda

²⁸¹ Topal, a.g.e., s.30

²⁸² Topal, a.g.e., s.31

²⁸³ Topal, a.g.e., s.31

Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerine tanınan imtiyazlı konum, uluslararası barış ve güvenliği koruma ortak amacı doğrultusunda oluşturulan sistemin söz konusu devletlere karşı uygulanmasını fiilen imkansız hale getirmektedir. Bu kararın olumsuz etkisinin en yakın örneği Kırım konusunda BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya'nın veto ettiği karar tasarısıdır. Genel Kurul tarafından alınan fakat yaptırım gücüne sahip olmayan karar veto yetkisi olmasaydı Güvenlik Konseyi tarafından alınarak uygulamaya konabilir ve Rusya'ya karşı ciddi yaptırımların uygulanmasına sebep olabilirdi. II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası barış ve güvenliğin yeniden inşası ve sürdürülebilmesi amacıyla kurulan BM örgütünün, büyük güçlerin belirlemiş oldukları kırmızı çizgileri, onlara tanınan veto yetkisi sayesinde geçemediğini görüyoruz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'NİN KIRIM SİYASETİ VE KRİZE YAKLAŞIMI

4.1. Kırım'ın Türkiye için Önemi ve Kırım Tekelinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri

Kırım Yarımadası, hem tarihsel bağları hem de bulunduğu coğrafi konum sebebiyle Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Tarihsel bağ olarak baktığımızda, üç kıtada hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti'nin Müslüman coğrafyaya açılan kapısı olan Kırım, II. Katherina tarafından Rusya topraklarına geçirilene kadar bu imparatorluğun içinde yaşamıştır. Kırım'ın Rusya'ya geçmesi Osmanlı Devleti için sadece bir toprak kaybı niteliğinde olmamış aynı zamanda Müslüman halka sahip olan bir bölgeyi de ilk kez kaybetmiştir. Rusların Kırım'ı ele geçirdiği ilk günden itibaren uygulamaya koyduğu asimilasyon ve zorunlu göç politikaları yüzünden sayıları bir hayli azalan Kırım Tatarları nüfusun çoğunluğunu oluşturmasa da hala Kırım'da varlıklarını korumaktadırlar ve bu yüzden Kırım gerektiğinde sahip çıkılması gereken bir bölge olarak Türkiye için önemini korumaktadır. Osmanlı Devleti'nden Türkiye'ye miras kalan bu azınlık ve bu azınlığa sahip çıkma görevi Türkiye'nin bu bölge ile her daim temasta olmasını ve her durumda yardım elini uzatmasını gerektirmektedir.

Tarihten gelen duygusal bağlarının yanı sıra coğrafi olarak baktığımızda da stratejik bir noktada bulunması sebebiyle de Türkiye için önemli bir bölgedir. Kırım'ın Karadeniz'deki stratejik konumu büyük güçlerin özellikle de Rusların her daim ilgisini çekmesine sebep olmuştur. Karadeniz'den çıkar sağlayan tüm ülkeler için Rus deniz filosunun Sivastopol'de konuşlandırılıyor olması başlı başına bir önem gösterilmesine sebep olmaktadır. Çünkü Rusya'nın günümüzdeki olduğu gibi Kırım'a dair atacağı her adım tüm batılı ülkeleri, Türkiye'yi, ABD'yi etkileyecektir. Zaten Karadeniz'de güçlü olan Rusya'nın bu gücünü daha da artırması ve eski Sovyet topraklarına doğru genişlemesi Türkiye'nin olduğu gibi hiçbir ülkenin istemeyeceği bir durumdur.

Türkiye için Kırım'ın siyasi, tarihsel ve coğrafi olarak önemini anlatırken; Kırım'ın Ukrayna'nın siyasal bütünlüğü içerisinde bulunduğu süre zarfında olan Türkiye-Ukrayna ilişkilerine de değinmek gerekmektedir. Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkiler 1992 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasını sağlayan protokolün imzalanmasıyla başlamış ve 1993 yılında Türkiye'nin kısa ve orta vadede örnek düzeyde ilişkilerini geliştireceği pilot ülkelerden biri olarak seçilmesiyle gelişmeye devam etmiştir.²⁸⁴ Ukrayna'nın stratejik konumu, ekonomik ve ticari alanda sahip olduğu potansiyel ve zengin doğal kaynaklarıyla Türkiye için de Ukrayna'yı Doğu Avrupa'nın en önemli ülkelerinden biri kılmaktadır. Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilere ekonomik, siyasi ve Kırım Tatarları temelinde bakacak olursak ilişkilerin çok yönlülüğünü görmüş oluruz. Öncelikle Kırım Tatarları sebebiyle Türkiye'nin bölgeye yoğun ilgi gösterdiği tarihsel bir gerçekliktir. Türkiye'de bulunan Kırım Tatar asıllı yurttaşların varlığı da Türkiye'nin bölgeye ilgisini her daim canlı tutmaktadır. Türkiye Kırım ile ilgili olan coğrafi/stratejik ve tarihsel bağları sebebiyle Ukrayna ile olan ilişkilerine çok fazla dikkat etmektedir ve bu durum Ukrayna tarafından da bilinen bir gerçektir.

1-3 Nisan 2004 tarihleri arasında Ukrayna'ya başbakanlık nezdinde gerçekleştirilen resmi ziyarette, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu arasında Geliştirilmiş İşbirliği Ortak Eylem Planı" imzalanmıştır. Ortak Eylem Planı, Karadeniz Bölgesi'nde barış, güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi, terör ve organize suçlara karşı ortak mücadele, ikili ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi, ülkelerin transit potansiyelinin iyileştirilmesi, Avrupa ve Euro-Atlantik bütünleşmesi, bilim ve teknoloji, gelişmekte olan insani işler, çevre ve denizle ilgili konularda işbirliği öngörmektedir. Daha sonraki yıllarda yapılan ziyaretlerde ise önce "2006 Ortak Eylem Planı" imzalanmış, ardından "Savunma Sanayinde İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin en önemli boyutlarından birisi de bölgesel örgütler içerisindeki ortaklıklardır. İki ülke de Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Karadeniz Deniz Kuvvetlerine (BLACKSEAFOR) üyedirler. Bu örgütler içerisindeki ortak amaç ise Karadeniz Bölgesi'nde istikrar ve güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesidir.²⁸⁵

²⁸⁴ Özdal ve Demydova, a.g.e., s.27

²⁸⁵ Özdal ve Demydova, a.g.e., s.27-28.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere baktığımızda, 2004 yılından itibaren ilişkilerin hızlı bir gelişim sürecine girdiğini görüyoruz. İkili arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli Ukrayna'dan ara mal ithalatına dayanmaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2004 yılından itibaren %74 artmış ve sonraki yıllarda da istikrarlı bir şekilde büyüme artarak devam etmiştir.²⁸⁶

4.2. Türkiye'nin Karadeniz'deki Rolü

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan asimetric güvenlik tehditleri, dünyanın her bölgesini derinden etkilemiştir. Büyük güçlerin ilgi, çıkar ve rekabet alanları değişmiştir. Bu yeni alanlar arasında Karadeniz'de vardır.²⁸⁷ Türkiye, hem Karadeniz'e kıyıdaş olması dolayısıyla tüm gelişmelerden etkilenen, hem de bölgenin sahiplerinden biri olarak, bölgede "söz sahibi" olabilecek bir ülkedir.²⁸⁸

Uzun kıyıya sahip oluşu, Karadeniz'in çıkışındaki boğazlara hâkim oluşu, NATO'ya üye oluşu, bölgede etkin rol oynamasına ve istikrar gayretlerinde bulunmasına etkili olmuştur.²⁸⁹ Türkiye'nin NATO ittifakı içerisinde artık bir çevre ülkesi olmaktan çıkıp merkez ülke konumuna gediği ve Karadeniz'deki en büyük NATO ülkesi olduğu söylenebilir. Türkiye açısından 20. yüzyılın ortalarında Karadeniz; NATO ve Varşova Blokları olan, iki askeri ve politik bloğun direkt kontak sağladığı bir bölge olduğundan, önemli bir çevreleme tehlikesi olan bir sınır bölgesi olarak görülüyordu.²⁹⁰ Sovyetlerin dağılmasıyla değişen uluslararası sistemde Rusya'nın güç kaybetmesi ve Türkiye'nin değişmeye başlayan dış politika anlayışı ile birlikte Türkiye'nin bölgeye bakışı da değişmiştir. Bölgenin durumunun da etkisiyle Türkiye, bölgede Batı'nın askeri ve politik stratejilerinin uygulayıcısı rolünde serbestlik kazanmıştır. Karadeniz, alternatif ulaşımın yanında doğu ve kuzey Avrupa kadar, Kafkaslar ve Orta Asya'ya açılacak bir deniz koridoru olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bölge Türkiye'ye bölgesel güç olarak, kendi

²⁸⁶ A.g.e., s.32

²⁸⁷ Gökhan Koçer, Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye, **Akademik Bakış**, Kış 2007, 1(1), s. 196

²⁸⁸ Koçer, a.g.e., s.197.

²⁸⁹ Halil Akman, Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 9/1 Winter 2014, s. 8

²⁹⁰ Giray Saynur Bozkurt, "Security Policy of Turkey and Russia in the Black Sea Basin", **Karadeniz Araştırmaları**, 2011, 30, s. 3

güvenlik ve enerji imkanlarını koruyarak, uluslararası alanda sesini duyurması ve global politikaları etkilemesi açısından fırsat vermiştir.²⁹¹

Bölgede etkin rol oynayabilecek bir ülke olan Türkiye, bölge teşkilatlarının ve projelerin oluşmasında aktif davranmıştır. Bu oluşumlarla genel olarak iki temel meseleyi hedeflemektedir. Birincisi, Karadeniz’de düzen, barış, huzuru korumak, ikincisi de bölge ülkeleriyle tarihi ve coğrafi yakınlığını, ilişkilerini kullanarak, ekonomik ve diğer ilişkilerini geliştirmektir.²⁹² Türkiye için Karadeniz Bölgesi’nde barışın sağlanmasının çok önemli nedenleri vardır. Bu nedenlerin başında ise Türkiye’nin Balkanlara, Merkezi ve Batı Avrupa’ya, Baltık kıyılarına, Orta Asya’ya ulaşımının Karadeniz Bölgesi üzerinden sağlanması gerekmektedir. İki kritik alt bölge Kafkaslar ve Balkanlar aynı zamanda Türkiye’nin Orta Asya ve Adriyatik Denizi’ne geçiş alanıdır. Bu durum Türkiye’nin dış politikasında bazı tercih ve kısıtlamaları zorunlu kılmaktadır. Örneğin, Balkanlarla irtibatın kesilmemesi hem Yunanistan hem de Bulgaristan’la ilişkilerin aynı anda bozulmaması mecburiyetini getirmektedir. Orta Asya’ya ulaşmak için Kafkaslar’da Ermenistan ile yaşanan sorunlar, Azerbaycan ve Gürcistan ile ilişkilerini bir bütün olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır.²⁹³

Diğer bir önemli unsur bu devletlerin hemen hepsinde bulunan Türk ve Müslüman unsurlardır ki, Türkiye’nin bu coğrafyalardaki tarihi bağları olan insanlara ayrılıkçı hareketlerinde destek vermemesi bölgedeki huzurun sağlanmasında tutarlı bir adım olmuştur. 1990’lardaki bölgedeki ayrılıkçı terörün varlığı Türkiye ve Rusya arasında gerilimi tırmandıran en önemli konulardan biri olmuştur. Rusya Türkiye’yi Çeçenlere, Türkiye’de Rusya’yı PKK’ya destek vermekle itham ederek, birbirlerini toprak bütünlüğüne müdahale etmekle ve içişlerine karışmakla suçlamışlardır.²⁹⁴

Türkiye Karadeniz’de barış ve güvenliğin tesisi doğrultusunda, Karadeniz bölge devletleri arasında geliştirilen bazı önemli organizasyonlarda öncü ve destekleyici konumdadır. Bu organizasyonlarda karşılıklı güven artırıcı önlemler; suç, yasadışı silah

²⁹¹ Bozkurt, a.g.e., s.2

²⁹² Bozkurt, ag.e., s.2

²⁹³ Akın Alkan, **21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.52

²⁹⁴ Zeynep Dağı, “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (Ed.), Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002, s.201.

kaçakçılığı ve çevre kirliliğine karşı mücadeleler gibi alanlarda işbirliğine gidilmiştir. Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleştirilen organizasyonlarda öncelikli amaç Türkiye'nin güvenliği olmuştur. Bu organizasyonlardan, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) ve Karadeniz Uyum Hareketi (BLACKSEAHARMONY), Türkiye'nin inisiyatifinde güvenlik amacıyla kurulmuştur.²⁹⁵

Karadeniz coğrafyasındaki tek bölgesel örgütlenme olan BLACKSEAFOR, Türkiye ile birlikte Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya federasyonu ve Ukrayna arasında 2001'de kurulmuştur.²⁹⁶ Karadeniz'de deniz güvenliği alanındaki işbirliği mekanizmasını oluşturan BLACKSEAFOR'un amacı, kıyıdaş ülkelerin deniz kuvvetleri arasında işbirliği ve birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi suretiyle, Karadeniz'de dostluk, iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayışın daha da güçlendirilmesine katkıda bulunmaktır.²⁹⁷

Karadeniz'de güvenliği sağlama konusunda en son geliştirilen yapı olan KUH, 1 Mart 2004 tarihinde Türkiye tarafından başlatılmıştır. KUH'un görevi, Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetleri icra ederek, yasadışı faaliyetlere karıştıklarından şüphe duyulan ticaret gemilerini tespit etmek ve izlemektir.²⁹⁸

Karadeniz'de ki güvenliğin tesisinde uluslararası örgütlenmelerin önemi büyüktür. Fakat bu örgütlenmeler dışında Karadeniz'de etkili olan devletler arasındaki ilişkiler de çok önemlidir. Özellikle Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin seyri Karadeniz'in geleceği açısından üzerinde durulması gereken bir husustur. NATO genişlemesiyle, Rusya'nın bölge üzerinde eski gücünü yeniden tesis etme çabalarıyla, ABD'nin bölgeye etki etmek isteyen politikalarıyla önümüzdeki süreçte Karadeniz'in ciddi hakimiyet mücadelesine sahne olacağı düşünülmektedir. Bu politik süreçte Karadeniz'i kontrol edebilen ülke uluslararası arenada da hatırı sayılır bir üstünlük elde edecektir. Elindeki enstrümanları doğru kullanabildiği takdirde Türkiye ve Rusya Karadeniz coğrafyası üzerinde avantajlı konumdadır.

²⁹⁵ Akman, a.g.e., s.9.

²⁹⁶ Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi", **Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletlerin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu**, Ersan Başar (Ed.), Ankara, ORSAM, 2011, s. 33.

²⁹⁷ Koçer, "Karadeniz'in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi", s.34.

²⁹⁸ Koçer, "Karadeniz'in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi", s.35.

Karadeniz'in en önemli iki aktörü arasındaki ilişkiler üç temele oturmaktadır. Birincisi tarihi arka plan ve Türk ve/veya Müslüman nüfusun Karadeniz coğrafyasındaki etkileşimi, ikincisi gelişmekte olan ekonomik ilişkiler üçüncüsü enerji nakil hatlarının geçiş koridoru üzerindeki rekabettir.²⁹⁹

Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler 1990lı yılların başlarından itibaren gelişme göstermeye başlamış fakat o dönem Türkiye'nin Orta Asya'ya olan ilgisi sebebiyle çok fazla ilerleme kaydedilememiştir. Bu dönemde ilişkilerin gelişmesinde, tüm dünya için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen 11 Eylül saldırılarının da etkisi olmuştur. Benzer saldırıların her iki ülkeye de gelebileceği ihtimali, terör konusunda işbirliği yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. İşbirliğini geliştirmek amacı ile 16 Kasım 2001 tarihinde Dışişleri Bakanları arasında New York'ta Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı isimli belge imzalanmıştır. Bu suretle, bu dönemde iki ülke arasında rekabet alanı olan Avrasya, artık işbirliği yapılabilecek bir alan olarak görülmüştür.³⁰⁰

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 2004 yılında (32 yıl aradan sonra) Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan ilk Rus devlet başkanı olması ve bu ziyaretin akabinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Moskova ziyareti iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine giden yolu açmıştır. Bu ziyaretler ve iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar, özellikle ekonomi ve güvenlik konularında uzlaşmaya varılabildiğini göstermesi açısından önemlidir.³⁰¹ Rusya'nın başlangıcından itibaren BLACKSEAFOR'un gelişimine mesafeli durmasına rağmen son zamanlarda bu oluşumu fazlasıyla sahiplenmesi, ilişkilerde gelinen noktayı göstermektedir.

Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana uluslararası jeopolitikte Karadeniz'in önemini her geçen gün artırdığını görüyoruz. Karadeniz'in artan önemi Türkiye'nin de bölgeye bakışını değiştirmiş ve bölge üzerinde etkili politikalar yürütmesine sebep olmuştur. Karadeniz'de yerinden oynatılan her taş bölgedeki tüm etkili aktörlerin politikasını değiştireceği gibi Türkiye'nin de politikasında etkili olacaktır. Özellikle de bu taşı yerinden eden aktör Rusya ise Türkiye için ve aslında tüm dünya için durum daha da ehemmiyet

²⁹⁹ Alkan, a.g.e., s.53.

³⁰⁰ Serdar Kesgin, **NATO-Rusya İlişkileri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2009, s.101

³⁰¹ Bülent Aras, Türkiye-Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık, **SETA ANALİZ**, 10, Ağustos 2009, s.7-8

teşkil etmektedir. Sovyetlerin dağılmasıyla Karadeniz’de sıkışan Rusya’nın tekrar eski gücüne dönme çalışmaları bölgede faaliyetleri ile etkili olmaya çalışan Türkiye için de tehlike arz etmektedir. İşte bu yüzden ki Kırım’ın Rusya’ya kaybı sadece tarihsel bağları veya Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı bakımından değil Karadeniz’deki dengelerin değişmesi açısından da tehlikeli bir duruma işaret etmektedir.

4.3. Türkiye’nin Krize Yaklaşımı

Bu bilgiler ışığında Ukrayna’da ki krizle başlayan, Kırım’da referandumla son bulan ve uluslararası çapta büyük yankılar uyandıran sürecin Türkiye’den görünümüne baktığımızda, gelişmelerin ilk etapta kaygıyla izlendiğini görüyoruz. Krizin Ukrayna’da tırmanıp, Kırım’a sıçradığı süreçte Dışişleri’nden 2 Mart tarihinde yapılan açıklama duyulan endişeyi göstermektedir. Yapılan açıklamada, “Ukrayna’daki siyasi krizin bölgesel boyut da kazanmak suretiyle derinleşmesi riskinden kaygı duymaktayız. İlgili tüm tarafları, uluslararası hukuk ilkeleri, ikili ve çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde davranmaya, gerginliğin azaltılması amacıyla itidal içinde ve sağduyuyla hareket etmeye davet ediyoruz. Siyasi krizin çözümüne yönelik girişimlerde, komşumuz ve stratejik ortağımız Ukrayna’nın, toprak bütünlüğünün, egemenliğinin, bağımsızlığının ve ulusal birliğin muhafaza edilmesinin esas alınması elzemdir”³⁰² denilmiştir. Bu açıklama krizin çözümüne yönelik Türkiye’nin Ukrayna’nın toprak bütünlüğünden yana tüm girişimlere katılacağını göstermesi açısından önemlidir. Fakat aynı açıklama Türkiye’nin bireysel olarak söylemleri dışında bir tepkide bulunmayacağını da göstermiştir. Açıklamanın devamı; “Ukrayna’da ve Ukrayna’nın bir parçası olan ve soydaşlarımız Kırım Tatarlarının da yaşadığı Kırım Yarımadasında, istikrar ve huzurun, toplumun tamamını kapsayıcı ve tüm kesimlerin çıkarlarını göz önünde bulunduran bir diyalog süreciyle bir an evvel yeniden tesisi ve Kırım’da askeri gerginliğe sebebiyet verecek adımlardan kaçınılması büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz bu amaçla her türlü desteği sağlamaya devam edecektir”³⁰³ şeklinde noktalanarak Kırım Tatarlarına da vurgu yapılmıştır. Kırım Tatarları noktasında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Putin arasında yapılan telefon görüşmesi de dikkatleri çekmektedir. Erdoğan, Kırım’ın asli unsurları olan Tatar ve Rus toplumlarının

³⁰² Ukrayna’da Meydana Gelen Gelişmeler Hk.”, http://www.mfa.gov.tr/no_-71_-2-mart-2014_-ukrayna_da-meydana-gelen-gelismeler-hk_.tr.mfa, (11.09.2014)

³⁰³ http://www.mfa.gov.tr/no_-71_-2-mart-2014_-ukrayna_da-meydana-gelen-gelismeler-hk_.tr.mfa, (11.09.2014)

Ukraynalılarla birlikte barış ve huzur içerisinde yaşamalarını sağlayacak zeminin elbirliğiyle oluşturulması gerektiğine vurgu yapmıştır.³⁰⁴ Bu görüşmede özetle vurgulanan şey, Rusya'nın Kırım'daki Ruslar ve azınlıkların haklarını koruduğu ölçüde Kırım Tatarlarının da haklarını koruması gerekliliği olmuştur.

Kırım'da referandum kararı alınması üzerine Türkiye'nin kırmızıçizgilerini ve kriz sürecindeki temel hassasiyetlerini net bir şekilde ortaya koyan yeni bir açıklama yapılmıştır. Bu kararın ülkedeki krizin çözümüne katkı sağlamayacağını ve Kırım'daki farklı gruplar arasında ciddi kırılmalara yol açabilecek tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini belirten açıklamada ön plana çıkartılan hususlar şu şekildedir: Bölgedeki her türlü oldu bittiye karşıyız; Referandum bölgede yeni kırılmalara ve olumsuz sonuçlara yol açabilir; Türkiye soydaşlarımız olan Kırım Tatarları noktasında oldukça hassastır; Çözüm “ülkenin siyasi birliği ve toprak bütünlüğü temelinde, demokratik ülkeler çerçevesinde, uluslar arası hukuka ve anlaşmalara uygun şekilde” olmalıdır; Bunun için de ilgili taraflar arasında “uzlaşma” ve “diyalog” ortamı sağlanmalıdır.³⁰⁵ Türkiye bu açıklamasıyla birlikte temel hassasiyetlerine göre çözüm yolunu da ortaya koymuş olmaktadır.

Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ukrayna'da yaşanan kriz, Suriye'deki son durum ve Kıbrıs müzakerelerine ilişkin görüş alışverişinde bulunmak amacıyla BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ile 11 Mart 2014 tarihinde bir araya gelmiştir. Görüşmede Türkiye'nin krizle ilgili temel düşünceleri ortaya konularak, Kırım Tatarlarına verilen önem dile getirilmiş ve farklı olarak Ukrayna krizinde verilecek bir tavizin Avrasya coğrafyasının geleceği için olumsuz sonuçlar doğurabileceği fikri üzerinde durulmuştur.³⁰⁶

Türkiye'nin krize yaklaşımı referandum sonrasında da değişmemiş ve referandumun hiçbir şekilde tanınmayacağı açıklanmıştır. Konuya ilişkin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından yapılan açıklama şu şekildedir: “Dünkü Kırım'da yapılan referandum bu anlamda Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal etmesi ve Ukrayna'nın anayasal çerçevesi, uluslararası hukuk umdeleri ile uyumlu olmamasından kabul edilemez

³⁰⁴ Levent Baştürk, “Ukrayna, Kırım ve Türkiye'nin Siyaseti”, Aynur Erdoğan (Ed.), **DÜBAM** (Dünya Bülteni Araştırmalar Masası), İstanbul: DÜBAM Yayınları, Mart 2014, s.38

³⁰⁵ Erol, a.g.e., s.10

³⁰⁶ “Dışişleri Bakanı Davutoğlu BM Genel Sekreteri Banki-Moon'la görüştü”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-bm-genel-sekreteri-ban-ki_moon_la-gorustu.tr.mfa, (10.09.2014)

niteliktedir. Sonuçları itibariyle de uygulamaya konuş biçimiyle de. O bakımdan birçok ülkeyle birlikte bizde bunun bir kez daha kayda geçilmesine önem veriyoruz. Ukrayna bizim için stratejik ortaktır. Bu ortaklık çerçevesiyle Ukrayna'nın toprak bütünlüğü konumundaki tutumumuz esastır. İkinci unsur olarak Kırım bütün Ukrayna gibi bizim için dost bir ülkenin bir parçasıdır. Ancak tarihi bir bakımdan Kırım Tatar Türklerinin oradaki mevcudiyeti bakımından çok özel önem ifade eder. Oradaki Türklerin barışı, huzuru, eşit vatandaşlık haklarına sahip olarak yaşaması Türkiye'nin hiçbir zaman vazgeçmediği bir ilkedir. Kırım Tatar Türkleri asırlarca o topraklarda yaşamış bundan sonra da ebediyete kadar yaşayacak olan o toprağın asli unsurudur. Asli temel tarihi bir parçasıdır. Kırım Tatar Türklerinin o topraklardan sürülmesi insanlık tarihi açısından büyük suçtur. Bu yüz kızartıcı tutumun geriye döndürülmesi de mümkün değildir. Kırım'daki diğer etnik ve dini unsurlarla barış içinde eşit vatandaşlar olarak yaşamalıdır.”³⁰⁷ Davutoğlu aynı zamanda Kırım, Ukrayna ve Karadeniz'deki dengenin önemini vurgulamak içinde şu sözleri sarf etmiştir: “Kırım'daki bütün etnik ve dini grupların barış ve huzur içinde bir arada yaşamaları, Kırım'ın refahı için de, Ukrayna'nın refahı için de, Karadeniz'in huzuru için de elzemdir. Türkiye olarak, Kırım'da bu tansiyonun, gerginliğin azaltılması ve sorunların çözülmesi için her türlü katkıyı yapmaya hazırız.”³⁰⁸

Referandumun dolayısıyla Rusya'nın Kırım'a kaybının tanınmaması Rusya'ya karşı net bir tavır olarak görülebilir fakat Batının uygulamaya koyduğu yaptırım kararlarına Türkiye'nin dahil olmaması süreçte aktif bir rol oynamayacağını göstermesi bakımından önemlidir. NATO içerisinde de Rusya'ya karşı takınılacak ortak bir tavır konusunda kesin bir mutabakat olmaması, Türkiye'nin esnek bir politika izlemesini kolaylaştırmıştır. Ukrayna'nın toprak egemenlik hakkını ve toprak bütünlüğünü savunan, Kırım Tatar nüfusunun haklarını gözetken Türkiye'nin Rusya'ya karşı herhangi bir diplomatik veya ekonomik yaptırımda bulunmaması hassas bir denge üzerinde durmaya çalıştığını göstermektedir. Türkiye'nin yaptırım yerine uygulamaya çalıştığı diplomatik çözüm çağrılarının da sürece herhangi bir etkide bulunmamıştır.

³⁰⁷ “Dışişleri Bakanı Davutoğlu: Kırım'da emrivaki şeklinde yapılan referandum kabul edilemez niteliktedir”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_kirim_da-emrivaki-seklinde-yapilan-referandum-kabul-edilemez-niteliktedir.tr.mfa, (10.09.2014)

³⁰⁸ “Dışişleri Bakanı Davutoğlu Türkiye olarak Kırım'da gerginliğin azaltılması ve sorunların çözülmesi için her türlü katkıyı yapmaya hazırız”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_turkiye-olarak-kirim_da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkiyi-yap.tr.mfa, (10.09.2014)

Türkiye herhangi bir ekonomik yaptırımında bulunmadığı gibi Rusya'nın tavrını kınama yoluna da gitmemiştir. Hassas bir denge de durmak isteyen Türkiye'nin bu tavrının arkasındaki gerekçeleri değerlendirmek gerekir. Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerinin ekonomik çıkarlarına göre şekillendiği bir gerçektir. Türkiye özellikle enerji, ticari-ekonomik alanlarda Rusya ile yakın ilişki içindedir, hatta bu ilişkiyi bağımlılık olarak da nitelendirmek mümkündür.

Türkiye ve Rusya arasındaki başarılı işbirliğine verilebilecek iki örnek, Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı'nın inşa edilmesi ve Güney Akım projesidir. Türkiye bu projeler çerçevesinde Rusya ile olan ilişkilerine özen gösterirken diğer taraftan da 2008 Gürcistan krizi ve 2014 Ukrayna krizi neticesinde Rusya'ya enerji konusunda fazla bağımlı olmanın sakıncalarını Avrupa gibi tekrar hatırlamıştır. Avrupa'nın bu çerçevede Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya yönelik girişimlerini geliştirme ihtiyacına Türkiye'de yönünü çevirmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye ile Rusya arasında çok önemli işbirliği alanı daha vardır, o da Karadeniz bölgesinde güvenliğin ve istikrarın sağlanmasıdır. Moskova ve Ankara, bölgedeki kriz ve sorunların çözümünü sadece bu bölgede bulunan devletlerin araması gerektiği konusunda aynı fikirdedir. Rusya da Türkiye de özellikle ABD'nin ve diğer etki etmek isteyen ülkelerin Karadeniz Bölgesi üzerinde etkisini arttırmasından endişe etmektedirler. Hem de Türkiye NATO üyesi olmasına rağmen bu endişeyi hissetmektedir. Türkiye'nin bu noktadaki endişesi Kırım'ın Rusya'ya kaybı sonrasında çift yönlü olarak artmıştır. Batının özellikle de ABD'nin etki edemediği tek deniz olan Karadeniz'e etki etmeye başlaması ve bu bölgeden çıkar sağlamaya çalışması Türkiye'yi endişelendirmekteyken Soğuk Savaştan güç kaybederek çıkan Rusya'nın Karadeniz'deki etkisinin bu olayla daha da artacağı hissedilmesi de başka bir boyutla Türkiye'yi endişelendirmektedir. Öncülük ettiği BLACKSEAFOR, KUH gibi bölgesel oluşumlarda Karadeniz'deki üstünlüğünü artıran Türkiye bu coğrafya üzerindeki politikalarını çok ciddi şekilde gözden geçirerek hareket etmeli, herhangi bir aktörden veya aktörlerden taraf olmamaya özen göstererek tüm çıkarlarını gözetmelidir. Türkiye'nin tamamen Rusya'nın yanında, Batı'nın yanında veya tamamıyla Kırım'ın yanında bir tutum sergileyememesinin nedeni duyulan bu çok yönlü endişeler olabilir.

4.4. Türk Basınında Kırım Krizi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ABD ve Rusya arasında yaşanan Soğuk Savaşın son bulmasının ardından 2014 yılı yine ABD öncülüğündeki Batı ve Rusya arasında Soğuk Savaş rüzgarlarının yeniden esmesine sebep olacak bir krize zemin oluşturmuştur. Ukrayna'da yaşanan siyasal çalkantıların sonucunda Kırım'a sığrayan kriz başta Ukrayna ve Rusya olmak üzere birçok uluslararası aktörü derinden etkilemiştir. Bu uluslararası aktörlerden biri olan Türkiye bölge ile var olan tarihsel bağları ve var olan Tatar nüfus sebebiyle bölgeye ilişkin politikaları açısından özel bir konumdadır. Türkiye'nin krize olan yaklaşımının, bölgeye ilişkin politikalarının ayrıca krizin gelişiminin, uluslararası aktörlerin krize verdikleri tepkilerin, yaptırımlarının Türk basınında nasıl ele alındığını incelemekte Türk kamuoyunun konuya bakışını görmek açısından önemlidir.

Ukrayna'da 2013'ün sonlarında başlayan iktidar savaşı, şubat ayında Moskova yanlısı lider Viktor Yanukoviç'in ülkeden kaçmak zorunda kalmasıyla uluslararası dengeleri sarsan tehlikeli bir sürecin fitilini ateşlemiştir. NATO'nun sınırlarına dayanması tehlikesi karşısında stratejik bir hamle yapan-kimilerine göre ise buna itilen- Rusya, Ukrayna'ya ait olan, ancak nüfusunun çoğu Rus asıllılardan oluşan Kırım'ı çatışmasız işgal etmiştir. Aslında Rusya'nın parçası olan Kırım 1954 yılında Sovyet lideri Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna'ya "hediye" edilmişti. Böylece aynı zamanda tarihsel adaletsizliğin de giderildiğini düşünen Moskova, Mart ayında Kremlin'de düzenlenen görkemli törenle Kırım'ı resmen ilhak etmiştir. Bu aynı zamanda, Gürcistan'a bağlı Güney Osetya ve Abhazy'nin 2008 yılında yine Moskova'nın müdahalesiyle bağımsızlık ilan etmesinin ardından eski Sovyet topraklarındaki ikinci büyük sınır değişikliği olmuştur.³⁰⁹

Uluslararası aktörler Rusya tarafından gerçekleştirilen bu sınır değişikliklerini kabul etmeyerek Rusya'nın politikalarını kınamış ve belli yaptırımlarda bulunarak Rusya'yı uygulamalarından vazgeçirmeye zorlamış fakat Rusya attığı cesur adımlardan geri dönmeyerek kararlılığını tüm dünyaya göstermiştir.

³⁰⁹ "Kriz yılına damgasını vuran ülke oldu", <http://www.dw.com/tr/kriz-y%C4%B1n%C4%B1n-damgas%C4%B1n%C4%B1-vuran-%C3%BCIke-oldu/a-18155249>, (29.12.2014)

ABD'nin başı çektiği Batı dünyasının son yaşanan Kırım krizinde tamamen Ukrayna'nın yanında yer aldığını tüm uluslararası kamuoyunun tepkilerinde olduğu gibi Türkiye'de de verilen tepkilerde görmekteyiz. Uluslararası politikaları derinden etkileyen Kırım krizini konu alan Türk basınındaki haberlere baktığımızda ve konuya ilişkin yazılan makale ve değerlendirmeleri incelediğimizde Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesine Türk kamuoyunun ne kadar tepkili olduğunu görmekteyiz.

“Kırım tek kurşun atmadan düştü” başlıklı haberde şu ifadeler yer verilmiştir: “Soğuk Savaş yıllarının düşmanları arasında savrulan Ukrayna'da, Kiev yönetimi, krizin merkezindeki Kırım'ın kontrolünü kaybetti. Yarımada 27 Şubat'ta alevlenen olayların ardından Rus askerleri, 5 günde, tüm dünyanın gözü önünde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin fiili kontrolünü tamamen ele geçirdi. Kremlin'in geçen cumartesi meclisin üst kanadından oybirliğiyle Ukrayna'ya asker gönderme tezkeresi çıkarmasının ardından Kırım'daki Rus askerleri, önceki gün zırhlı araçlarla başkent Simferol'a (Akmescit) ilerlemiş, askeri üs ve tesislerin kontrolünü tek tek ele geçirmişti. Dün Sabah gazetelere adlarını vermeden konuşan ABD'li ve Avrupalı yetkililer, “Kırım'ın kontrolünün tamamen Rusya'nın eline geçtiğini” söylerken Batı cephesi adına malumu ilan eden isim ise İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague oldu. BBC'ye konuşan Hague, “Kırım'ın operasyonel kontrolü Rusya'ya geçti. Rusya'nın doğu Ukrayna'da daha fazla ilerlemesinden endişe duyuyorum” dedi. Hague, “Ukrayna'da yaşananların 21'inci yüzyılda Avrupa'da meydana gelen en büyük kriz olduğunu” söyledi.”³¹⁰

“Rusya resmen Kırım'ı ilhak etti” başlıklı haberde Rusya'nın Kırım'ı kendisine bağlaması duyurulmuştur: “Rusya'da parlamentonun alt kanadı Duma'dan sonra Federasyon Konseyi de Ukrayna'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını öngören anlaşmaya onay verdi. Anlaşma, Federasyon Konseyi'ndeki oylamadan kısa süre sonra Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından imzalandı ve Kırım resmen Moskova'ya bağlanmış oldu. Rusya'nın senatosu sayılan ve bölge temsilcilerinden oluşan 155 sandalyeli konseyde yer alan 155 senatörün tamamı “evet” oyu kullandı. Kremlin Sarayı “Yekaterina” salonunda düzenlenen görkemli son imza seremonisine Rusya parlamentosu alt ve üst kanadı Başkanları Sergey Narişkin ile

³¹⁰ “Kırım tek kurşun atmadan düştü” **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/kirim-tek-kursun-atmadan-dustu/gundem/detay/1845753/default.htm> (04.03.2014)

Valentina Matviyenko hazır bulundu. Davet edilenler arasında parlamentodaki parti liderleri de hazır bulundu. Federasyon Konseyi'nin olağanüstü oturumunda, Putin'in 18 Mart'ta Kırımlı liderlerle imzaladığı "Kırım ve Sivastopol'ün Rusya'ya bağlanması ve yeni federal bölgeler oluşturulması" anlaşması oylamaya sunulmuştu. Rusya'ya dahil edilmesine başta Ukrayna ve Kırım'da yaşayan Tatarlar olmak üzere Türkiye ve batılı devletler haftalar öncesinden karşı çıkmış ve 16 Mart'taki referandumun sonucunu tanımadıklarını duyurmuşlardı.”³¹¹

“Kırım Rusya'ya resmen bağlandı” başlıklı haberde geçiş süreci anlatılmıştır: “Yürürlüğe giren yasa ile Rusya anayasasının 65'inci maddesinde değişikliğe gidildi ve 83 olan bölge sayısı 85'e çıkartıldı. Buna göre, Kırım'ın Rusya'ya tam olarak entegre edilmesi için 1 Ocak 2015 yılına kadar geçiş süreci işletilecek. Bu süreçte, genel ve yerel yönetim organlarının şekillendirilmesinin yanı sıra ekonomik, sosyal, askeri ve kanuni yapılanmalar tamamlanacak. Ayrıca, Kırım'ın resmi dili olarak "Rusça, Ukraynaca ve Kırım-Tatarcası" belirlendi. Kırım ve Sivastopol'ün Ukrayna ile olan sınırları, devlet sınırı kabul edilirken, bu bölgede sürekli yaşayanlar Rusya vatandaşı kabul edildi.”³¹²

“Kırım Rusya'yı seçti” başlıklı haberde seçim sonucu verilmiştir: “Seçim Komisyonu halkın yüzde 96.77'sinin Rusya'ya katılmak için oy kullandığını açıkladı. Referandumda halka, “Rusya'ya bağlanmaya razı mısınız?” ve “1992 Kırım Anayasası'nın yeniden yürürlüğe girmesi ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olmasına razı mısınız?” soruları yöneltilmişti. Seçim Komisyonu Başkanı Mikhail Malişev'in açıklamasına göre, katılım oranının yüzde 83.1'i bulunduğu seçimde halkın yüzde 96.77'si Kırım'ın Rusya'ya katılması için oy kullandı. ‘Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olarak kalması’ yönünde oy verenlerin oranı ise yüzde 3'te kaldı.”³¹³

“ABD Kırım'daki referandumu kabul etmiyor” başlıklı haberde ABD'nin tepkisi gösterilmiştir: Beyaz Saray Sözcüsü Jay Carney, ABD olarak, Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde bugün yapılan "referandumu reddettiklerini" bildirdi. Carney,

³¹¹ “Rusya resmen Kırım'ı ilhak etti”, **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26054693.asp> (21.03.2014)

³¹² “Kırım Rusya'ya resmen bağlandı”, **HaberTürk**, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/931773-kirim-rusyaya-resmen-baglandi> (21.03.2014)

³¹³ “Kırım Rusya'yı seçti”, **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/dunya/kirim-rusyayi-secti-1181637/> (17.03.2014)

yaptığı yazılı açıklamada, ABD'nin, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığını kararlı biçimde desteklediğini hatırlattı. "Ukrayna'nın Kırım bölgesinde bugün yapılan referandumu reddediyoruz" ifadesini kullanan Carney, şunları kaydetti: "Bu referandum, Ukrayna anayasasına aykırıdır ve uluslararası toplum, şiddet tehditleri ve uluslararası kanunların ihlali anlamındaki Rusya'nın askeri müdahalesinin gözdağı altında yürütülen bu oylamanın sonuçlarını tanımayacaktır. Ukrayna hükümetinin dahli olmadan Ukrayna'nın geleceğine dair kararlar alınmaz. Bunun yanında bu oylama gerekli değildi. Ukrayna hükümeti, Kırım'ın özerkliğini artırmayı tartışmaya istekliğini açıkça gösterdi. Carney, Ukrayna, ABD, AB, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, BM ve diğerlerinin Rusya'ya, Rusya kökenlilerin haklarının muhafaza edildiğinden emin olmak için Kırım bölgesinde uluslararası gözlemcilerin girmesine izin vermesi çağrısı yaptığını, Rusya'nın ise tüm bu çağrılarını ve Ukrayna'nın kendilerine ulaşma çabalarını reddettiğini, bunun yerine Kırım'daki askeri müdahalesini artırdığını ve Ukrayna'nın doğu sınırlarında askeri tatbikatlar tehdidinde başladığını kaydetti."³¹⁴

"Merkel: Hiçbir gerekçe Kırım'ın işgalini meşru kılamaz" başlıklı haberde Almanya'nın Rusya'ya tepkisi dile getirilmiştir: Almanya Başbakanı Angela Merkel, Kırım'ın işgalini bir kez daha sert bir dille eleştirerek Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e göndermelerde bulundu. Federal Meclis bütçe oturumunda konuşan Hıristiyan Demokrat Birlik Partili (CDU) Başbakan Merkel, "Rusya'nın Kırım'ı ilhakını hiçbir şey veya hiçbir özür meşru kılamaz." tepkinde bulundu. İfadeleri büyük alkış alan Angela Merkel, "Rusya, uluslararası hukuku ihlal ediyor." dedi. Geçtiğimiz haftalarda Avustralya'da düzenlenen G 20 zirvesinde Rusya'ya karşı çok ağır eleştirilerde bulunan Başbakan Merkel, Kırım ve doğu Ukrayna ile ilgili görüşlerini Alman Parlamentosu'nda da yineledi. Kırım'ın Rusya tarafından işgali ile devletler hukukunun hiçe sayıldığını anlatan Merkel, Kırım'ın ilhakının hiçbir gerekçe ile meşru sayılamayacağını altını çizdi. Ukrayna krizinin diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmasının öneminden bahseden Merkel, "Anlaşmazlıklar askeri yollardan çözüme kavuşturulacak değildir." dedi. "Çok yorucu ve uzun bir yol da olsa Ukrayna krizinin barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmasını

³¹⁴ "ABD Kırım'daki referandumunu kabul etmiyor", **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/abd-kirim-daki-referandumunu-kabul/dunya/detay/1852645/default.htm> (16.03.2014)

başaracağımıza inanıyorum.” diyen Angela Merkel, uluslararası hukuka riayet mesajları verdi.³¹⁵

“ABD’den Rusya’ya yeni yaptırım” başlıklı haber gerilimin tırmandığını anlatmaktadır: ABD Başkanı Barack Obama'nın bugün Rusya'ya yönelik yeni yaptırımların geleceği yönündeki açıklamasının ardından çok zaman geçmeden Beyaz Saray'dan yeni yaptırım açıklaması geldi. Beyaz Saray bugün yaptığı açıklamada dört bankanın da aralarında bulunduğu 17 şirkete ve Putin'e yakın iki kişinin yer aldığı üst düzey yedi Rus yetkiliye yeni yaptırımlar getirdi. Mal varlıkları dondurulan üst düzey Rus yetkililerden ikisinin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e yakın kişiler olduğu belirtiliyor. Yaptırımlar özellikle petrol, gaz ve enerji şirketlerini hedef aldı. ABD Hazine Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada yaptırım uygulanan kişilerden birinin petrol devi Rosneft Oil Şirketi'nin Yönetim Kurulu Başkanı Igor Sechin'in de olduğu belirtildi. Yaptırımlar kapsamında aralarında dört bankanın da bulunduğu 17 şirketin mal varlıkları donduruluyor. Şirket arasında petrol ve gaz mühendislik şirketi Stroytransgaz ile demiryolu ile petrol sevkiyatı yapan en büyük nakliyat şirketlerinden birisi Transoil de bulunuyor. Yaptırımların hedefindeki bankalar içerisinde de InvestCapitalBank; SMP Bank ve Bank Rossiya yer alıyor. Yaptırımların vurduğu şirketlerden bazıları Moskova Havalimanı'nda operasyonlar da yürütüyor.³¹⁶

“AB Rusya’ya yaptırımları genişletti” başlıklı haber AB’nin genişleyen yaptırımlarını açıklamaktadır: Avrupa Birliği, 27 Haziran'da yapılan zirvede belirtilen taleplerin yerine getirilmemesi nedeniyle Ukrayna krizi bağlamındaki rolü nedeniyle Rusya'ya uygulanan yaptırımları bir adım ileri götürerek genişletme kararı aldı. AB ülkelerinin devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren zirvenin Ukrayna ile ilgili sonuçlarında, temmuz ayı sonuna kadar genişletilmiş yaptırımların uygulanacağı kurum ve bireylere ilişkin listenin hazırlanması için gerekli yasal işlemlerin tamamlanması talep edildi. AB liderleri, Kırım'ın Rusya topraklarına katılmasından ya da doğu Ukrayna'nın istikrarsızlaştırılmasından sorumlu Rus karar alıcılara aktif şekilde materyal ve mali destekte bulunan birey ya da kurumların hedef alınması olasılığının da değerlendirilmesini

³¹⁵ “Merkel: Hiçbir gerekçe Kırım’ın işgalini meşru kılamaz”, **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/27658833.asp> (27.10.2014)

³¹⁶ “ABD’den Rusya’ya yeni yaptırım”, **Cumhuriyet**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/65853/ABD_den_Rusya_ya_yeni_yaptirim.html (28.04.2014)

istedi. AB, şu ana kadar bazı bireyler için devreye soktuğu Birlik ülkelerine seyahat yasağı ve Birlik ülkelerindeki malvarlıklarının dondurulması uygulamalarının bir adım ilerisine geçerek, Avrupa Yatırım Bankası'ndan, Rusya ile yeni mali operasyonların imzalanmasını askıya almasını istedi. AB ülkelerinin, yeni operasyonların finanse edilmesini askıya alma bakışıyla Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası bünyesindeki pozisyonlarını koordine edecekleri de sonuç bildirisinde yer aldı. AB Komisyonu'ndan AB-Rusya işbirliği programlarını, AB'nin ikili ve bölgesel işbirliği programlarının uygulanmasının askıya alınması konusunda karar alma açısıyla tek tek gözden geçirmesinin istendiği bildiride, sınır ötesi işbirliği ve sivil toplum projelerinin sürdürüleceği ifade edildi. Daha önce aldığı kararlardaki "Rusya'nın yasadışı silahlı gruplar üzerindeki etkisini aktif şekilde kullanması ve sınırdan silah ile militan geçişini durdurması" talebi bu zirvenin de sonuç bildirisinde yer aldı.³¹⁷

“Merkel’den Rusya’ya yaptırım açıklaması”: Polonya hükümetler arası istişare toplantısına katılan Almanya Şansölyesi Angela Merkel, AB 'nin Mart ayında Rusya'ya yönelik yaptırımların kaldırılmasını Minsk Barış Anlaşması'nın uygulanmasına bağlama kararı aldığını hatırlattı. Merkel: "Bu paketin yerine getirilmesinin ağustos ya da eylülünden uzun süreceği açık. O yüzden hazıranda bu konuya odaklanacağız" dedi. Merkel, mart ayındaki anlaşma uyarınca yaptırımların uzatılması kararı alınacağından yola çıktığını söyledi. AB, haziran ayında Minsk Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik rapor ışığında yaptırımlarla ilgili kararını verecek.³¹⁸

Türk basınının kriz ile ilgili haberleri daha çok Batının tepkisini dile getirmek şeklinde olmuştur. Bunun altında yatan en belirgin sebep, Türkiye'nin konuya ilişkin olarak net bir politika uygulamaya koymaması olabilir. Türkiye'nin Rusya'nın Kırım'a olan müdahalesini açık bir şekilde eleştirmekle beraber kınama yoluna da gitmemiş olması Türkiye'nin Rusya ile olan ikili ilişkilerine de zarar vermek istemediği şeklinde yorumlanabilmektedir. Putin'in 2014 Aralık ayında Türkiye'ye yaptığı ziyaret ikili ilişkilerin önemi vurgulamak açısından önemlidir. Ziyaretin en önemli ve üzerinde en çok tartışılan konusu, Rusya'nın Karadeniz'in altından geçirerek Bulgaristan üzerinden AB'ye

³¹⁷ “AB Rusya'ya yaptırımları genişletti”, **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26825671.asp> (17.07.2014)

³¹⁸ “Merkel’den Rusya'ya yaptırım açıklaması”, **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/dunya/merkelden-rusyaya-yaptirim-aciklamasi-1345174/> (28.04.2014)

ulaştırmak istediği Güney Akım doğalgaz boru hattı projesinin durdurulduğunun ve güzergâhının Türkiye zerine kaydırıldığının ilan edilmesi olmuştur. Transit lke konumundaki Ukrayna ile daha önce yaşadığı problemlerden dolayı Rusya bu projenin gerçekleşmesine büyük önem vermekteydi. Projenin gerçekleşmesi için yaklaşık 5 milyar dolarlık bir harcama da yapılmış durumdaydı. Ancak, Güney Akım projesi AB'nin enerji güvenliği anlamında attığı adımlardan olan 3. Enerji Paketi'ne takıldı. AB, 3. Enerji Paketi ile temel olarak doğalgaz şirketlerinin hem üretici hem de dağıtıcı olmasını engelleyerek tüketicisi haklarının güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Buna uymak istemeyen ve bu engeli açmak isteyen Moskova ise Bulgaristan, Macaristan gibi ülkelerle karşılıklı anlaşmalar imzalama yoluna gitmiştir. Enerji güvenliği konusunda taviz vermeyen Brüksel'in kararlı tutumu Moskova'nın Güney Akım'ı Türkiye zerine kaydırmasında en büyük etken olmuştur.³¹⁹

Putin'in bu önemli politika değişikliği 2000'li yılların ortalarında Rusya'nın Güney Akım Projesi'ni ortaya atarak engellediği, Batı'nın Rus tekelini kırmak için destelediği Nabucco projesinin farklı biçimde hayata dönmesi anlamına gelmektedir. Nabucco, Rusya'yı by-pass ederek Hazar'daki doğal gazın Türkiye zerinden Batı'ya taşınmasını öngörüyordu. Putin Güney Akım'la bu projeyi bitirmişti. şimdi ise bu kez benzer bir boru hattını Moskova kendi eliyle hayata geçirecek. Bu proje Türkiye ile Azerbaycan'ın üzerinde çalıştığı TANAP'ın da Rus engeline takılmadan yürütülmesini kolaylaştıracak.³²⁰

Putin'in ziyaretinde dikkat çeken diğer hususlar; ticari ilişkilerde gümrükte yaşanan sorunların giderilmesi, dış ticarete milli para birimlerinin kullanılmasına ilişkin teknik düzenlemelerde gelinen aşamanın değerlendirmesi ve çalışmaların yoğunlaştırılması, Türkiye'nin Batı hattı üzerinden tedarik ettiği gazda yaşanan düşüşle ilgili durum ve enerjide fiyat indirimi gibi konular ele alınmıştır. Bu çerçevede 8 ayrı anlaşma imzalanırken, bir yandan Mavi Akım üzerinden sevkiyatın arttırılacağı diğer yandan ise 1

³¹⁹ Fatih zbay, "Putin'in Türkiye Ziyareti ve İkilili İlişkiler", http://www.hazar.org/analizdetail/analiz/putin_in_turkiye_ziyareti_ve_ikili_iliskiler_1023.aspx, (22.12.2014)

³²⁰ "Putin'in Ankara ziyareti tarihi bir dönüm noktası", <http://tr.euronews.com/2014/12/02/putin-in-ankara-ziyareti-tarihi-bir-donum-noktasi/> (02.12.2014)

Ocak itibarıyla Rusya'dan tedarik edilen gazda % 6'lık bir indirimle gidileceğini açıklanmıştır.³²¹

Türkiye için Kırım'ın daha önemli olmasının sebebini oluşturan Kırım Tatarlarına da bu görüşme sırasında vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Rusya'nın Kırım Tatarlarına, dillerinin resmi dil statüsünde olması gibi, daha önceden verilmemiş hakları tanıdığı vurgusu, Türkiye'nin temel kaygılarının giderilmesi bağlamında tekrarlanmıştır.³²²

³²¹ Habibe Özdal, "ÜDİK Toplantısı Işığında Türk-Rus İlişkilerinin Bugünü" http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2382&cat=330#.VhMDQ_ntlBd (01.12.2014)

³²² Özdal, "ÜDİK Toplantısı..."

SONUÇ

İki kutuplu sistemin sona ermesiyle yeniden şekillenen uluslararası konjonktürde, 90lı yılları hızlı bir şekilde toparlanma evresiyle geçiren Rusya 2000lere gelindiğinde artık gözünü dış politikaya çevirmiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra yakın çevresinde eski gücünü yeniden tesis etmek isteyen Rusya'nın en büyük avantajı bu coğrafya ülkelerinin çok uluslu olmalarıydı. Çünkü çok uluslu yapıya sahip ülkeler, dışarıdan gelebilecek müdahalelere daha açık olup daha çabuk karışabilecek niteliktedirler. 2008'de Gürcistan'ın yaşadığı savaşı 2014 yılında Kırım yaşamak zorunda kalmıştır. Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında, Gürcistan Savaşı ile başlattığı eski gücünü yeniden tesis etme çabalarına 2014 yılında Kırım'daki ilhak süreciyle devam ettirdiğini görüyoruz.

Ukrayna'da başlayan krizi, çıkarları doğrultusunda Kırım'a yansıtan ve istediğini alan Rusya'ya uluslararası aktörlerin verebildiği tepkiler kısıtlı olmuş ve bu tepkiler Rusya'yı yolundan döndürmeye yetmemiştir. Ne ülkelerin bireysel olarak verdiği tepkiler ne de uluslararası örgütlerin şemsiyesi altında verilen tepkiler Rusya'nın kararlılığı karşısında yeterli olamamıştır. Çünkü günümüz dünyasının temel unsuru olan enerji ve doğalgaz sorunu birçok ülkenin Rusya'ya bağlı olmasına sebep olmaktadır ve bu durum da Rusya karşısında ülkelerin seslerini kısımlarına yol açmıştır.

Rusya'nın Kırım ile olan tarihsel bağları Rusya nezdinde bu ilhaka gerekçe oluşturmuştur. Bu tarihsel bağları incelerken Kırım krizi ve Kırım Savaşını da uluslararası aktörler nezdinde incelemek, bugünün değerlendirmesini doğru yapabilmek açısından önem taşımaktadır. Kırım Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında II. Katherina tarafından Osmanlı Devleti'nden alınmasından bu yana Rusya'nın kırmızı çizgisi olmuştur. Kırım'ın kazanımı Rusya için her dönem büyük önem taşırken, kaybı da özellikle Karadeniz'deki Rus deniz gücü açısından aynı önemi taşımaktadır. Rusya 18. yüzyıldan bu yana Kırım üzerinde söz sahibi olmuş, Ukrayna'ya verilmesinden sonra dahi Kırım üzerindeki gücünü yitirmemiştir. Rusya'nın baskın olduğu bir Ukrayna merkezi yönetimi ile yönetilen Kırım, Rusya için hiçbir zaman bir tehlike oluşturmamıştır. Fakat Ukrayna'nın yavaş yavaş

Avrupa'nın etkisi altına girmeye başlaması Rusya için Kırım çanlarının çalmasına sebep olmuştur. Ve artık Kırım'ın tarihte olduğu gibi bugün de Rusya'nın nüfuzu alanına girme vakti gelmiştir.

1856 Kırım Savaşı 2014 yılının Mart ayında patlak veren ve uluslararası siyasi bir krize dönüşen Kırım krizi ile bazı noktalarda benzerlikler göstermektedir. Özellikle savaşın başlaması, tırmanması ve Avrupalı devletlerin savaş başlamadan önce her iki devlete de bakış açıları hususundaki benzerlikler tarihin tekerrür ettiği en belirgin örneklerindedir. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunan İngiltere önderliğindeki Avrupa ile Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunan Amerika önderliğindeki Batı dünyası aslında aynı amaç doğrultusunda hareket ediyorlardı. Destekledikleri aktörler değişmiş fakat karşı oldukları aktör aynı kalmış, gerçek amaçta geçen yüz elli yılı aşkın süre içinde hiçbir değişikliğe uğramamıştır; Rus yayılmacılığına engel olmak. Bu süre içerisinde değişmeyen bir amaç ama değişen koşullar vardır. Avrupa'nın kendi çıkarları doğrultusunda toprak bütünlüğünü savunduğu Osmanlı Devleti parçalanmış, Rusya kabuk değiştirmiş, savaş ve çıkar kavramları büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Savaşların artık ekonomik güçle, yaptırımla, ambargoyla yapıldığı 21. Yüzyıl dünyasında 19. Yüzyıl İngilteresinin önderliğindeki Avrupa gibi direk sıcak savaşa girmek ülkelerin birbirlerine artan bağımlılığı sebebiyle neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu sebepten Kırım Savaşı ile Kırım krizinde Batının tavrı belki hala aynıdır ama yaklaşım şekli, kullandığı enstrümanlar değişmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin yanında yer almak isteyen Avrupa'nın sonu zaferle de bitse Kırım Savaşı'na geç kaldığını görüyoruz. Batı'nın söylemleri ile uygulamadaki tavrı arasındaki fark günümüzdeki Kırım krizinde de kendisini daha yoğun bir şekilde göstermektedir. Krizin tırmanmasında etkisi olan Batılı güçler Kırım'ın Ukrayna'dan koparılmasından sonra sadece bazı ekonomik ambargolar dışında Rusya'yı durdurabilecek neredeyse hiçbir adım atamamıştır. 19. Yüzyılda Rusya'yı durduran ve gözünü Batıdan çekip Asya'ya çevirmesine sebep olan Batı dünyası 21. Yüzyılda Rusya'ya olan bağımlılıkları sebebiyle bu ciddi adımı atamamıştır. Geçen yüzyılda Rusya dersine iyi çalışmış, yenik çıktığı soğuk savaştan sonra da toparlanmasını bilmiş ve Kırım Savaşı sonrasında etkisiz hale geldiği bu coğrafya da önce Gürcistan Savaşı ile sonra da Kırım krizi ile tekrar oyuna girdiğini Batı dünyasına göstermiştir. Avrupa'nın Kırım Savaşında

olduğu gibi cesur adımlar atamamasında ise Rusya'nın sahip olduğu doğalgaz rezervlerine, enerji kaynaklarına olan bağımlılığı sebep olmaktadır. Giderek artan bu bağımlılık, Rusya'ya uluslararası siyasette daha cesur ve agresif davranabileceği bir hareket sahası kazandırmıştır.

2014 krizi ile 1856 savaşı arasındaki en belirgin farkı şüphesiz sonuçları oluşturmaktadır. Kırım'ı alarak uluslararası siyasette güç gösterisi yapan Rusya ile mağlup ayrıldığı savaş yüzünden güç kaybederek yönünü Batı'dan Asya'ya çevirmek zorunda kalan Rusya. Amaçlarını gerçekleştirmiş, hem Osmanlı Devleti üzerindeki Rus etkisini kırıp hem de Rusya'nın gücünü sınırlandırmış bir Avrupa ile Rusya karşısında sesini kısmak zorunda kalan bir Avrupa. Diğer bir farklılık ise savaşa direk taraf olan Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra yerini alan ve Kırım krizinde Rusya karşısında neredeyse hiçbir varlık gösteremeyen yeni Türkiye. Türkiye ekonomik ilişkileri sebebiyle Kırım'daki Tatar nüfusuna rağmen Kırım'ın Rusya'ya ilhakına ses çıkaramamıştır.

Savaşın ve krizin tüm dünyaya ve uluslararası sisteme gösterdiği en belirgin şey, Avrupa'nın ve ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda başka bir devletin iç işlerine ne kadar karışabileceğidir. Kırım savaşında Rusya'yı durdurmak için Osmanlı'nın iç işlerine karışan Avrupa ve yine Rusya'yı durdurmak için Ukrayna'ya baskı yapan Batı dünyası. Bu durum göstermektedir ki, koşullar ve kullanılan enstrümanlar ne kadar değişirse değişsin büyük güçlerin çıkarları doğrultusunda güçlerini kullanmadaki sınırsızlığı değişmemektedir.

Rusya'nın Kırım konusundaki bu cüretkâr hamlesinin uluslararası arenada büyük tepkilere yol açmasının en belirgin sebebi; Rusya'nın uluslararası hukuka aykırı davranarak bu adımı atmış olmasıdır. Her ne kadar bu adımın Rusya açısından tarihsel arka planı olsa da bu durum ilhakın yasadışı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Rusya katılımın meşru olduğunu savunurken özellikle referandumla vurgu yapmıştır. Rusya'ya göre Kırım'ın Rusya'ya katılımı referandumla gerçekleştirmiş ve bu durumda bir meşruiyet ortaya koymaktadır. Duruma Rusya açısından bakıldığında; Kırım'ın Rusya'ya katılımına kadar geçen süre içerisinde özellikle AB ve NATO genişlemeleriyle Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında sıkıştırılmak istendiği görülmektedir. Özellikle Gürcistan ve Ukrayna'nın AB'ye üyeliğinin gündeme gelmesi Rusya'nın eski nüfuz alanına gücünü neredeyse

tamamen yitirmesi anlamına geldiğinden Avrasya coğrafyasındaki politikalarında daha fazla agresifleştiği görülmektedir. Rusya eski Sovyet coğrafyasında sıkıştırılmak istendiği tezinde ne kadar haklı olsa da bu tez Rusya'nın Kırım'ı ilhakını meşrulaştırmamaktadır.

Sonuç olarak; Rusya'nın hem tarihsel bağlarını hem de eski Sovyet coğrafyasında köşeye sıkıştırılmaya çalışılmasını sebep göstermesinin Kırım'daki saldırgan hamlelerini meşrulaştıramadığı görülmektedir. Rusya'nın oluşturduğu ve oluşturabileceği gerekçelerin aksine uluslararası hukukun Rusya tarafından çiğnenmiş kuralları bulunmaktadır. Rusya uluslararası aktörler tarafından da gerekçe olarak gösterilen hem uluslararası antlaşmaların ilgili maddelerini ihlal etmiş hem de Ukrayna ile aralarında imzalanan ikili antlaşmaları çiğneyerek uluslararası aktörler tarafından savunulan ilhakı gerçekleştirmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Akdoğan, Ömer (2008), **Rusya'nın Enerji Politikasının Enerji Güvenliğine Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akman, Halil (2014), "Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, 9, 1-20.

Akşin, Sina (2003), **Yakın Çağ Türkiye Tarihi 1908-1980**, İstanbul: Milliyet Kitaplığı, MMP Baskı Tesisleri.

Aktürk, Şener (2012), "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti", **Uluslararası İlişkiler**, 9(34), 73-97.

Alkan, Akın (2006), **21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Andıç, Fuat ve Andıç, Süphan (2010), **Kırım Savaşı Ali Paşa ve Paris Antlaşması**, İstanbul: Eren Yayıncılık Tarih Dizisi.

Aras, Bülent (2009), Türkiye-Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık, **Seta Analiz**, 10, 3-14.

Arı, Tayyar (2010), **Orta Asya ve Kafkasya- Rekabetten İşbirliğine**, Bursa: Marmara Kitap Merkezi.

Armaoğlu, Fatih (2004), **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt: 1-2, İstanbul: Alkım Yayınevi.

- Aşık, Ahmet (2011), **Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde Ukrayna ve Gürcistan'ın Yeri ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.
- Aydın, Mahir ve diğerleri (2007), **Savaştan Barışa: 150. Yıl Dönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)** 22-23 Mayıs 2006, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi.
- Başer, Alper (2010), "Kırım'da Rus Kolonizasyonu", **Karadeniz Araştırmaları**, 6(24), 29-42.
- Baştürk, Levent (2014), "Ukrayna, Kırım ve Türkiye'nin Siyaseti", Aynur Erdoğan (Ed.), **DÜBAM** (Dünya Bülteni Araştırmalar Masası) içinde, (37-41), İstanbul: DÜBAM Yayınları.
- Bayraklı, Enes (2014), "NATO'nun Galler Zirvesi: Yeni Bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İşbirliği mi?", **SETA Perspektif**, 70, 1-6.
- Besbelli, Saim (1977), **1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı**, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları.
- Bıyık, Ömer (2014), **Kırım'ın İdari ve Sosyo-Ekonomik Tarihi (1600-1774)**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Boğaz, Serhan (2011), **Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Konjonktürde Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'ye Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, Giray Saynur (2011), "Security Policy of Turkey and Russia in the Black Sea Basin", **Karadeniz Araştırmaları**, 30, 1-13.
- Buttanrı, Bilge (2004), **Bölgesel Güç Karadeniz**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çabuk, Vahid (1999), **Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi**, 8. Cilt, İstanbul: Emre Yayınları.

- Çakır, Ömer (2009), “Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Kaynaklarından Biri Olarak Harpler I: Kırım Harbi (1853-1856)”, **Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** içinde, 4/ I-II, 1823-1874.
- Çakmak, Haydar (2005), **Uluslararası ilişkiler-Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yayınları.
- Çapraz, Hayri (2006), “XIX. Yüzyılda Çarlık Rusyasının Kırım Politikası”, **Karadeniz Araştırmaları**, 11, 57-70.
- Çapraz, Kemal (2003), “Sürgün Yemiş Bir Vatan: Kırım”, **Türk Dünyası Kültür Dergisi**, 25-30, 04\196.
- Çetin, Attila (1983), **Kırım Hanlığı’nın Tarihi Belgeleri ve Bazı Yayınları Hakkında-Kırım’ın Ruslar Tarafından İlhakının 200. Yılı (1783-1983) Münasebetiyle**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.
- Çınar, Hüseyin (2006), “Hacı Selim Giray Han ve Çiftlik Vakıfları”, **Karadeniz Araştırmaları**, 11, 19-37.
- Dağı, Zeynep (2002), “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (Ed.), Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Duğın, Aleksander (2007), **Moskova-Ankara Ekseni**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Duran, Hasan (2001), “Birleşmiş Milletler ve Müdahale”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(2), 131-142.
- Erkan, Süleyman (1996), **Kırım ve Kafkasya Göçleri (1877-1878)**, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Erol, M. Seyfettin (2014), “Kırım Krizi” ya da “İkinci Yalta Süreci”, **Karadeniz Araştırmaları**, 41, 1-14.

- Figes, Orlando (2012), **Kırım: Son Haçlı Seferi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Filiz, Özge. “Ukrayna Krizinde NATO’nun Rolü”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 1(2), 30-35.
- Fisher, Alan (2009), **Kırım Tatarları**, İstanbul: Selenge Tarih Dizisi.
- Güçer, Mehmet (2014), “Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batının Tutumu”, **USAK Analiz**, 28, 2-22.
- Gürseler, Ceren (2014), “Kırım’ın Self-Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?”, **Karadeniz Araştırmaları**, 43, 87-115.
- Hablemitoğlu, Necip (2002), **Kırım’da Türk Soykırımı**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Hammer, Joseph Von (2013), **Kırım Hanlığı Tarihi**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hekimoğlu, Asem Nauşabay (2007), **Rusya’nın Dış Politikası I**, Ankara: Vadi Yayınları.
- Hülagü, Metin (2005), “Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus İlişkilerindeki Yeri (1441-1783)”, İsmail Aydoğan ve Zuhâl Yüksel (Haz.), **TİKA I. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu Bildirileri**, (321-360), 31 Mayıs-4 Haziran 2004.
- İmanbeyli, Vügar (2014), “Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna-Ukrayna-Kırım Meselesi”, **SETA Perspektif**, 36, 1-8.
- İnalcık, Halil (1944), **Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Tebliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi**, Cilt 8, Ankara: Belleken.
- İnalcık, Halil (1944), **Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tebliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1944.
- İnalcık, Halil ve Quataert, Donald (2001), **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914**, Cilt 2, İstanbul: Eren Yayıncılık.

- İşyar, Ömer Göksel (2013), **Avrasya ve Avrasyacılık**, Ankara: Dora Yayıncılık/ Araştırma İnceleme Dizisi.
- Kalafat, Yaşar (1999), **Kırım Kuzey Kafkasya- Rusya Ukrayna Dizisi 1**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Yayınları.
- Kalkan, Mustafa (2007), **Sovyetler Birliği'nin ve Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Üzerindeki Stratejik Planları**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kamalov, İlyas (2009), "Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar", **Karadeniz Araştırmaları**, 6(21), 13-21.
- Kamalov, İlyas ve Kanbolat, Hasan (2010), **Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri**, Ankara: Veritas.
- Karatay, Zafer ve diğerleri (2013), **Kırım, Ey Güzel Kırım!**, İstanbul: Postiga Anı Dizisi.
- Karpat, K. Kemal (2010), **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasım, Kamer (2009), **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara: Orta Asya Kafkasya Dizisi.
- Kaylan, Aziz (1975), **Kırım Savaşı**, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Keleş, Erdoğan (2008), "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 23, 149-194.
- Kesgin, Serdar (2009), **NATO-Rusya İlişkileri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kırımlı, Hakan (1996), **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- _____ (2000), **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koçer, Gökhan (2007), “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”, **Akademik Bakış**, 1(1), 195-217.

_____ (2011), “Karadeniz’in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi”, **Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletlerin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu**, Ersan Başar (Ed.), Ankara: ORSAM, 27-39.

Kohn, Hans (1991), **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, Ankara: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayını.

Kurat, A. Nimet (1990), **Türkiye ve Rusya- XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kuzucu, Serhat (2013), **Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşı**, İstanbul: Selenge / Tarih Dizisi.

Laçiner, Sedat ve diğerleri(2008), **Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu**, USAK Yayınları.

Oran, Baskın (2009), **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt:1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özarslan, Bahadır Bumin (2014), “Soğuk Savaş Sonrasında Kırım’ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 10(39), 97-135.

Özcan, Kemal (2002), **Vatana Dönüş-Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi**, İstanbul: Tatav Yayınları.

_____ (2005), “Kırım Hanlığı’nın Kuruluş Süreci: Yarımada da Tatar Hakimiyetinin Tesisi”, **Karadeniz Araştırmaları**, 5, 26-36.

_____ (2007), **Sovyet Belgelerinde Kırım Dramı**, İstanbul: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları.

_____ (2010), “**Kırım Dramı**”, İstanbul: Babıali Kültür, BKY/Tarih Dizisi.

- Özdal, Habibe ve Demydova Victoriia (2011), “Türkiye-Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj”, **USAK Analiz**, 16, 1-42.
- Özdal, Habibe (2014), “Ukrayna Krizinde Kırım’ın İlhakının Getirdikleri Gösterdikleri”, **USAK Analist**, 38.
- Öztürk, Ahmet (2009) “Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, USAK Yayınları, 4(7), 1-27.
- Öztürk, Yücel (2002), **Kırım Hanlığı**, Cilt 8, Ankara: Türkler.
- Pınar, Hayrettin (2011), “Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Metternich’in Osmanlı Siyaseti”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(2), 157-178.
- Sander, Oral (2014), **Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918’e**, İstanbul: İmge Yayınevi.
- _____ (2014), **Siyasi Tarih (1918-1994)**, Baskı:14, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarı, Gözde (2015), **AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası Ve AB - Ukrayna İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saydam, Abdullah (2010), **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sönmezoğlu, Faruk (2005), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Der Yayınları.
- _____ (2005), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tekin, Yusuf ve Okutan, M. Çağatay (2011), **Türk Siyasal Hayatı**, Ankara: Orion Kitabevi.
- Topal, Ahmet Hamdi (2014), “Kırım İşgali ve Uluslararası Hukuk Krizi”, Aynur Erdoğan (Ed.), **DÜBAM** (Dünya Bülteni Araştırmalar Masası) içinde, İstanbul: DÜBAM Yayınları, 29-33.

- Tuncer, Hüner (2000), **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Turgutoğlu, Kenan (2006), **Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler düzleminde Karşılaştırılması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüysüzoğlu, Göktürk (2011), "Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(3), 62-79.
- Uluatam, Ela (2010), "Avrupa Doğalgaz Piyasasında Yeni Dengeler", **Ekonomik Forum**, TOBB, (62-67).
- Uslubaş, Tolga (2013), **Geçmişten Günümüze Osmanlı Tarihi**, İstanbul: Venedik Yayıncılık.
- Ürekli, Muzaffer (1999), **Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Wrangell Baronee L. De (2014), **Kırım'ın Çehreleri**, (Çeviren: Mesut Tufan), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı (1978), **Osmanlı Tarihi**, IV. C. Ankara.
- Yağcı, Zeynep Güneş (2002), **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Karadeniz Politikası**, Ankara: Türkler 12.
- Yalçınkaya, Alaeddin (2005), "Rus Realpolitiğinin Ertelelediği Sorun: Kırım", **Karadeniz Araştırmaları**, 8, 99-113.
- Yıldırım, Yusuf (2009), " **Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü**", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Özgür ve Karaçağıl, Canan (2012), Kırım Savaşı Üzerine Bir Değerlendirme, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 5(1), 273-285.

Yılmaz, Sait (2010), “Karadeniz’in Güvenliği ve Rusya-Ukrayna-Türkiye Üçgeni”, **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, 75, 22-28.

Ali-Zade, Ferit (2015), “Uluslararası Hukuk ve Kırım Krizi”, https://www.academia.edu/9070408/Uluslararası%C4%B1_Hukuk_ve_K%C4%B1r%C4%B1m_Krizi, s.2, (03.07.2015)

Avrupa Birliği (2014), “Uno Aldegren to represent the Cor at the Meeting of the Foreign Ministers of the Countries of the Black Sea Regio”, http://europa.eu/rapid/press-release_COR-08-31_en.htm (08.09.2014)

Avrupa Birliği (2014), “Avrupa Birliğinin Genişlemesi”, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=109&l=1> (06.09.2014)

Avrupa Birliği (2014), “EU sanctions against Russia over Ukraine crisis”, http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm (04.09.2014)

Avrupa Birliği (2014), “EU sanction against Russia over ukraine Crisis”, http://europa.eu/newsroom/highlights/specialcoverage/eu_sanctions/index_en.htm (07.09.2014)

Avrupa Birliği (2014), “Joint statement by President of the European Council Herman Van Rompuy and President of the European Commission José Manuel Barroso on Crimea”, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-71_en.htm (05.09.2015)

Avrupa Birliği (2014), “Joint statement on Crimea by the President of the European Council, Herman Van Rompuy, and the President of the European Commission, José Manuel Barroso”, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-74_en.htm (03.09.2014)

Birleşmiş Milletler (2014), “Backing Ukraine’s territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid”, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47443#.VVHZ1fntmko> (08.09.2015)

- Birleşmiş Milletler (2014), “Banki-Moon urges dialogue in wake of world court advisory opinion on Kosovo”, http://www.un.org/sg/spokesperson/highlights/index.asp?HighD=7/22/2010&d_month=7&d_year=2010 (10.09.2014)
- Birleşmiş Milletler (2014), “UNTERM”, <http://unterm.un.org/DGAACS/unterm.nsf/8fa942046ff7601c85256983007ca4d8/4fe5ea3e98fbff4e852569fa00008aae> (09.07.2015)
- Birleşmiş Milletler (2014), “Ukraine: Ban ‘deeply concerned’ Crimea vote will worsen complex, tense situation”, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47366#.VVHZ6Pntmko> (07.09.2014)
- Büyükakıncı, Erhan (2004), “Bağımsızlık sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri”, https://www.academia.edu/2079991/Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_s%C3%BCrecinde_Ukrayna-Rusya_%C4%B0li%C5%9Fkileri (15.08.2015)
- Counstitutional Court of Ukraine, “Constitutional Court of Ukraine”, <http://www.ccu.gov.ua/en/doccatalog/list?currDir=12083> (18.07.2015)
- Dış İlişkiler Konseyi, “Budapest Memorandums on Security Assurances” (1994), <http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484> (06.07.2015)
- Dyomkin, Denis (2009), “Russia Says Georgia War Stopped NATO Expansion,” **Reuters**, <http://in.reuters.com/article/2011/11/21/idINIndia-60645720111121> (04.09.2014)
- European School of Law in Governance (2015), “Kosova”, <http://eukostr.eu/kosova/>, (08.06.2015)
- Gafarlı, Orhan (2014), “Kırım Krizi ve Türkiye” <http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.VGCsqfmsU3Q> (26.03.2014)

- Gencer, Ali İhsan, “Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması” (t.y.), <http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf> (05.10.2014)
- Hasanoğlu, İbrahim (2014), “Rusya-Avrupa ilişkilerinde Enerji Faktörü”, <http://akademikperspektif.com/2014/04/18/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru/> (08.09.2014)
- İsmayilov, Elnur (2014), “Kırım Krizi Sonrası NATO-Rusya Gerilimi”, <http://www.bilgesam.org/incele/1728/-kirim-krizi-sonrasi-nato-rusya-gerilimi/#.VGC1pPmsU3Q> (03.08.2014)
- Koçak, Muhammet (2015), “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna”, **Analiz**, Ağustos 2015, 135, s, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150810170743_135_doguukrayna_web.pdf (10.09.2015)
- NATO (2014), “NATO leaders pledge support to Ukraine at Wales Summit”, NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112459.htm (15.09.2014)
- NATO (2014), “NATO’s relations with Russia”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm?selectedLocale=en (18.09.2014)
- NATO (2014), “NATO’s Secretary General on the reported elections in Crimea, Ukraine”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_113094.htm (17.09.2014).
- Oğan, Sinan (2014), Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Çıkarılacak Dersler, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/423-rusya-ukrayna-dogalgaz-krizi-ve-cikarilacak-dersler> (08.09.2014)
- Özbay, Fatih (2014), “Putin'in Türkiye Ziyareti ve İkili İlişkiler”, http://www.hazar.org/analizdetail/analiz/putin_in_turkiye_ziyareti_ve_ikili_iliskiler_1023.aspx, (22.12.2014)
- Özdal, Habibe (2014), “ÜDİK Toplantısı Işığında Türk-Rus İlişkilerinin Bugünü” http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2382&cat=330#.VhMDQ_ntlBd, 01.12.2014)

- Özertem, Hasan Selim (2012), “Rusya-NATO İlişkileri: Yeni Denge Arayışları”, **Analist**, ,
<http://www.usakanalist.com/print.php?id=132>. (02.09.2014)
- Parlak, Erdem (2010), “Rusya-Belarus Doğalgaz Krizi”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/kafkaslar/212-rusya-belarus-dogalgaz-krizi> (06.09.2014)
- President of Russia (2014), “Address by president of the Russian Federation”,
<http://eng.kremlin.ru/news/6889> (08.08.2014)
- Samancı, Uğur (2011), “Uluslararası Adalet Divanının Kosova’nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü”, <http://webb.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/dergimiz11-2/4-samanci.pdf> (02.08.2014)
- Tarakçı, Nejat (2014), “Yeni Bir Soğuk Savaş için Ukrayna mı Kullanıldı?”, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_bir_soguk_savas_icin_ukrayna_mi_kullanildi_44326a51-f4c3-4a77-9b8c-17b407fa6b27.pdf (18.03.2014)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2014), “Dışişleri Bakanı Davutoğlu BM Genel Sekreteri Banki-Moon’la görüştü”, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-bm-genel-sekreteri-ban-ki-moon-la-gorustu.tr.mfa> (10.09.2014)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2014), “Dışişleri Bakanı Davutoğlu Türkiye olarak Kırım’da gerginliğin azaltılması ve sorunların çözülmesi için her türlü katkıyı yapmaya hazırız”, [http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-olarak-kirim_da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkii-yap.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-olarak-kirim-da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkii-yap.tr.mfa) (10.09.2014)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2014), “Dışişleri Bakanı Davutoğlu: Kırım’da emrivaki şeklinde yapılan referandum kabul edilemez niteliktedir”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-kirim_da-emrivaki-seklinde-yapilan-referandum-kabul-edilemez-niteliktedir.tr.mfa (10.09.2014)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2014), “No:71, 2 Mart 2014, Ukrayna’da Meydana Gelen Gelişmeler Hk.”, http://www.mfa.gov.tr/no_71_2-mart-2014-ukrayna-da-meydana-gelen-gelismeler-hk.tr.mfa (11.09.2014)

- T.C Dışışleri Bakanlığı (2014), “Ukrayna Dışışleri Bakanlığı Tablosu”,
<http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/19328-zajava-ministerstva-zakordonnih-sprav-ukrajini> (12.09.2014)
- Tuygan, Ali (2014), “Ukrayna Krizi”, <http://diplomatikyorum.com/2014/03/05/ukrayna-krizi/> (27.08.2014)
- TÜRKSAM (2014), “Kritik NATO Zirvesinin Sonuçları ve Türkiye’nin artan Önemi”,
http://www.turksae.com/sql_file/348.pdf (04.09.2014)
- Tüysüzoğlu, Göktürk (2014), “Ukrayna’daki Krize dair bilinmesi gerekenler”,
<http://politika-akademisi.org/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/> (01.09.2014)
- Ukrayna İstanbul Başkonselosluğu (2015), “Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Kararı”,
<http://ukrist.net/tr.htm> (30.06.2015)
- URL, “‘Anti-Sanction’ Grocery Stores to Open With All-Russian Produce” (13.08.2015),
<http://www.themoscowtimes.com/business/article/anti-sanction-grocery-stores-to-open-with-all-russian-produce/505062.html> (26.08.2014)
- URL, “Batı Ukrayna’nın toprak bütünlüğünden kaygılı” (05.04.2014), <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/bati-ukraynanin-toprak-butunlugunden-kaygili> (15.08.2014)
- URL, “Timeline: Political crisis in Ukraine and Russia's occupation of Crimea”, **Reuters**,
<http://www.reuters.com/article/2014/03/08/us-ukraine-crisis-timeline-idUSBREA270PO20140308> (03.07.2015)
- URL, “Tatarlara Rus Sözü”, **Radikal**, http://www.radikal.com.tr/dunya/tatarlara_rus_sozu-1180557 (02.07.2015)
- URL, “Kırım bağımsızlığını ilan edip Rusya'ya başvurdu”, **Cumhuriyet**,
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/51463/Kirim_bagimsizligini_ilan_e-dip-Rusya_ya_basvurdu.html (17.03.2014)

- URL, “Medvedev Warns Georgia and Ukraine against Joining NATO”, **Russia Today**,
(http://www.russiatoday.ru/Top_News/2008-06-06/Medvedev_warns_Georgia_and_Ukraine_aga) (24.08.2014)
- URL, “Ukraine crisis: Crimean MPs' vote to join Russian Federation sparks outrage”, **The Guardian**,
<http://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/ukraine-crisis-crimea-vote-russia-kyiv> (06.03.2014)
- URL, “Crimea announces referendum on joining Russia”, **The Guardian**
<http://www.theguardian.com/world/2014/mar/06/ukraine-crisis-european-leaders-emergency-summit> (06.03.2014)
- URL, “Obama to Putin: U.S. will never recognize Crimea vote”, **USA Today**,
<http://www.usatoday.com/story/news/politics/2014/03/16/russia-crimea-ukraine-referendum-sanctions/6493837/> (08.07.2014)
- URL, “Russia sets tough conditions for diplomatic solution in Crimea”, **The Guardian**,
<http://www.theguardian.com/world/2014/mar/30/russia-ukraine-john-kerry-sergei-lavrov-paris> (30.04.2014)
- URL, “ABD Dışışleri Bakanı Kerry'den Rusya'ya uyarı”, **Cumhuriyet**,
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/47657/ABD_Disisleri_Bakani_Kerry_den_Rusya_ya_uyari.html (05.03.2014)
- URL, “U.S., EU set sanctions as Putin recognizes Crimea sovereignty”, **Reuters**,
<http://in.reuters.com/article/2014/03/18/ukraine-crisis-crimea-referendum-idINDEEA2G00620140318> (07.09.2014)
- URL, “ABD ve AB'den Rusya'ya Kırım yaptırımları”, **Radikal**,
<http://www.radikal.com.tr/dunya/abd-ve-abden-rusyaya-kirim-yaptirimlari-1181739/> (07.07.2015)
- URL, “ABD'den Rusya'ya yeni yaptırımlar”, **Hürriyet**,
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26910252.asp> (17.07.2014)

- URL, “Obama Rules Out Military Force Over Ukraine”, **The New York Times**, http://www.nytimes.com/2014/03/21/world/europe/obama-ukraine.html?_r=0 (08.09.2015)
- URL, “Obama, Kırım’da pes etti”, **Radikal** <http://www.radikal.com.tr/dunya/obama-kirimda-pes-etti-1183407/> (27.03.2014)
- URL, “ABD Kırım’daki referandumu kabul etmiyor”, **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/abd-kirim-daki-referandumu-kabul/dunya/detay/1852645/default.htm> (16.03.2014)
- URL, “AB Rusya’ya yaptırımları genişletti”, **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26825671.asp> (17.07.2014)
- URL, “Avrupa Rus gazına bağımlı olduğu için Kırım’a tepki vermiyor: Gaz sessizliği”, **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/avrupa-rus-gazina-bagimli-oldugu-icin-kirima-tepki-vermiyorgaz-sessizligi-1179952/> (07.03.2014)
- URL, “Rusya ve Ukrayna anlaştı; Türkiye rahatladı”, **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/27490069.asp> (31.10.2014)
- URL, “NATO’dan Ukrayna açıklaması”, **Cumhuriyet**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/46565/NATO_dan__Ukrayna_aciklamasi.html (02.03.2014)
- URL, “NATO’da Rusya için şok karar!”, **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/nato-da-rusya-icin-sok-karar-/dunya/detay/1846990/default.htm> (05.03.2014)
- URL, “Crimea Votes to Join Russia as EU Holds Emergency Summit on Ukraine Crisis,” **The Voice of Russia**, http://voiceofrussia.com/2014_03_06/Crimea-votes-to-join-Russia-as-EU-holds-emergency-summit-on-Ukraine-crisis-LIVE-UPDATES-5774/ (21.08.2014)
- URL, “ABD, Rusya’ya savaş açmak zorunda kalabilir”, **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/abd-rusya-ya-savas-acmak-zorunda/dunya/detay/1844878/default.htm> (01.03.2014)

- URL, “Minsk protokolünün içeriği açıklandı”, **Sabah**,
<http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/09/07/minsk-protokolunun-icerigi-aciklandi> (11.07.2015)
- URL, “Ukraine Forces Admit Loss of Donetsk Airport to Rebels,” **The Guardian**,
<http://www.theguardian.com/world/2015/jan/21/russia-ukraine-war-fighting-east> (10.07.2015)
- URL, “Kırım tek kurşun atmadan düştü” **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/kirim-tek-kursun-atmadan-dustu/gundem/detay/1845753/default.htm> (04.03.2014)
- URL, “Rusya resmen Kırım’ı ilhak etti”, **Hürriyet**,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26054693.asp> (21.03.2014)
- URL, “Kırım Rusya’ya resmen bağlandı”, **HaberTürk**,
<http://www.haberturk.com/dunya/haber/931773-kirim-rusyaya-resmen-baglandi> (21.03.2014)
- URL, “Kırım Rusya’yı seçti”, **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/dunya/kirim-rusyayi-secti-1181637/> (17.03.2014)
- URL, “ABD Kırım’daki referandumu kabul etmiyor”, **Milliyet**,
<http://www.milliyet.com.tr/abd-kirim-daki-referandumu-kabul/dunya/detay/1852645/default.htm> (16.03.2014)
- URL, “Merkel: Hiçbir gerekçe Kırım’ın işgalini meşru kılamaz”, **Hürriyet**,
<http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/27658833.asp> (27.10.2014)
- URL, “ABD’den Rusya’ya yeni yaptırım”, **Cumhuriyet**, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/65853/ABD_den_Rusya_ya_yeni_yaptirim.html (28.04.2014)
- URL, “AB Rusya’ya yaptırımları genişletti”, **Hürriyet**,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26825671.asp> (17.07.2014)

- URL, “Merkel’den Rusya’ya yaptırım açıklaması”, **Radikal**,
<http://www.radikal.com.tr/dunya/merkelden-rusyaya-yaptirim-aciklamasi-1345174/> (28.04.2014)
- URL, “Birleşmiş Milletler”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler (18.09.2014)
- URL, “BM’deki Kırım Tasarısına Rusya Vetosu” (15.03.2014), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25504483/> (03.09.2014)
- URL, “Doğalgaz krizi AB’yi endişelendirdi” (18.06.2014), <http://www.dw.com/tr/do%C4%9Falgaz-krizi-abyi-endi%C5%9Felendirdi/a-17719207>, (06.07.2015)
- URL, “Dozens Killed in Shelling of Refugee Convoy, Ukraine Says” (18.08.2014),
<http://www.themoscowtimes.com/article/dozens-killed-in-shelling-of-refugee-convoy-ukraine-says/505296.html> (28.09.2014)
- URL, “Kırım Meclisi Rusya’ya katılma kararı aldı” (06.03.2014),
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140306_kirim_referandum
(09.09.2014)
- URL, “Kırım referandumuda Rusya'ya evet” (16.03.2014), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140316_kirim_sonuc (05.07.2015)
- URL, “Kırım’daki referandumda Rusya’ya evet çıktı” (16.03.2014), <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/147104-kirimdaki-referandumda-rusyaya-evet-cikti> (11.09.2014)
- URL, “Kırım'daki referandumda Rusya ile birleşme çıktı”(16.03.2014),
<http://www.cnnturk.com/haber/dunya/kirimdaki-referandumda-rusya-ile-birlesme-cikti> (01.07.2015)
- URL, “Kırımoglu: Kırım Tatarları referandumu boykot etti” (16.03.2014),
<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1524547-kirimoglu-kirim-tatarlari-referandumu-boykot-etti> (04.04.2015)

- URL, “Kriz yılına damgasını vuran ülke oldu” (29.12.2014), <http://www.dw.com/tr/kriz-y%C4%B1n%C4%B1na-damgas%C4%B1n%C4%B1-vuran-%C3%BCIke-oldu/a-18155249>, (30.12. 2014)
- URL, “Moskova, Karadeniz Filosu Anlaşmalarını feshetti” (02.04.2014), http://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_04_02/moskova-karadeniz-filosu-anlasmalarini-feshetti/ (03.07. 2015)
- URL, “Normandiya Dörtlüsü, Minsk Anlaşması'na bağlılığını teyit etti” (14.04.2015), <http://tr.sputniknews.com/haberler/20150414/1014980813.html> (12.07.2015)
- URL, “Obama to Putin: U.S. will never recognize Crimea vote” (16.03.2014), <http://www.usatoday.com/story/news/politics/2014/03/16/russia-crimea-ukraine-referendum-sanctions/6493837/> (08.07.2014)
- URL, “Putin Bites Back After Canada's G8 Barb” (21.06.2015), <http://www.themoscowtimes.com/news/article/putin-bites-back-after-canadas-g8-barb/524089.html> (11.07.2015)
- URL, “Putin Signs Decree Ordering Destruction of Banned Food” (30.06.2015), <http://www.themoscowtimes.com/news/article/putin-signs-decree-ordering-destruction-of-banned-food/526482.html> (12.07.2015)
- URL, “Putin'in Ankara ziyareti tarihi bir dönüm noktası” (02.12.2014), <http://tr.euronews.com/2014/12/02/putin-in-ankara-ziyareti-tarihi-bir-donum-noktasi/> (12.12.2014)
- URL, “Putin'in ağzından Kırım'ın eve dönüşü: Nükleer silaha başvurabilirdik” (16.03.2015), <http://tr.sputniknews.com/rusya/20150316/1014441193.html> (06.07.2015)
- URL, “Remarks by President Obama and Ukraine Prime Minister Yatsenyuk after Bilateral Meeting” (12.03.2014), <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/12/remarks-president-obama-and-ukraine-prime-minister-yatsenyuk-after-bilat> (05.07.2015)

- URL, “Russia and the Budapest Momerandum” (06.03.2014), <https://euobserver.com/opinion/123375> (05.07.2015)
- URL, “Russians Begin to Think Better of the U.S. – Poll” (29.07.2015), <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russians-begin-to-think-better-of-the-us--poll/526455.html> (39.08.2015)
- URL, “Rusya, Ukrayna’ya doğalgaz akışını kesti” (t.y.), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/06/140616_rusya_gazi_kesti (02.09.2014).
- URL, “Startling Russian Fiction Used to Justify Actions in Ukraine, U.S. Says” (07.03.2014), <http://www.themoscowtimes.com/article/startling-russian-fiction-used-to-justify-actions-in-ukraine-us-says/495756.html> (07.05.2014)
- URL, “Russian U.S. Imposes More and Ukrainian Sanctions” (30.07.2015), <http://www.themoscowtimes.com/article/us-imposes-more-russian-and-ukrainian-sanctions/526551.html> (31.08.2015)
- URL, “Ukraine ceasefire: New Minsk agreement key points” (12.02.2015), <http://www.bbc.com/news/world-europe-31436513> (10.07.2015)
- URL, “Ukrayna Crisis: Obama calls Putin, orders sanction” (06.03.2014), <http://www.cbc.ca/news/world/ukraine-crisis-obama-calls-putin-orders-sanctions-1.2562217> (08.09.2014)
- URL, “Ukrayna Dışişleri Bakanlığı: Bağımsızlık Deklarasyonu Yok Hükmündedir”(12.03.2014), <http://ukrturk.net/ukrayna-disisleri-bakanligi-bagimsizlik-deklarasyonu-anayasaya-aykiridir/> (02.09.2014)
- URL, “Ukrayna kriz zirvesi öncesinde kim ne istiyor?” (15.02.2015), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150211_minsk_pozisyonlar (12.07.2015)

- URL, “Ukrayna Krizi: ABD-Rusya Zirvesinde anlaşma yok” (14.03.2014), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140314_lavrov_kerry (08.09.2014)
- URL, “AB liderler zirvesi sonuçları: AB’den Rusya’ya yeni yaptırım uyarısı” (12.02.2015), <http://www.abhaber.com/ab-liderler-zirvesi-sonuclariabden-rusyaya-yeni-yaptirim-uyarisi-english/> (04.07.2015)
- URL, “AB’nin Rusya ile gaz ilişkisi bitmez” (t.y.), http://topraksuenerji.org/EU_Russia_gas_relationship_ends.pdf (01.09.2014)
- URL, “AB-Ukrayna Zirvesi: Ortak Açıklama” (27.04.2015), <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/eeas-haberleri/eeas-single-view/article/17-ab-ukrayna-zirvesi-ortak-aciklama.html> (11.07.2015)
- URL, “Timeline: Political crisis in Ukraine and Russia's occupation of Crimea” (08.03.2014), <http://www.reuters.com/article/2014/03/08/us-ukraine-crisis-timeline-idUSBREA270PO20140308>, (03.07.2015)
- URL, “Ukrayna’nın bölgedeki rolü AB çıpası ile artıyor”, <http://www.euractiv.com.tr/genisleme/link-dossier/ukraynanin-bolgedeki-rolu-ab-cipasi-ile-artiyor> (10.10.2014)
- URL, “Üçlü Temas Grubu Protokolü [TAM METİN] – Minsk, 5 Eylül 2014”, <http://www.novorusya.com/haberler/uclu-temas-grubu-protokolu-tam-metin-minsk-5-eylul-2014/> (10.07.2015)
- URL, “Кримська криза і згвалтоване міжнародне право” (t.y.), http://blogs.lb.ua/vitaliy_markovych/257770_krimska_kriza_i_zgvaltovane.html, (15.07.2015)
- URL, “Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від, (28.01.2003 tarihli Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında Ukrayna-Rusya Devlet Sınırı Anlaşması)”, <http://zakon2.rada.gov.ua/>

laws/show/643_157?test=4/UMfPEGznhhcDY.ZiDK5AIYHI4gQs80msh8Ie6
(03.07.2015)

URL, “Договір про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною і Російською Федерацією від, (31.05.1997 tarihli Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasında Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Antlaşması)”, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (03.07.2015)

URL, “Угода між Україною та Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від, (28.05.1997 tarihli Ukrayna ve Rusya Federasyonu arasındaki Ukrayna’da Rus Karadeniz Filosunun statüsü ve bulunma koşulları Anlaşması)”, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_076 (03.07.2015)

ÖZGEÇMİŞ

24.06.1988 tarihinde Sivas'ta doğdu. İlköğretimini Behrampaşa Ortaokulunda tamamladı. Lise eğitimini Sivas Anadolu Lisesi'nde gerçekleştirdi. Lisans eğitimine 2006 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başlayarak, 2011 yılında lisans eğitiminden mezun oldu. 2011 yılında, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda tezli yüksek lisans programına dâhil oldu. Yabancı dili İngilizcedir.